

Stortorget i Växjö

Arkeologisk förundersökning inför ny utformning
av torget 2013

RAÄ 170
Växjö socken
Växjö kommun
Kronobergs län

*Johan Åstrand & Ivonne Dutras Leivas med bidrag
av Håkan Nordmark och Jens Heimdahl*

KULTURPARKEN SMÅLAND
Smålands museum

Arkeologisk undersökning
Smålands museum rapport
2013:15

© 2013 Smålands museum/Kulturparken Småland AB
Växjö 2013

ISSN 1403-2902

PRODUKTION OCH DISTRIBUTION:

Kulturparken Småland AB, Box 102

351 04 Växjö

ALLMÄNT KARTMATERIAL: ©Lantmäteriet: Ärende nr MS2006/01122

Medgivande 507-98-29

Innehåll

Sammanfattning• 4

Inledning• 5

Bakgrund• 6

Förnyelsearbete vid Stortorget och den arkeologiska förundersökningen• 6

Syfte• 7

Metod• 7

Torget och topografin• 8

Torget och staden• 9

Resultat• 15

Schaktgrävning i den östvästliga ytan• 15

Schaktgrävning i den nordvästra delen• 27

Fynd• 39

Analys• 39

Sondering av historiskt källmaterial• 42

Tolkning• 43

Bebyggelsestruktur och kronologi• 43

Störningar och bevaringsförhållanden• 47

Kunskapspotential• 48

Utvärdering• 48

Förslag till åtgärder• 49

Tekniska och administrativa åtgärder• 50

Referenser• 51

Bilagor• 52

Sammanfattning

Förundersökningen berörde ett område inom Stortorget i Växjö där man planerar att utföra markarbeten inför en upprustning och förnyelse av torgytan. Smålands museum/Kulturparken Småland ansvarade för undersökningen som utfördes i samarbete med Kalmar läns museum. Uppdragsgivare var Växjö kommun. I förundersökningen ingick förutom fältarbete även studier av äldre kartor samt en översikt av tillgången på historiskt källmaterial för området. Vid schaktgrävningen togs sammanlagt sex schakt upp, främst inom torgets västra och centrala delar. I två av schakten påträffades välbevarade källargrunder som bör vara från den bebyggelse som fanns inom denna del av torget från stadsregleringen 1658 och fram till branden 1843. Den ena av dessa var från en byggnad som bör ha legat längs med Storgatans norra sida. Denna källargrund bestod egentligen av två sammanbyggda källare varav den ena hade flera nischer infällda i väggen. Den andra källargrunden, som låg längre norrut och som hade legat inne i kvarteret, hade spår som visade att källaren varit försedd med kryssvalv. Båda källarna hade haft invändigt putsade väggar.

I två parallella schakt i torgets centrala och östra delar fanns medeltida lager som bevarats under en yta som utgjort väg sedan 1600-talet. Man hade här bebyggelselämningar i schaktets norra del och lämningar efter en äldre medeltida väg i den södra delen. De bevarade väglagren bestod av olika nivåer av mindre kullerstensläggning, knadderstensläggning, grusade ytor samt gödsellager med påfört ris. I det ena av de nämnda schakten fanns norr om vägytan ett avsatt kulturlager från bebyggelse eller tomtmark. I det andra fanns i motsvarande läge en stensyll som avgränsade en huslämning med en eldstad samt avsatt kulturlager ovanpå ett lergolv. Vid grävning av en provruta kunde man konstatera att det även fanns ett underliggande lergolv samt därunder ytterligare kulturlager. Ett kolprov från gatulagren gav en datering till 1300-tal och kulturlagret i huset kunde dateras till 13- eller 1400-tal. I områdets sydvästra del togs två schakt upp som saknade bevarade lämningar och denna del av området förefaller vara stört. Vid förundersökningen togs inget schakt upp i den

östligaste delen eftersom tidigare undersökningar visat att här finns omfattande bevarade lämningar.

Det tillvaratagna fyndmaterialet bestod främst av fynd från perioden 1658 till 1843. Ett mindre fyndmaterial tillvaratogs även från de lager som föreföll vara äldre men dessa innehöll inte några daterande fynd. En makrofossilanalys gjordes på några jordprov. Fröer påträffades i samtliga prover. Jordproverna från de medeltida lagren i förundersökningsområdets östra del utmärkte sig genom att innehålla stora mängder växtmaterial. Förutsättningarna för makrofossilanalys är därför goda.

Förundersökningen visar att det under större delen av torget finns välbevarade lämningar i form av husgrunder och kulturlager. Området är en av mycket få ytor med sammanhängande bevarade lämningar från Växjö gamla stad. Lämningarna har därför ett högt vetenskapligt värde. Om ingrepp ska göras i området behöver av en särskild arkeologisk undersökning utföras. Med tanke på lämningarnas betydelse bör man även överväga om det finns möjlighet att undvika eller minimera ingreppen.

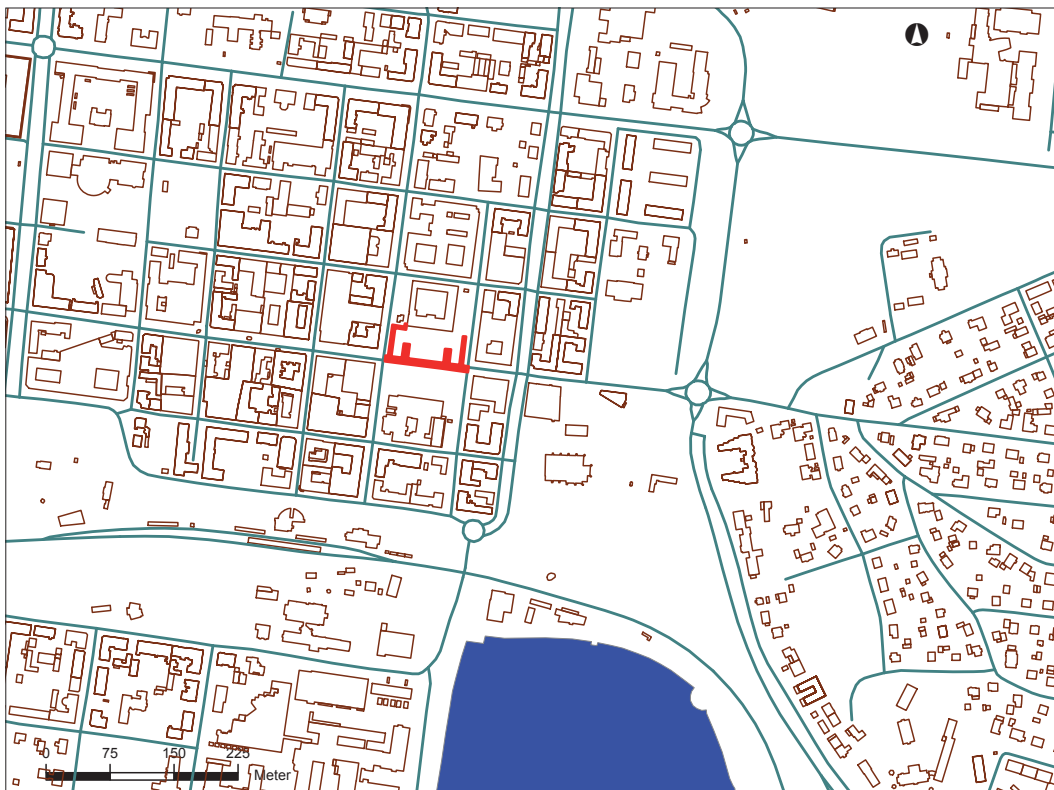
Inledning

Växjö kommun har planer på att förnya miljön vid Stortorget i Växjö, bland annat genom att anlägga ett vattenspel och att lägga om gångstråk över och längs med torget. De markarbeten som man då planerar att utföra berör fornlämning RAÄ 170, stadslagen till Växjö medeltida stad. Stortorget fick sin nuvarande utformning under 1840-talet då tidigare tomtmark gjordes om till torgyta. De kända ingrepp som gjorts i området har varit begränsade och detta är en av få ytor inom staden där man antagit att det kan finnas omfattande lämningar bevarade under mark.

Med anledning av detta har Smålands museum/Kulturparken Småland utfört en arkeologisk förundersökning inom de delar av Stortorget som berörs av det planerade arbetet. Syftet med förundersökningen var att ta reda på om det fanns bevarade lämningar under torgytan som skulle beröras vid en exploatering. Förundersökningen har gjorts efter beslut från länsstyrelsen. Uppdragsgivare var Växjö kommun, Tekniska kontoret, som har bekostat

arbetet. Förundersökningen utfördes som ett samarbete mellan Smålands museum/Kulturparken Småland och Kalmar läns museum. Fält- och rapportarbete utfördes av Ivonne Dutra Levais, KLM, och Johan Åstrand, SM/KPS. Den sistnämnde var projektansvarig.

I rapporten ges först en bakgrund till ärendet och en redogörelse för arbetssätt och syfte. Här presenteras även en bakgrundshistoria till Stortorget utveckling och något om tidigare utförda undersökningar. I resultatdelen presenteras sedan vad som påträffades schakt för schakt inom Stortorget samt något om de slutsatser som kan dras utifrån tidigare gjorda undersökningar i torgets östra del. Här redovisas resultaten av analyser samt av den sondering av historiskt källmaterial som gjordes inom ramen för förundersökningen. I tolkningsdelen ges en sammanfattande bild av lämningarna med en diskussion omkring deras kunskapspotential. Här diskuteras även frågan om fortsatta arkeologiska åtgärder.

Figur 1: Förundersökningsområdets läge i centrala Växjö.

Bakgrund

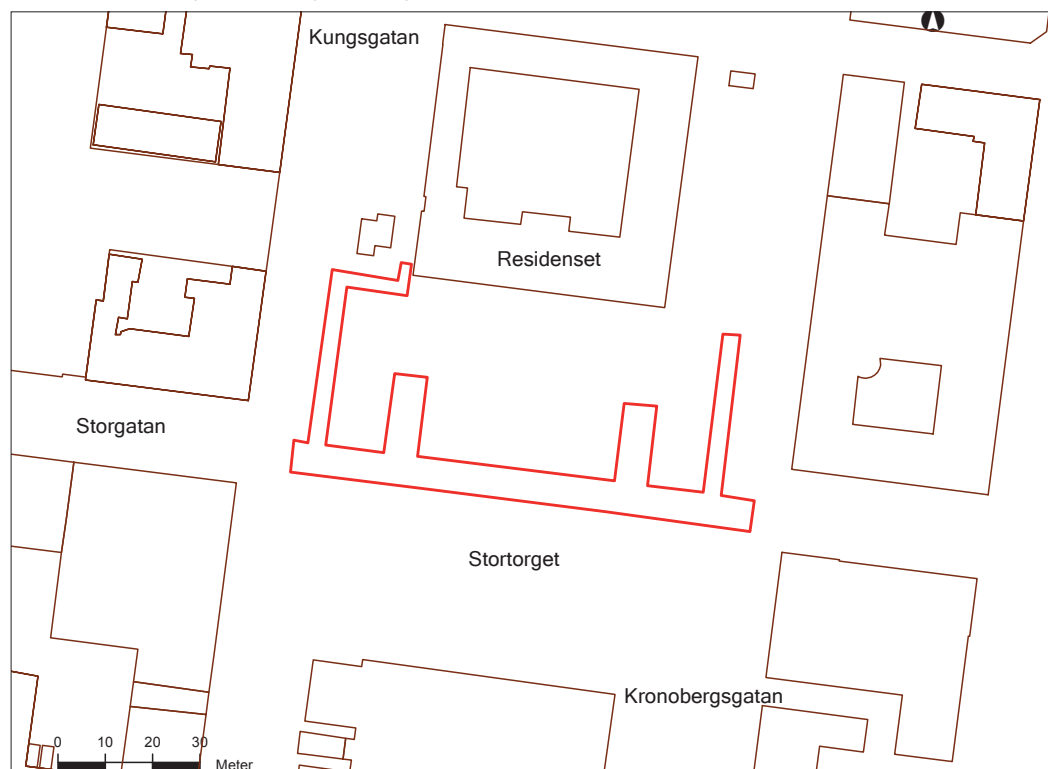
Förnyelsearbete vid Stortorget och den arkeologiska förundersökningen

Stortorget utgör det största sammanhängande område inom Växjö gamla stad där man sedan länge antagit att äldre lämningar kan finnas bevarade. Dagens centrumbebyggelse består nästan uteslutande av blockkvarter där all mark har schaktade ut i sin helhet. Äldre lämningarna kan återfinnas i gatumarken men även här har skett en kraftig påverkan och endast en mindre del av lämningarna i gatumarken har bevarats. Inom vissa kvarter i centrum finns spridda ytor där äldre lämningar kan finnas bevarade, till exempel inom residensets trädgård. Ingen av dessa ytor kommer dock storleksmässigt i närheten av Stortorget.

Förundersökningsområdet utgjordes av de ytor inom Stortorget som enligt underlagsmaterialet skulle beröras av grävningens arbeten i samband med omformningen av torget. Tyngdpunkten

i förundersökningsområdet utgjordes av en 6,7 meter bred och 98 meter lång yta som sträcker sig över torgets mitt i östvästlig riktning. Denna yta innefattade den gång- och cykelväg som korsar torget samt en yta norr om denna. Planerat schaktdjup var här 1,5 meter. Från denna breda östvästliga yta sträckte sig två i rät vinkel ställda ytor i nordsydlig riktning. Dessa hade en bredd av 7,2 meter och längd av 17 meter. De två tvärrättade ytorna låg i jämnhöjd med residensets båda hörn mot Stortorget. Schaktdjupet var här avsett att vara 0,7 meter.

Längs den nordvästra sidan av torget sträckte sig ytterligare en arbetsyta från den korsande gång- och cykelvägen norrut längs den västra sidan av Kungsgatan. I jämnhöjd med residensets svängde denna yta öster och anslöt till residensets sydvästra hörn. Denna arbetsyta hade en bredd av 3,7 meter och en längd av 55 meter. Längs Stortorget's nordöstra sida fanns en motsvarande planerad arbetsyta som sträckte sig i nordsydlig riktning längs den västra sidan av Kronobergsgatan. Denna yta hade en bredd av 3,7 meter och en längd av 34 meter. Det planerade schaktdjupet var även här 0,7 meter. Undersökningsområdets sammanlagda yta uppgick till närmare 1200 m².

Figur 2: Förundersökningsområdets läge inom Stortorget.

Syfte

Syftet med förundersökningen var, i enlighet med länsstyrelsens riktlinjer, att fördjupa kunskapen om fornlämningen genom att, i möjligaste mån, klargöra fornlämningens innehåll, datering och vetenskapliga potential. Länsstyrelsen angav även att förundersökningen skulle ha en hög ambitionsnivå

I undersökningsplanen angav även Smålands museum/Kulturparken Småland att målsättningen för förundersökningen var att med skonsamma men tillräckliga fältinsatser få en så god bild som möjligt av lämningarnas karaktär, datering och bevaringsförhållanden. Eftersom förundersökningsområdet Stortorget är en av få områden i Växjö gamla stad som inte schaktats ur, betonade man även att det var särskilt viktigt att bedöma lämningarnas kunskapspotential.

Metod

Förundersökningsområdet hade, som tidigare nämnts, en yta av närmare 1200 m² varav stora delar utgjordes av en bred sammanhängande yta tvärs över torget i östvästlig riktning. Förundersökningen berörde alltså en utifrån stadsarkeologisk synvinkel stor yta. Med tanke på möjligheten av att det skulle kunna finnas orörda lämningar inom torget utformades förundersökning som en begränsad, selektivt grävning med provschakt. En avvägning behövde här göras mellan behovet av grävinsatser och vikten av bevarande. En mer omfattande grävinsats ger visserligen ett tillförlitligt förundersökningsresultat men kan även riskera att bryta stratigrafiska sammanhang och fragmentera välbevarade lämningar. Det ansågs därför viktigt att inte gräva större ytor än nödvändigt. I stället gjordes analyser av äldre kartor samt en genomgång av resultaten från tidigare undersökningar så att man kunde minimera och i viss mån undvika grävinsatser inom delar av förundersökningsområdet.

Inför schaktgrävningen gjordes en inledande kartstudie där rektifierade kartor användes för att bedöma var tomtgränser och enskilda byggnaderna kan ha legat från slutet av 1600-talet och fram till 1843. Kartstudien utfördes av Åsa Alering och resultatet kom delvis att ligga till grund

för placeringen av schakten. I förundersökning ingick även en sondering av historiska källor som berör den bebyggelse som funnits på platsen före 1843. Syftet med detta var att man bedöma möjligheterna av att väva samman historiska och arkeologiska källor vilket är betydelsefullt inför en eventuell slutundersökning. Sonderingen av historiskt källmaterial utfördes av historikern Håkan Nordmark vid Smålandsmuseum/Kulturparken Småland.

Vid förundersökningen togs sammanlagt sex schakt upp med sammanlagd yta av 70 m². Schaktytan motsvarade ca 6% av förundersökningsområdet. Gatsten och sentida bärlager togs först bort med grävmaskin. Från den översta nivån av oröda lager grävdes först provrutor för att få en överblick över lagerföljden och djupet. I vissa schakt banades sedan ned till en lägre nivå medan man i andra schakt enbart rensade fram den översta nivån. Frilagda kulturlager och anläggningar rensades fram och valda delar undersöktes. Målsättningen var att i varje schakt gräva ned till orörd nivå i åtminstone någon del av schaktet för att bedöma lagerföljd och djup. Detta kunde dock inte göras i alla schakt.

I anslutning till gång- och cykelvägen inom den östvästliga delen av förundersökningsområdet togs först två bredare schakt upp som undersöktes mer noggrant. Som komplettering och för att avgränsa en yta med störningar togs ytterligare två smalare schakt upp där avbaningen enbart gjordes till en övre nivå kompletterat med rutgrävning. I den östligaste delen av denna yta togs inte något schakt upp eftersom det finns tidigare utförda undersökningar i anslutning till denna del av förundersökningsområdet.

Inom de två breda tvärställda ytorna, som sträckte sig norrut från den östvästliga delen av förundersökningsytan, grävdes enbart ett schakt och detta togs upp i den västra av de båda ytorna. Inom den östra ytan hade en sektion tidigare dokumenterats i samband med en ledningsreparation 2012 och man hade därför redan en god bild av lager och anläggningar.

I den förundersökningsyta som sträckte sig längs torgets nordvästra del, parallellt med Kungsgatan, föreföll det utifrån underlagsmaterialet att finnas befintliga ledningar och några schakt togs inte

Figur 3: Arkeolog Ivonne Dutras Leivas i arbete i förundersökningschakt 729.

upp längs denna sträcka. Vid det avsnitt där förundersökningsytan viker av mot residensets sydvästra hörn togs däremot upp ett schakt. Inom motsvarande förundersökningsyta i torgets nordöstra del, som sträckte sig i parallellt med Kronobergsgatan, togs inte några schakt upp. Vid bedömningen av ytan har man istället kunnat utgå från resultaten från undersökningen för fjärrkyleledningen 2011. Det schakt som då dokumenterades låg delvis inom den nu aktuella ytan och en sektion mot det aktuella förundersökningsområdet dokumenterades i sin helhet.

Vid schaktundersökningen anpassades undersökningsmetoderna efter de lämningar som påträffades. I de schakt där källargrunder påträffades rensades lämningarna fram för att få en överblick och i någon del av källarens insida grävdes rutor eller grävenheter. När olika typer av kulturlager påträffades undersöktes dessa genom framrensning samt rutgrävning av enstaka rutor. De flesta ytor i schakten handrensades med skårslev. Vid undersökningen av lagren strävades efter att undersöka små ytor som ändå kunde ge upplysning om lagrens karaktär. Rutgrävningen gjorde i regel med skårslev men i källarna även med spade. Större delen av fyndmaterialet knöts till rutor och grävenheter men även rensfynd mättes in knutna till lager eller anläggningar.

De lämningar som påträffades dokumenterades med beskrivning, fotografering och genom

handritning av profiler. Alla schakt, fynd, prover, lager och anläggningar mättes in med totalstation. Handritade planer har efter fältarbetet digitaliserats och lagts in tillsammans med övrig digital i dokumentationssystemet Intrasis.

I rapportarbetet har även gjorts en analys av tidigare utförda undersökningar i närområdet. Detta har till stor del kunnat ersätta schaktgrävning i förundersökningsområdets östra del. Uppgifter om lämningar, lagerdjup och bevaringsförhållanden har främst hämtats från undersökningsrapporter (Hansson 2012, Skoglund 1994 samt dokumentation från undersökningen vid reparation av el- teleledning på Stortorget hösten 2012).

Torget och topografin

Växjö stad ligger inom ett område som geologiskt skapats som ett isälvsdelta med formationer av skiktad sand och grus (Åhman 1983:30). Terrängen är flack men innehåller mindre, böljande höjdskillnader. När man idag ser stadsmiljön är det dock svårt att urskilja något av denna ursprungliga topografi. Stortorget ligger på ett svagt markerat höjdparti som utgjort den gamla stadens centrala del. Höjdläget utgör en flack sydlig utlöpare av en drumlin som sträcker sig norrut mot Solberget och läget för Hovs gamla by. Åt öster sjunker marken mot Linnégatan och den tidigare Guldsmedsbäcken och det låga sank

parti som förut fanns norr om Växjösjön.

Den nuvarande markytan inom förundersökningsområdet på Stortorget är förhållandevis plan och ligger på en nivå av mellan 165,5 till 166,0 m ö h. Vid den aktuella förundersökningen kunde man liksom vid tidigare undersökningar konstatera att den ursprungliga marknivån varit betydligt mer ojämn och kuperad. Generellt sett föreföll torgets västra sida ha varit högre än den östra men förmodligen har denna sluttning åt öster varit ojämn. Jordmånen i Växjötrakten består av morän som i lägre partier kan övergå i sand. Inom förundersökningsområdet kunde man konstatera att den underliggande marken i de högre belägna partierna bestod av grusig morän som i de lägre partierna övergick i sandig morän. De genomsläppliga jordarterna har gjort att området varit väl dränerat.

Torget och staden

Växjö ligger centralt i södra Smålands inland. Vid medeltidens början utgjordes landskapet av drygt tio "småland" där nuvarande Växjö med omnejd, var centrum för folklandet Varend. Flera vägar och häradsgränser möttes i Växjö, vilket ansetts vara orsak till stadens placering (Larsson 1991:13, Hansson 1997:66). De äldre historiska källorna för Växjö domineras av brev- och krönikeuppgifter som alla behandlar stiftet och domkyrkan medan den medeltida staden sällan är omnämnd. Då Växjö framträdde som stad och fick sina stadsprivilegier år 1342 framgick det tydligt att staden låg helt under biskopens kontroll (Larsson 1991:38ff). Stadsgrundandet förefaller ha varit en åtgärd som kungen vidtog främst i syfte att gynna kyrkan. Varend och Växjö stift var en del av det svenska riket som låg långt i utkanten av kungens maktområde och biskopen i Växjö stod under hela medeltiden som den starkaste regionala makthavaren.

Man har antagit att Växjö under medeltid varit delad i två delar där hantverkare och köpmän bodde väster om Guldsmedsbäcken, medan kyrkans folk i huvudsak bodde öster om bäcken (Larsson 1991:44f). Guldsmedsbäcken utgjorde även gräns mellan Kinnevalds och Konga härad. Området runt Stortorget och sydöst om torget förefaller ha varit köpmansstadens centrum.

Den äldsta kända kartan över Växjö gjordes efter stadsbranden 1658 (Åhman 1983:11). Kartan visar det rutnätssystem enligt vilket den nya staden skulle återuppbyggas (fig. 4). I bakgrunden visar kartan dock även de oregelbundna kvarteren och gatorna i den äldre staden. Av kartan framgår att den äldre bebyggelsen till stor del formats av hur landsvägarna från norr, väster och öster anslöt till staden. Storgatan som tidigt förefaller ha varit stadens huvudgata utgör en förlängning av en av de landsvägar som ansluter till staden i östvästlig riktning. På kartan från 1658 kan man se att det äldsta torget låg vid den södra delen av nuvarande Kronobergsgatan i anslutning till den sydöstra delen av dagens torg. Det gamla torget var förhållandevis litet.

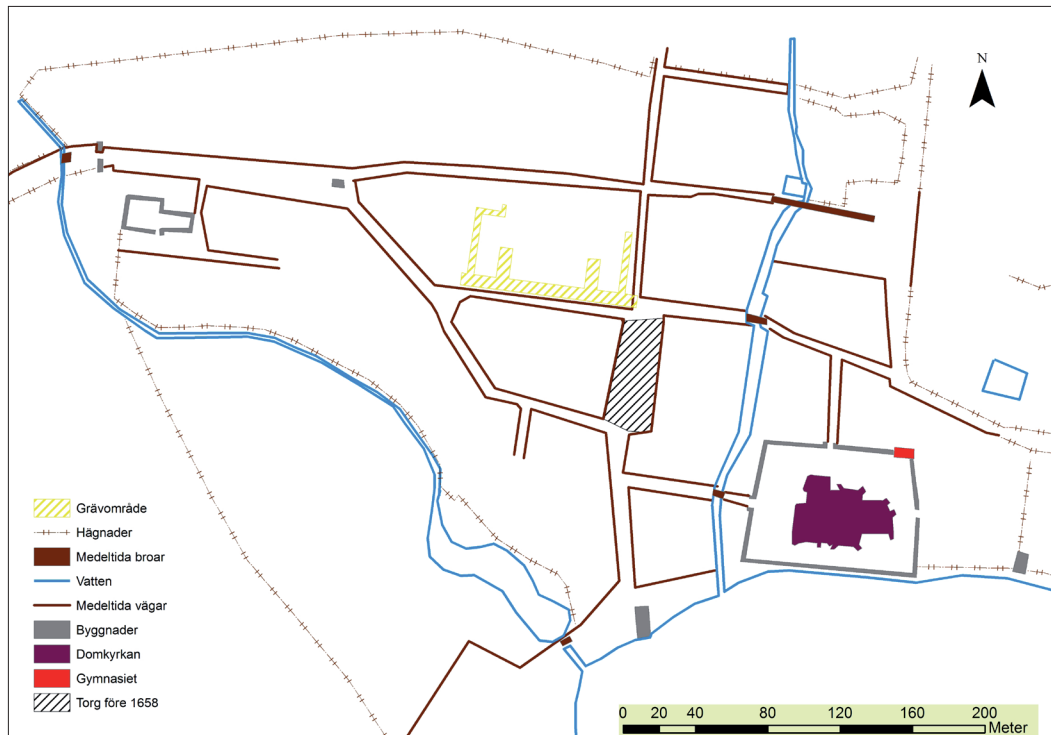
Av kartan från 1658 framgår även att dagens Stortorg vid denna tid utgjordes av tomtmark delad på två kvarter belägna på den norra respektive södra sidan av den tidiga Storgatan. På kartan anges att dessa kvarter ha klarat sig undan branden. Även den nya stadsplanen på samma karta visar att det inom dagens torgyta även fortsättningsvis fanns kvartersbebyggelse både norr och söder om Storgatan. Bebyggelsen i det norra kvarteret försköts dock något norruteftersom Storgatan flyttades ett snäpp mot norr för att passa in i den rutnätspanen.

Om man jämför en rektifiering av 1658 års karta med det aktuella förundersökningsområdet föreföll den breda östvästliga ytan beröraden allra sydligaste delen av den äldre bebyggelsen (fig. 5).

Vid schaktgrävningen skulle det visa sig att gränsen mellan äldre tomtmark och den äldsta gatan gick i förundersökningsytans mitt och att både bebyggelsen och den äldsta gatan berördes. Denna avvikelse på ca fem meter beror förmodligen på svårigheter att överföra den äldre kartan till en mer exakt projektion. Efter det att stadsregleringen genomfördes komhela den yta som den östvästliga förundersökningsyta omfattade att ingå i den då nya sträckningen för Storgatan. De nordsydorienterade förundersökningsytorna, och även ytorna längs Kungsgatan respektive Kronobergsgatan, berör det som enligt kartan markerats som kvartersbebyggelse både före och efter rutnätspanens införande.

Figur 4: Den äldsta stadskartan över Växjö från 1658 visar både den gamla stadens utformning och den nya rutnätsplanen.

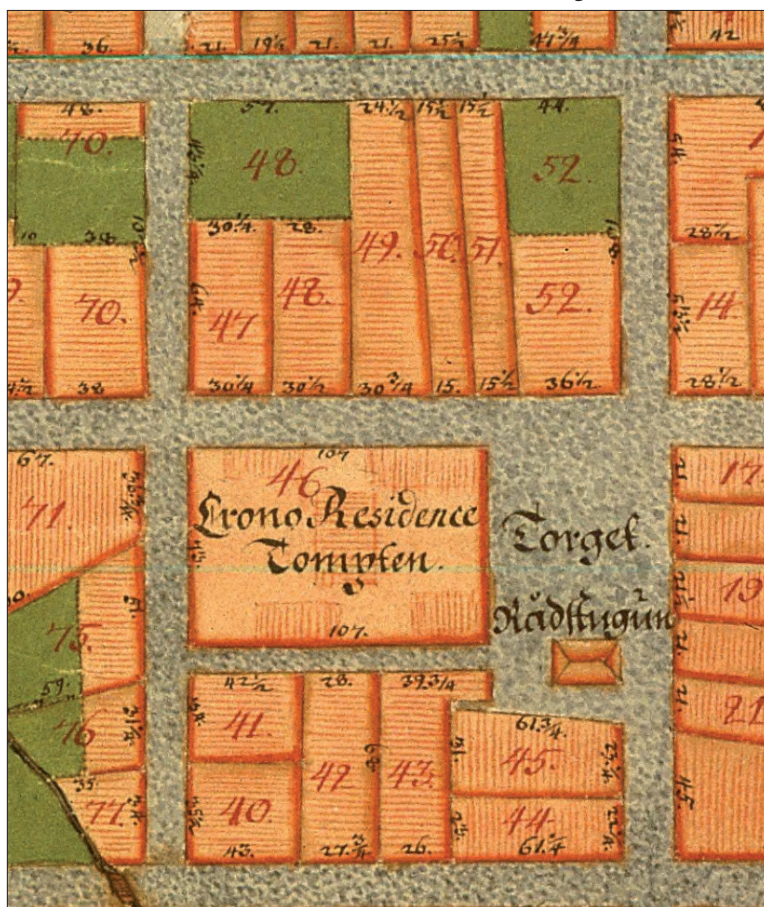

Figur 5: En bearbetad version av 1658 års karta som visar den äldre stadens vägar och kvarter. Det aktuella förundersökningsområdet är markerat.

På kartan från 1658 anges även ett förslag till utökning av torget åt väster inom en yta som motsvarar den sydvästra delen av dagens torg. Denna utökning förefaller dock inte ha genomförts förrän längre fram under 1600-talet (Larsson 1991:163). I samband med att utvidgningen gjordes förlades även stadens rådhus till den södra sidan av det då utökade torget. Denna byggnad uppfördes 1671 men förstördes grundligt vid en brand 1690, då ett krutförråd som förvarades i rådhusets källare exploderade. Inte långt därefter var ritningarna till ett nytt rådhus klara, en tvåvåningsbyggnad av trä krönt av ett litet torn och 1697 stod denna byggnad klar (Larsson 1991:135ff). Detta rådhus stod kvar ända till stadsbranden 1843 (Larsson 1991:148ff). Platsens officiella prägel stärktes när man i slutet av 1600-talet förlade landshövdingens ämbetslokaler till kvarteret söder om Storgatan som då kom att kallas kronotomten (Larsson 1984:44). Torgets utseende framgår bland annat av en karta från 1726 där rådstugan och kronotomten är markerade (fig 6). Motsvarande utformning framgår även av stadskartan från

1783. Landshövdingens ämbetslokaler vid torget var trots storstilade planer dock ganska enkla och av kartan från 1783 framgår att kronotomten hade en gles bebyggelse där det även ingick ett fängelse. De sistnämnda byggnaderna förstördes vid en stadsbrand år 1799. Efter denna brand valde man att återigen utvidga torget åt väster så att detta nu kom att omfatta hela den södra delen av dagens torgyta (Larsson 1991:171).

På den detaljerade stadskartan från 1783 kan man se att det inom det kvartersområde som låg norr om Storgatan fanns en tät bebyggelse. Här bodde många av stadens välbeställda borgare. I den förteckning över tomtägare som medföljer kartan känner man igen namnen på släkter vars medlemmar varit borgmästare. I kapitlet Söndering av historiska källor nämns mer om kvarterets invånare med utgångspunkt från denna karta. Vid en jämförelse mellan en rektifiering av 1783 års karta och förundersökningsområdet visar att denna förutom gatumarken i Storgatan berör delar av bebyggelsen inom flera av tomtarna (fig 7).

Figur 6: Utdrag ur stadskartan från 1726 som visar bebyggelsen runt Stortorget. Det gamla torget hade då utvidgats något mot väster. Läget för rådhuset och kronotomten är markerade.

Figur 7: Utdrag ur stadskartan från 1783 med bebyggelsen inom det kvarter som låg inom nuvarande Stortorget norra del. Läget för förundersökningsområdet är markerat.

Efter branden 1799 uppfördes en ny lokal för landshövdingen på norra sidan av Storgatan (Larsson 1984:76). Detta hus skilde sig dock inte från de omkringliggande borgarhusen. En god bild av torgmiljön och de påkostade bebyggelsen längs torgets norra sida får man på en känd akvarell gjord efter en förlaga från 1837 (fig. 8), (Larsson 1991:173). Vid den sista stora stadsbranden

1843 brann stora delar av staden ned. Man valde därefter att inte bygga upp kvartersbebyggelsen norr om den dåtida Storgatan utan att istället utöka torget åt norr samt att uppföra dagens residensbyggnad på norra sidan av det utökade torget. Stortorget fick på så vis den gestaltning som det har idag.

Figur 8. Stortorget före stadsbranden 1843 avbildad på en akvarell av A. Petterson. Huset längst till vänster kan enligt L.-O. Larsson vara det som källaren i schakt 406 hör samman med.

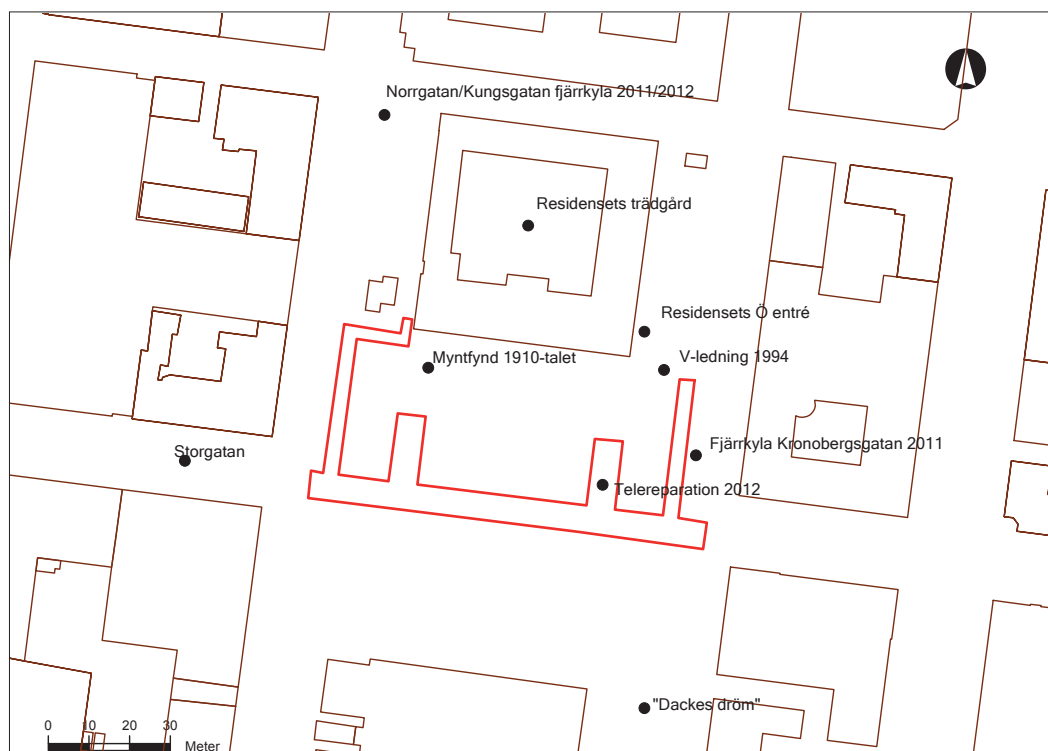
Tidigare arkeologiska undersökningar

De arkeologiska insatserna i Växjö stad har under åren varit av ganska begränsad omfattning. Till stor del schaktades stadens äldre kulturlager bort utan undersökning i samband med expansionen under 1960- och 1970-talen. Under slutet av 1970- talet och under 1980-talet utfördes några ytmässigt större undersökningar medan senare års arkeologi främst utgjorts av schaktningsövervakningar (Hansson 1997:66ff).

På den sydöstra sidan av Stortorget gjordes undersökningar i kvarteret Lejonet 1978. Undersökningen är en av få stadsarkeologiska undersökningar i staden där medeltida fynd påträffades (Hansson 1997:69). Nära korsningen Kronobergsgatan/Storgatan påträffades bland annat en smedja från början av 1600-talet och en källare från 1700-tal. Huvuddelen av fyndmaterialet var från dessa perioder men ett mindre antal medeltida fynd, två keramikskärvar och en kam, påträffades även. Fynden visar att området varit bebyggt under 1300-tal. Även i den södra delen av kvarteret Lejonet gjordes en undersökning 1984 (Hansson 1997:71).

Från dessa undersökningar finns tyvärr enbart begränsade arkivrapporter och materialet är inte bearbetat.

Under den senaste tiden har schaktningar gjorts för fjärrkyla i den centrala delen av staden. Under 2011 gjordes schaktningsövervakningar längs bland annat Kronobergsgatan (Hansson 2012). Längs denna gata påträffades att ett stort antal bebyggelselämningar, bland annat källare, samt ytor med kulturlager. Även om många partier längs sträckningen bestod av omrörda massor påträffades fler och mer omfattande lämningar än förväntat. Bland annat kan nämnas att man i södra delen av Kronobergsgatan påträffade en koncentration av stolphål som kunde dateras till tidig medeltid. Här kan ha funnits en gårdsbebyggelse som föregått staden. Ett kulturlager som påträffades vid Stortorgets sydöstra sida kunde även knytas till högmedeltid. Genom ¹⁴C-dateringar kunde man konstatera att det fanns mer omfattande medeltida lager än förväntat med tanke på frånvaron av daterbara medeltida fynd. Längs den nordöstra sidan av Stortorget fanns en rad bevarade källargrunder som ingått i en bebyggelse från 16- till 1800-tal. Vid en tidigare schaktningsövervakning 1994 i

Figur 9: Plan över tidigare utförda arkeologiska undersökningar i anslutning till Stortorget.

det nordöstra hörnet av Stortorget, kunde man i ett kortare schakt i östvästlig riktning konstatera ytterligare en källargrund som förmodligen har ingått i en fortsättning av den rad med källare som påträffades 2011. (Skoglund 1994). Vid denna schaktningsövervakning noterade man även att det fanns äldre, eventuellt medeltida kulturlager. Dateringen av dessa var dock oklar.

En schaktningsövervakning gjordes även i samband med en ombyggnad av residensets östra entré, strax nordöst om Stortorget. Där man kunde konstatera förekomst av förhållandevis djupa kulturlager som delvis bör vara medeltida (Åstrand 2011). Även inom residensets trädgård gjordes en schaktningsövervakning år 2009 då man kunde konstatera att bevarade kulturlager fanns kvar under påförda matjordslager (Åstrand 2010).

Vid fortsatta schaktningar för fjärrkyla och VA i norra delen av stadskärnan kunde man både under 2011 och 2012 konstatera att det fanns bevarade lämningar i Norrgatan samt i Kungsgatan väster om Residenset. Lämningarna var dock till stor del skadade av tidigare ledningsgrävningar i gatumarken. I samband med fjärrkyleprojektet undersöktes 2012 även en yta för en ny transformatorstation i den norra änden av allén på residensets västra sida. Man kunde här konstatera att det fanns en bevarad husgrund och kulturlager (pågående rapportarbete). Det är därför möjligt att allén har varit en mer skonad miljö än gatumarken och att man därför i högre grad kan förvänta sig bevarade lämningar här.

Under hösten 2012 dokumenterades en mindre profil i den östra delen av Stortorget i samband med reparationsarbeten på en skadad el- och teleledning (pågående rapportarbete). Den berörda ytan låg inom det nu aktuella exploateringsområdet. I ena delen av schaktet fanns resterna efter en källare där man utifrån myntfynd kunde säga att den raserats under den första halvan av 1700-talet. Vid sidan av källaren fanns bevarade äldre kulturlager med ett djup av 0,8 meter. Sektionen visade att det fanns välbevarade lämningar i det nu aktuella förundersökningsområdet.

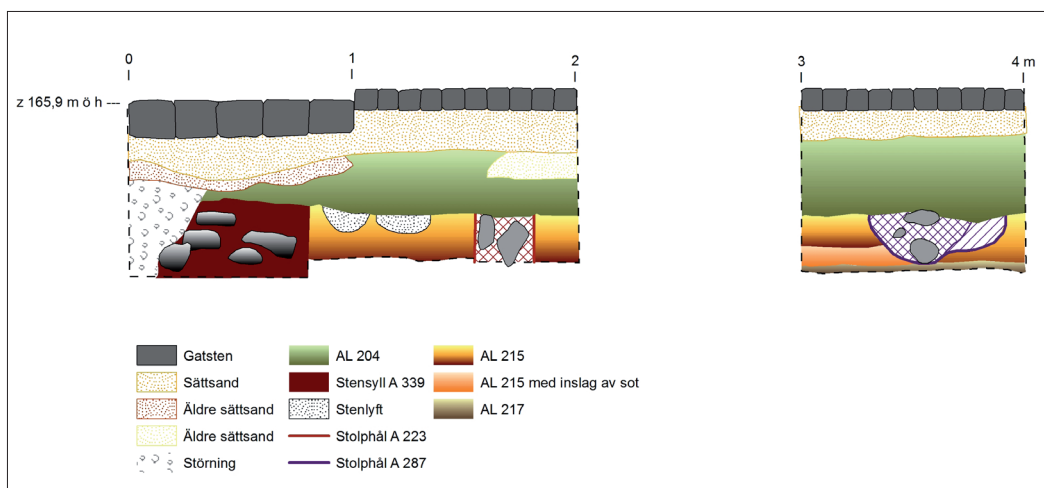
Vid det sydöstra hörnet av Stortorget gjordes 1994 en undersökning inför uppförandet av en

då planerad statygrupp ”Dackes dröm” (Hansson 1994). Inom den 25 m² stora ytan fanns delar av källaren till det rådhus som uppfördes i slutet av 1600-talet och som var i bruk fram till dess att dagens torg anlades på 1840-talet. Den östligaste delen av samma källare berördes även vid schaktningarna för fjärrkyla 2011 (Hansson 2012:46).

I Storgatan, väster om Stortorget, gjordes profildokumentationer i samband med ledningsgrävningar 1994 (Hansson 1996). Här fanns bevarade kulturlager med fynd från framför allt 16- och 1700-talet. Det fanns dock även bottenlager som skulle kunna ha vara medeltida.

Nämnas bör också att man på 1910-talet påträffade en myntskatt i den nordvästra delen av Stortorget, samt att det i korsningen Storgatan-Kronobergsgatan ska ha påträffats stenmursrester under mark (Åhman 1983:25).

Eftersom flera av de nämnda undersökningarna har berört ytor inom eller i nära anslutning till förundersökningsområdet har resultaten från dessa kunnat användas i bedömningen av det aktuella området. Relevanta uppgifter från dessa undersökningar redovisas nedan i resultatdelen.

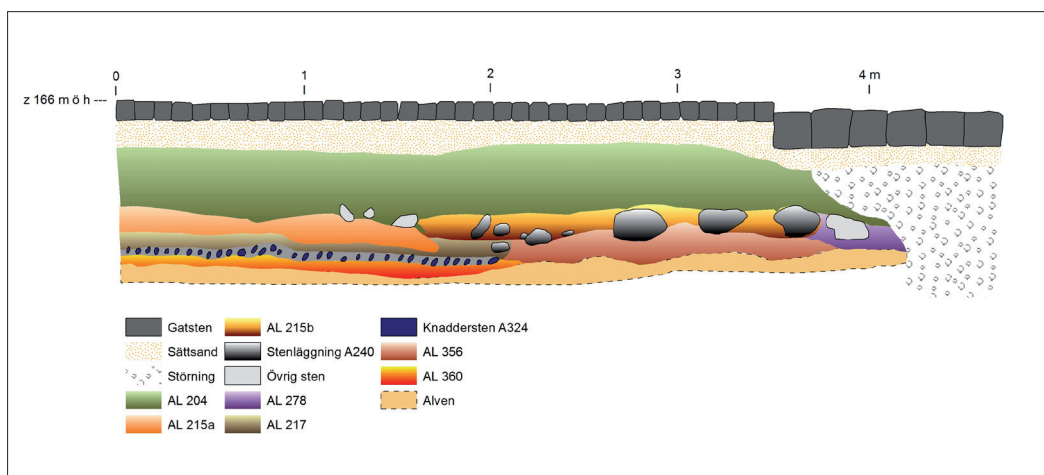
Figur 11: Sektionsritning som visar lagerbilden i en del av den östra schaktväggen i schakt 200 (C373).

handgrävdes sist ned till botten. Den västra schaktprofilen, C373, samt delar av den östra schaktprofilen, C368, handritades. Vid rutgrävningen undersöktes R212 i schaktets sydvästra del (G214, G216, G218) och R219 i den nordöstra delen (G221, G222). Delar av bottenlagret L217 i den södra delen grävdes som en grävenhet G308.

Under de moderna lagren fanns ett enbart fläckvis bevarat äldre sättsandslager och under detta fanns ett sandigt/grusigt utjämningslager, L204, som framträdde på ett djup av 0,4 meter under markytan. Lagret hade inslag av tunna sotiga linser och utgjorde förmodligen en äldre gatunivå eller underlag till en gata. Under L204 fanns ytterligare ett sandigt/grusigt lager, L215. Under L204 fanns även tre stolphål, A223, A232, och A287 som dock var nedgrävda genom L215

och därför yngre än detta lager. I schaktets norra del fanns även stenar som föreföll höra till en husgrund eller till foten av en stentrappa, A339. Denna kom under L204 men skar L215. Ovanpå stengrunden A339 fanns en mindre yta med raseringslager, L278. I schaktets mitt del under L215 påträffades en vällagd stenläggning, A240. Även denna bröts av stengrunden i schaktets norra del. Stenläggningen täckte inte heller hela det övriga schaktet utan saknades i den södra delen.

Under stenläggningen A240 fanns två mörka, kraftigt humösa lager som låg sida vid sida. I schaktets mitt fanns L356 och i den södra delen fanns L217. Båda lagren innehöll ben samt bränd lera och enstaka järnfynd. L217 hade dock avsatts ovanpå en väl tilltrampad gatunivå med småstensbeläggning, knaddersten, A324. I

Figur 12: Sektionsritning som visar lagerbilden i den västra schaktväggen i schakt 200 (C368)

L217 och i stenläggningen fanns även gott om smidesslagg vilket saknades i L356. Under L356 fanns inte någon vägyta utan enbart alven. Även om de båda parallella lagren var ganska lika fanns här ett tydligt lagerskifte. Under småstensläggningen fanns en mellanhumös grusig, hårt tilltrampad yta, L360, med järnutfällningar i botten. Denna tolkades som en äldsta vägyta. Under denna fanns alven som bestod av orörd grusig morän. Denna fanns på ett djup av 0,8 meter under markytan vilket motsvarar en nivå av 165,2 m ö h.

Lagerföljden i schaktet hade, bortsett från övre moderna lager, ett djup av 0,4 meter och det översta sandiga/grusiga lagret, L204, kan vara från tiden efter 1843 när bebyggelsen norr om Storgatan revs i samband med att torget utvidgades. Det underliggande grusiga/sandiga lagret L215 och även stenläggningen A240 kan vara rester efter äldre gatunivåer som då förmodligen hör till rutnätsstadens tid, det vill säga efter 1658. Stengrunden i schaktets norra del bör höra samman med den bebyggelse som legat längs denna sida av Storgatan fram till 1843. Det kan vara spår av en husvägg men, som tidigare nämnts, skulle det även kunna vara foten av en stentrappa. De undre mörka lagren, L356 och L217 med underliggande lager utgör den äldsta

nivån i detta schakt. Det tilltrampade L217 hör tydligt samman med den underliggande småstensbeläggningen, A324, som bör utgöra en stensatt vägyta. Skiftet mellan de båda lagren tolkades som en gräns mellan en äldre gata och en intilliggande tomt. Denna gräns skulle i så fall stämma överens med Storgatan äldre sträckning före den rutnätsformade stadsplanen.

Inom schaktet fanns skador i form av den nämnda elledningen och nedgrävningen i schaktets nordligaste del. Ungefär en tredjedel av schaktet var på detta vis skadat eller påverkat.

¹⁴C-analyser:

Kolprov P371 (björk) från L356 som var lägsta nivå i schaktets norra del.

UGAMS14703: 990-1040 AD (1 sigma), 980-1050, 1080-1150 (2 sigma).

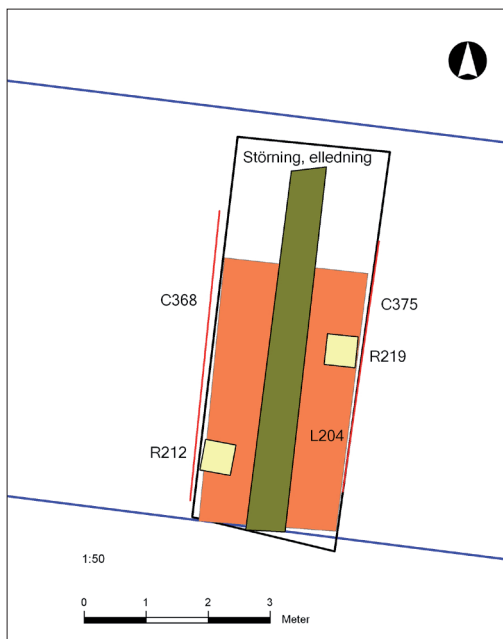
Kolprov P372 (al, litet prov) från L217 som var näst lägsta nivå i schaktets södra del. UGAMS14704: 205-105 BC (1 sigma), 350-300, 210-50 BC (2 sigma).

Makrofossilanalys:

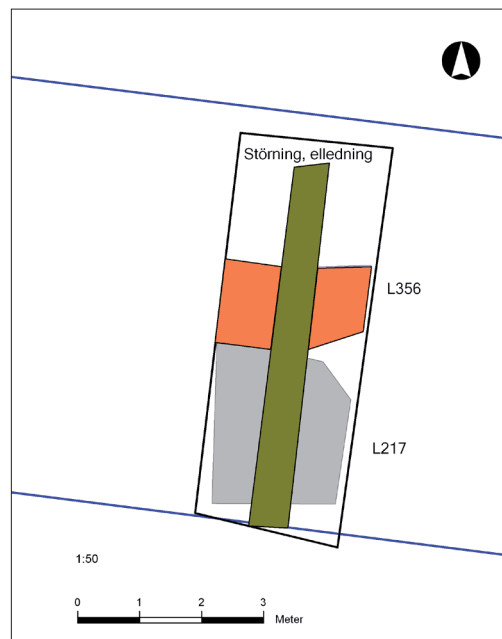
PM370 från L356 innehöll 2 frukter/fröer, bland annat hallon. I lagret fanns även rikligt med

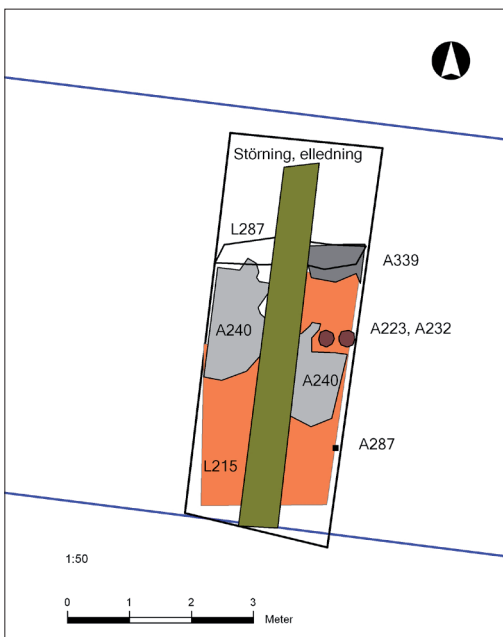
Figur 13: Schakt 200 med den småstensbelagda gatunivån A324 i den botten, vänstra delen. Den ovanliggande yngre stenläggningen A240 syns till höger i bild. Foto från nordost.

Figur 14: Plan över schakt 200, övre nivå.

Figur 16: Plan över schakt 200 undre nivå.

Figur 15: Plan över schakt 200, mellannivå.

ben och kol men var i övrigt fattigt på organiskt material. Här fanns dock fiskben, träflis och mossa. Sammansättningen antyder att köksavfall ingår i lagret.

PM338 från L217. Provet var fattigt på organiskt material och innehöll 5 fröer/frukter. Lagret dominerades av träkol, träflis och ben. Bland fröerna finns hallon och smultron som kan ses som tecken på latrin.

L204 utjämnings-gatulager

Längd: 4,3 m. Bredd: 2,4 m. Tjocklek: 0,4 m. Utjämningslager under bärlager och ställvis under äldre sättsand. L204 hade en blandad karaktär och bestod av mellanhumös sandig silt med svaga sotiga linser, med inslag av grus samt kol. Mot botten fanns en kraftigare sotiglins i den västra profilen. Enstaka fynd av tegel och glas. Lagret var skuren i mitten av ledningsschakt och av en sentida nedgrävning i norr. L204 överlagrade L215.

L215 utjämnings-/ gatulager

Längd: 3,85 m. Bredd: 2,3 m. Tjocklek: 0,2 m. L215 var ett grusigt/sandigt lager. I profilen kunde man ana att det kan röra sig om två likartade, stratigrafisk samtida lager varav en tunnare del låg ovanpå stelnläggningen A240 och en kraftigare del täckte L217. L215 överlagrades av L204 men skars även av tre förhållandevis unga stolphål A223, A232 och A287. Under L215 kom A240 samt i den södra delen L217.

L217 avsatt gatulager

Längd: 2,55 m. Bredd: 2 m. Tjocklek: 0,1 m. Kraftigthumöst, mörkt gråsvart lager i schaktets södra del som delvis överlagrades av stelnläggning A240 samt L215. Lagret låg parallellt med L356 i norr. L217 överlagrade och tycktes vara nedtrampat i den underliggande stelnläggning A324. Lagret innehöll nedtrampade obrända

djurben samt smidesslagg, framför allt av bottenskällor. Delar av lagret handgrävdes och de undersökta delarna mättes in som fri grävenhet G308. Lagret har tolkats som ett avsatt gatulager på stenväggen A324.

A223 stolphål

Längd: 0,25 m. Br: 0,25 m.

Stenskott stolphål som i plan hade rund form och i profil var U-formad. Fyllningen utgjordes av svagt humös, grusig sand med små inslag av sot och kol. Överlagrades av L204. Nedgrävd i L215 och underliggande lager. Stolphålet är avbildat i profil C375.

A232 stolphål

Längd: 0,25 m. Bredd: 0,25 m.

Det stenskodda stolphålet hade i plan en rund form och var U-formad i profil. Fyllningen utgjordes av svagt humös, grusig sand med små inslag av sot och kol. Det överlagrades av utjämningslager 204 och var nedgrävt i L215 och underliggande lager.

A240 stenvägning till gata

Längd: 1,8 m. Bredd: 2,4 m . Tjocklek: 0,2 m
Stenvägning som bestod av vällagda stenar med en storlek av 0,15-0,35 meter, I norr skuren av husgrund A339 men upphörde även tvärt mot söder. De östra delarna hade raserats och var omrörda vilket inmätts som A263. Stenvägningens östra del hade även skurits av stolphål A223 och A232. Den västra delen var mest välbevarad och undersöktes. Stenvägningen överlagrades av L215 och vilade i huvudsak på L356 men även delvis på L217. Sannolikt utgör stenvägningen en del av en stensatt gata från perioden efter 1658.

A263 raseringslager

Längd: 1,6 m. Bredd: 0,7 m. Tjocklek: 0,2 m.
Ett mindre yta inom den östra delen av stenvägningen A240 hade raserats och var omrörd. Raseringslagret överlagrades av L215 och överlagrades i sin tur den lägre delen av samma stenvägning A240 men även delvis underliggande lager L356.

L278 raseringslager

Längd: 2,4 m. Bredd: 0,35 m. Tjocklek: 0,12 m.
Kraftig humös, svart lager bestående av silt med måttliga mängder kol samt inslag av bränd lera

och tegel. Lagret överlagrades av L204. Lagret har tolkats som ett raseringslager och förekom enbart i anslutning till stengrunden A339.

A287 stolphål

Bredd: 0,6 m. Djup: 0,22 m.

Detta stenskodda stolphålet upptäcktes inte förrän vid rensning av profil C375. Stolphålet hade rundade sidor samt en rundad botten. Fyllningen utgjordes av svagt humös, grusig sand med inslag av sot. Nedgrävningen för stolphålet var 0,6 meter bred men stenskonung och stolpe hade enbart haft en bredd av 0,45 m. Stolphålet överlagrades av utjämningslager A204 och var nedgrävt i utjämningslager A215.

A324 stenvägning

Längd: 2,4 m. Bredd: 2,05 m. Tjocklek: 0,05 m
Stenvägning bestående av vällagd, tätt packad småsten, knaddersten. Stenarna var rundade och mellan 0,05 och 0,1 meter stora. Stenvägningen upphörde en bit in under den yngre stenvägning A240. Endast de västra delarna kom att undersökas ned till botten. A324 låg under L217 och ovanför L360.

A339 stensyll för husgrund

Längd: 1,1 m. Bredd: 0,45 m . Tjocklek: 0,35 m
Stengrund bestående av skärvt stenmaterial av uppemot 0,2 meter stora stenar. Stengrunden var täckt med raseringslager L278. Stengrunden var nedgrävd genom utjämningslager L215 och torde därför vara förhållandevis ung, dock äldre än 1840-tal.

A351 störhål

Längd: 0,05 m. Bredd: 0,05 m.

Störhål synligt i alven i schaktets norra del. Kan höra samman med störhålen A352 och A353. Ej undersökta.

A352 störhål

Längd: 0,05 m. Bredd: 0,05 m.

Störhålsynligt i alven i schaktets norra del. Kan höra samman med störhål A351 och A353. Ej undersökta.

A353 störhål

Längd: 0,05 m. Bredd: 0,05 m.

Störhålsynligt i alven i schaktets norra del. Kan höra samman med störhålen A351 och A352. Ej undersökta.

Figur 17: Stengrunden A339 hörde samman med en yngre bebyggelse. Foto från väst.

L356 kulturlager, troligen inom tomtmark
 Längd: 1,4 m. Bredd: 2,4 m. Tjocklek: 0,15 m.
 Kraftigthumöst, svart lager bestående av sandig silt med inslag av grus, kol, obrända ben och järnfragment. I väster överlagrades L356 av stenläggning A240 samt utjämningslager L215. I söder låg L256 parallellt med L217. En skillnad mellan lagren var avsaknaden av slagg i L356. Lagret undersöktes endast i den västra delen och det visade sig här att lagret var avsatt direkt på alven. Skiftet mellan L356 och L217 kan utgöra skillnad mellan gata och tomtmark.

L360 gatulager/bottenlager
 Längd: 2,5 m. Bredd: 0,9 m. Tjocklek: 0,07 m.
 Gråbrun, mellanhumös, sandig silt utan fynd. I botten av lagret fanns järnutfällningar. Lagret har tolkats som trampad yta, föregångare till

den överliggande stenläggningen A324. Lagret togs endast fram i schaktets sydvästra del. Något motsvarande lager fanns inte under L356.

Schakt 376

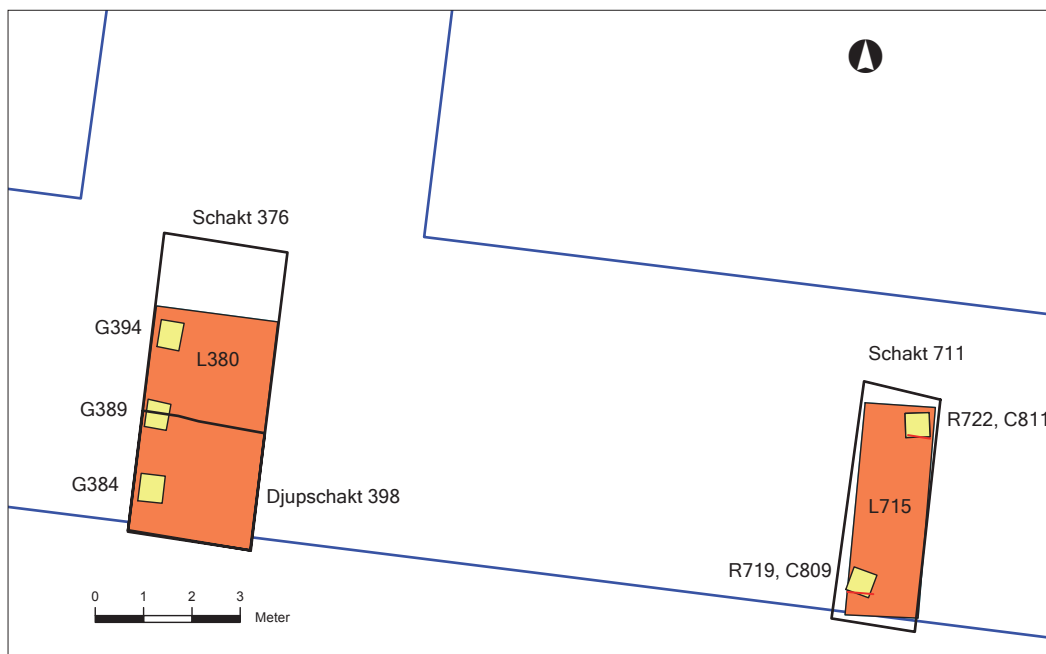
SV-hörnet X6303879,83 Y488356,04
 Längd: 6,2 m. Bredd: 2,55 m. Största djup: 0,85 m.

I detta schakt kom den opåverkade moränen på ett djup av enbart 0,45 meter under markytan och här saknades i stort sett äldre lager. Inledningsvis togs gatsten och bärlager bort med hjälp av grävmaskin. Bärlagret var som tjockast i den norra delen avschaktet där modern fyllning låg direkt på den underliggande moränen. I schaktets

södra del fanns under bärlagret ett grusigt lager, L380, som framträdde på ett djup av 0,35 meter under markytan. Detta lager motsvarade det översta lagret i schakt 200. Tre stycken 0,5 x 0,5 meter stora rutor grävdes därefter till ca 0,75 m djupt men några ytterligare lager kunde inte konstateras under L380 (G384, G389 och G394). Den underliggande opåverkade marken utgjordes av grusig morän. Sist maskingrävdes ett parti i schaktets södra del ned till ett djup av 0,85

meter för att säkert konstatera att man var nere i alven (S398).

Frånvaron av äldre lager och det faktum att den orörda moränen kom nära under dagens torgyta antyder snarare att man har hyvlat ned en äldre markyta än att man gjort en urschaktning. Det är möjligt att den västra delen av torget har varit högre belägen och att denna jämnats av.

Figur 18: Plan över schakt 376 och 711.

Figur 19: I schakt 376 kom den orörda moränen direkt under sentida lager. Foto från sydost.

L380 utjämnings-/ gatulager

Längd: 4,65 m. Bredd: 2,55 m. Tjocklek: 0,2.
Svagt humöst, grusigt lager med enstaka mörkare
linser. Påträffades direkt under modernt bärlager.
Avtog i schaktets norra del där bärlagret var
tjockare. Under L380 kom den opåverkade
grusiga moränen. Tre kvartsmeterrutor av lagret
undersöktes.

Schakt 711

SV-hörnet: X6303921,82 Y488370,64
Längd: 5 m. Bredd: 1,7 m. Schaktat djup: 0,3 m
(grävdjup i rutor 0,8 m).

Detta smalare schakt togs upp i torgets västra
del för att avgränsa den nedschaktade yta som
påträffades i det västligaste schaktet 367. Under
gatstenen och sättsanden som hade avlägsnades
med maskin anträffades ett utjämningslager, L715,
som mot botten innehöll spridda träbitar, A725.
Lagret undersöktes genom handgrävning av två
kvartsmeter stora rutor. Dessa dokumenterades
även i profil, C811 respektive C809. Någon
andra avbaning gjordes inte eftersom äldre lager
inte kunde påträffas i provrutorna. Alven, som
bestod av småkornigt grus, uppträdde på 0,8 m
djup.

Liksom i schakt 367 föreföll det som om ytan
hade schaktats ned snarare än grävts ur och att
äldre lager förstörts i samband med detta.

L715 utjämningslager

Längd: 4,4 m. Bredd: 1,5 m. Tjocklek: 0,4 m.
Utgjänningslager under sättsanden för gatsten.
Grusig, svagt humös, brun sand med spridda
stenar. Lagret täckte hela schaktet. Två rutor 0,5 x
0,5 meter stora rutor grävdes genom lagret, R719
och R722. Båda rutornas profiler handritades. I
rutornas profiler kunde flera skiftningar i lagret
iaktas. I lagrets undre del uppträdde spridda
träbitar A725.

A725 trä

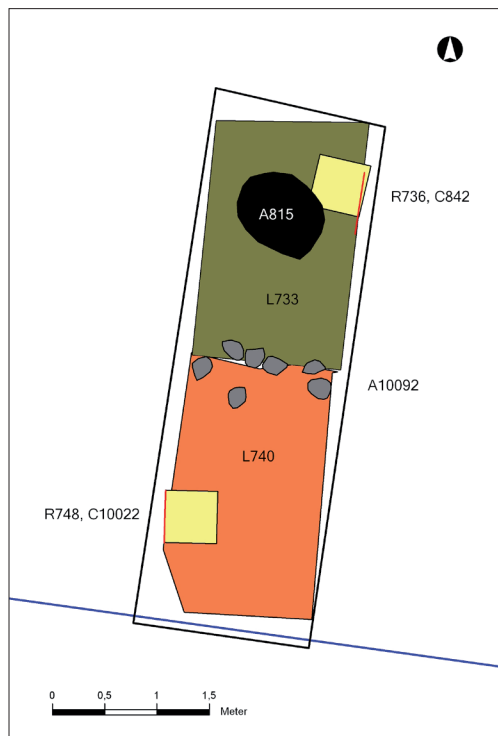
Inmätt som punkt och representerar den nivå
för spridda träbitar som uppträder i botten och
under L715. Punkten är taget i R722.

Schakt 729

SV-hörnet: X6303875,5 Y488398,23
Längd: 5,17 m. Bredd: 1,65 m. Schaktat djup:
0,5 m (grävdjup i ruta 1,4 m).

Detta smalare schakt togs upp i den östra delen av
gång- och cykelvägen i jämnhöjd med residensets
östra sida. Först togs gatsten och modernt
bärlager bort med grävmaskin. Under dessa, på
ett djup av 0,5 meter, fanns orörda kulturlager
och konstruktioner. På den frilagda nivån kunde
man urskilja två separata lager som skildes åt av en
syllstensstenrad, A10092. Norr om syllstensraden
fanns L733 som föreföll vara ett avsatt kulturlager
inom ett hus. I detta lager fanns även eldstad,
A815. Söder om syllstensraden fanns ett svart,
grusigt gatulager, L740. Alla lämningar på denna
nivå rensades fram och dokumenterades.

Inom schaktet handgrävdes sedan två stycken 0,5
x 0,5 meter stora rutor. En ruta grävdes inom
bebyggelselagren i den norra delen, R736(G738,
G814, G828). Under det avsatta golvlageret L733
fanns ett golv av ljus lera, L813. Under detta
vidtog ytterligare ett mörkt, humöst lager, L827.
Den nedre delen av detta lager var grusigare och
rutgrävningen avbröts när stenar började dyka

Figur 20: Plan över schakt 729.

upp på ett djup av 1,2 meter. Stenarna, A841, bör ha ingått i någon konstruktion men det är oklart av vilken typ denna kan ha varit. Grävningen avbröts på en nivå av 164,30 m ö h. Rutans profil mot öster, C842, ritades för hand.

I den södra delen grävdes en ruta R748 (G750, G832, G831). Under gatulagret L740 fanns en vägyta, A751, som var belagd med en stenpackning av decimeterstora stenar. Därunder fanns ett grusigt, måttligthumöst lager, L830, som antingen utgjort en grusväg eller utgjort underlag för stensläggningsen A751. Under detta lager fanns ett mörkt, kraftigt humöst lager, L835, som till stor del bestod av gödsel. I L835 fanns även rikligt med ris och kvistar, i huvudsak, enris, som förmodligen använts som vägförbättring. Under detta gödsellager fanns ytterligare en äldre stensläggnings, A840, som bestod av små, rundade sten, så kallad knaddersten. Under denna stensläggnings fanns i sin tur ett hårt trampatgrusigt lager, L841, med svagare humös. Detta lager kom på ett djup av 1,4 meter under markytan. Grävningen avbröts här på en nivå av 163,85 m ö h. Rutans profil mot väster, C10022, handritades.

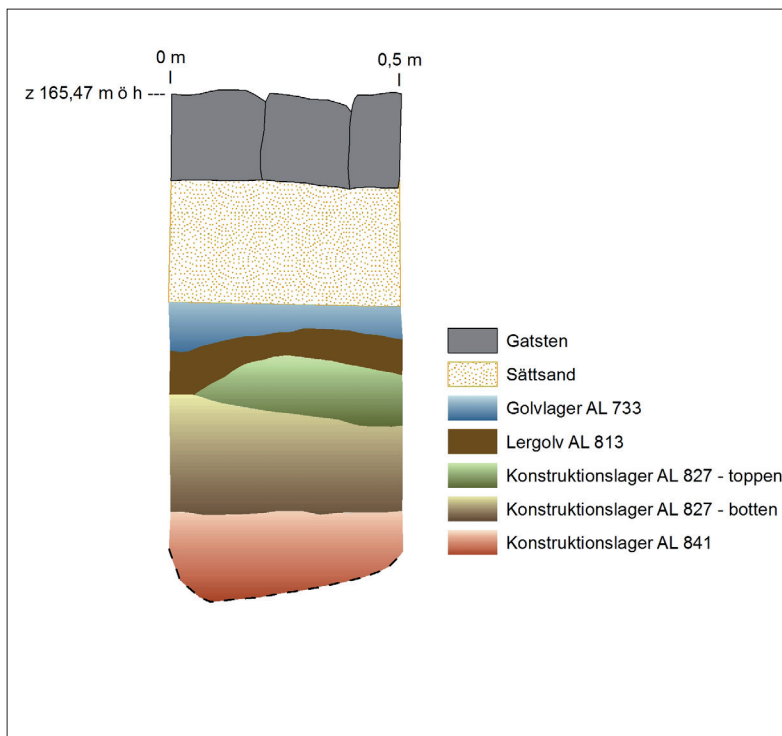
I schakt 729 påträffades alltså en äldre gata samt ett hus, förmodligen ett bostadshus eller kokhus, som legat omedelbart norr om gatan. Schaktet berör övergången mellan den äldre Storgatan, såsom den låg före 1658, och den bebyggelse

som legat norr om denna. Stratigrafin i de både provrutorna tyder på att samma skillnad mellan gatulager i söder och bebyggelselager i norr fanns även i de underliggande lagren. I schaktet saknades spår efter den bebyggelse som uppfördes längs Storgatans norra sida efter införandet av rutnätsplanen. Denna bebyggelse, som karaktäriseras av större hus med kraftiga källargrunder, bör ha legat några meter längre åt norr. De påträffade äldre lagren har därför bevarats under Storgatan medan man kan anta att motsvarande lager har grävts bort där bebyggelsen med källare legat under perioden 1658 till 1843. Eftersom detta schakt togs upp som ett komplement gjordes enbart en begränsad undersökning och djupet på de bevarade lagren inte kunde avgöras i provrutorna.

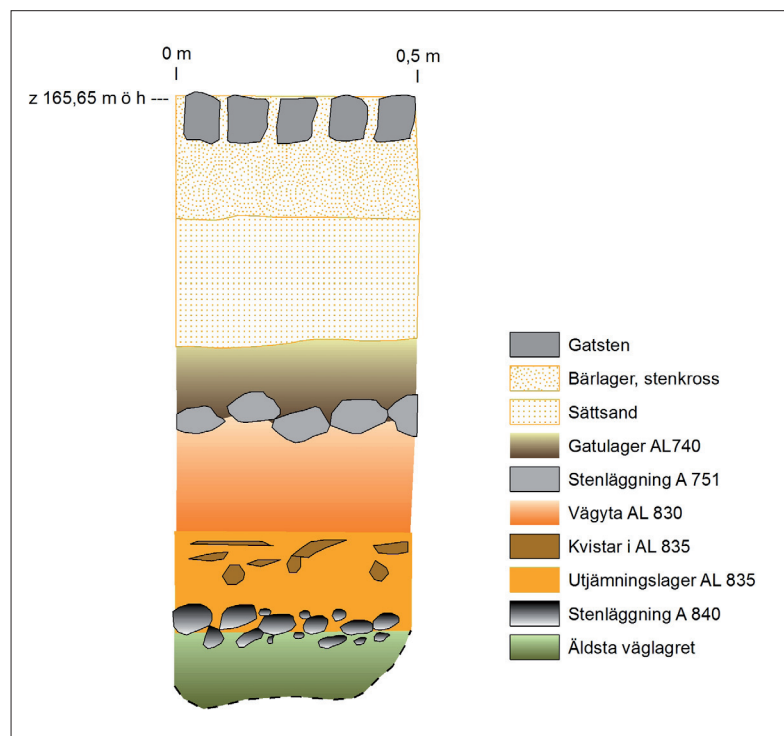
Bevaringsförhållandena i schaktet var mycket goda. Senare störningar saknades helt och lagren var välbevarade. Vid rutgrävningen påträffades rikligt med bevarat organiskt material och lagren föreföll inte ha blivit uttorkade. Förutsättningarna i denna del av förundersökningsområdet för att undersöka medeltida lämningar får betraktas som ovanligt goda.

Figur 21: Schakt 729 med de medeltida lager som framträdde efter avbaning. I förgrunden bebyggelselager med bården A815 och syllstensrad A10092 som korsar schaktets mitt. Söder därom ligger den medeltida Storgatan. Foto från söder.

Figur 22: Sektionsritning från provruta R376 i schaktets norra del med bebyggelselämningar. Profil mot öster (C842).

Figur 23: Sektionsritning från provruta R748 i schaktets södra del med äldre väglager. Profil mot väster (C10022).

¹⁴C-analyser:

Kolprov P826 (obränd tall, stamved) från L733 avsatt lager ovanpå lergolv.

UGAMS14705 1325-1345, 1390-1415 AD (1 sigma), 1310-1360, 1380-1430 AD (2 sigma).

Kolprov P831 (kvist av björk) från L835, gatunivå ovanpå nedre stenläggning.

UGAMS14706 1290-1310, 1360-1385 AD (1 sigma), 1280-1320, 1350-1390 AD (2 sigma).

Makrofossilanalys:

PM739 från L733 avsatt lager ovanpå lergolv. I provet fanns rikligt med organiskt material och 208 fröer/frukter identifierades. Huvuddelen av fröerna hade tafonomiskt ursprung i dynga men här fanns även spår av bränt hushållsavfall från matlagning som spannmål, bondböna och oregano. Tillsammans med detta fanns även brända delar av åkergräs som troligen kommit tillsammans med spannmålen. Kombinationen av bränt hushållsavfall och gödsel gav tolkningen att huset först använts som kokhus eller bostadshus och sedan som stall.

PM837 från L835, gatulager ovanpå nedre stenläggning. Lagret innehöll rikligt med organiskt material och 139 fröer/frukter påträffades. Förutom ett inslag av fröer som bör ha kommit med gödsel bör de flesta fröer komma från hushållsavfall. Bland dessa fanns rikligt med enbär, pors samt även kråkbär vilka skulle kunna ha anknytning till ölbryggande. Inslaget av hushållsavfall var ovanligt stort för att vara i en gatumiljö.

L733 golvlager

Längd: 3 m. Bredd: 1,4 m. Tjocklek: 0,1 m.

Lager 733 framkom i schaktets norra del och bestod av sotigt, fet silt som tolkades som ett avsatt golvlager från brukningen av ett hus. I botten av lagret fanns rikligt med obränt trä i form av träflis. Lagret framträdde direkt under modern sättsand och bärlager. Det var avsatt på ett underliggande lergolv A813. Lagret avgränsades i söder av syllstensraden A10092. I lagret återfanns en eldstad A815 som bör ha brukats samtidigt med lagret. En grävenhet G738 grävdes genom lagret i en kvartsmeter stor ruta R736.

L740, gatulager

Längd: 2,4 m. Bredd: 1,4 m. Tjocklek: 0,15 m.

I schaktets södra del fanns L740 som var ett mörkt, sotigt, grusigt siltlager med spridd sten. Det avgränsades i norr av syllstensraden A10092.

Även om lagret var lika sotigt som L733 norr om syllstensraden visade sig L740 inte vara lika fett. Lagret låg ovanpå en stenläggning som bestod av knytnävestora stenar, A751. En grävenhet, G750, grävdes genom lagret i en kvartsmeter stor ruta. Lagret tolkades som ett gatulager som förmodligen har haft en blandning av påfört grusigt material och material som avsatts under gatans brukningstid.

A751 stenlagd gata

Tjocklek: 0,07 m.

Denna stenläggning bestod av knytnävestora stenar lagda i ett skikt. Stenläggningen bör vara från en stenlagd gatunivå och framkom under gatulager L740. En grävenhet, G831, grävdes genom stenläggningen.

A813 lergolv

Tjocklek: 0,1 m.

Lagret framkom i provrutan i schaktets norra del under golvlager L733. Lagret bestod av ett hårt, kompakt gråbrunt lerlager. I övre delen av lerlagret fanns bitar av obränt trä. En grävenhet G814 grävdes genom lagret.

A815 eldstad

Längd: 0,85 m. Bredd: 0,7 m.

Oval eldstad som framträdde i ytan av L733. Eldstaden var uppbyggd av 0,1 till 0,2 meter stora stenar som var eldpåverkade och hade en sotig yta. Anläggningen rensades fram men undersöktes inte. I R736 som grävdes strax nordväst om härden fick man intrycket av att eldstaden hörde samman med L733 och ingick i det hus vars anlagda golvyta utgjordes av lergolvet A813.

L827 konstruktionslager/kulturlager

Tjocklek: 0,35 m

Detta lager framkom i provrutan i schaktets norra del under lerlagret L813. L827 innehöll av två skikt där den övre delen kännetecknades av sotigt fet silt som innehöll rikligt med gödsel medan nedre delen var grusigare. Mot botten fanns knytnävsstora stenar som mättes in separat som A841. En grävenhet, G828, grävdes genom lagret i den kvartsmeterstora rutan R736. Lagret kan utgöra ett utjämningslager till lergolvet L813 men skulle även i sin övre del kunna vara ett avsatt kulturlager.

Figur 24: Härden A815 ingick i huset som låg norr om den medeltida Storgatan. Foto från söder.

L830 gatulager

Tjocklek: 0,2 m.

Lager 830 undersöktes i provrutan i schaktets södra del och bestod mestadels av brungrått, måttligthumöst grus. Det fanns även skikt av mörkare, mer humösa inslag. Lagret tolkades som en grusad vägyta eller ett underlag till stenläggningen A751. En grävning, G830, grävdes genom lagret.

L835 gatulager

Tjocklek: 0,15 m.

I provrutan i södra delen av schaktet fanns detta kraftigt humösamörkbruna gatulager som till stor del bestod av gödsel. I lagret hade man lagt ut rikligt med kvistar och grenar. Dessa fanns främst i lagrets övre del men även i botten fanns en tydlig nivå med ris och grenar. Riset var välbevarat och vissa kvistar doftade av en. Lagret tolkades som ett avsatt gatulager och låg ovanpå stenläggningen A840. Lagret låg under gatulagret L830.

A840 stenläggning

Tjocklek: 0,1 m

I provrutan i schaktets södra del påträffades denna hårdtrampade stenläggning lagd med rundad småsten med en storlek av 0,05-0,08 m. Stenläggningen tolkades som en gatubeläggning. Stenarna var nedtrampade i ett underliggande grusigt lager, L10093. Stenläggningen framkom under L835 och grävdes i en kvartsmeterstor ruta, R748.

A841 konstruktionslager (?)

Lager eller konstruktion med stenar i botten av L827 i provrutan i schaktets norra del. Grävningen avbröts när stenen började framträda och stenpackningens funktion är oklar. Stick med jordsond gav indikationer på att lagret kunde fortsätta ytterligare minst 0,5 m.

A10092 syllstensrad

Syllstensraden A10092 framträdde i schaktets mitt efter det att sentida lager tagits bort med maskin. Stenraden bestod av ca 0,25 meter stora stenar som var lagda i östvästlig riktning. Följande stenar ingick i stenraden AT752, 759, 767, 774, 784, 792, 802. Här fanns även spår av några stenlyft. Syllstensraden utgjorde gräns mellan golvlagret L733 i schaktets norra del och gatulager L740 i den södra delen.

L10093

Lager 10093 utgjorde den lägsta undersökta nivån i provrutan i schaktets södra del. Detta lager bestod av mellankraftig till svagt humös, silt. Framkom under stenläggningen A840. L10092 grävdes inte i botten och tolkningen av lagret är oklar. Förmodligen utgör lagret en grusig gatunivå eller utgör underlag för stenläggningen A840.

Figur 25: Dokumentationsarbete inom de medeltida bebyggelselagren i norra delen av schakt 729. Foto från sydost.

Schaktgrävning i den nordvästra delen

Inom torgets nordvästra del fanns två av förundersökningsområdets ytor. En av ytorna sträckte sig norrut från det östvästliga förundersökningsytan längs gång- och cykelvägen och låg i jämnhöjd med residensets västra sida. Inom denna yta togs schakt 406 upp. Den andra förundersökningsytan sträckte sig norrut längs den östra sidan av Kungsgatan. Denna smalare yta vek vid hörnet av torget av och anslöt mot residensets sydvästra hörn. Av underlagsmaterialet att döma går två ledningar

i nordsydlig riktning i Kungsgatan som berör den sistnämnda förundersökningsytan och detta parti kan därför vara skadat. I ytans norra del, där förundersökningsområdet går österut mot residenset saknas däremot ledningar. Här togs ett schakt upp, schakt 630, i sträckan mellan Kungsgatan och residenset. I det äldre kartmaterialet kan man se att förundersökningsområdet inom denna del av torget berör ytor där det funnits bebyggelse fram till 1843. Vid en jämförelse med kartan från 1783 kan man se att schakten berör de två tomter som ligger längst åt väster av kvartersbebyggelsen norr om Storgatan.

Schakt 406

SV-hörnet: X6303897,16 Y488356,89

Längd: 7 m. Bredd: 2,6 m.

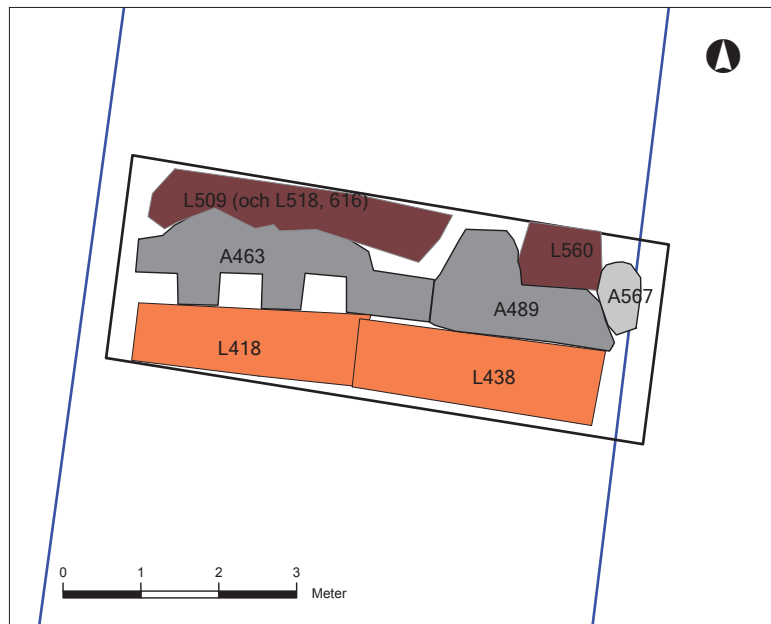
Schakt 406 togs upp i östvästlig riktning ca 12 meter norr om den gång- och cykelväg som korsar torget. Med hjälp av grävmaskin togs gatsten, sättsand och modernt bärlager bort. På ett djup av 0,3 meter framträdde ett tunt, sotigt lager, L410, som täckte nästan hela schaktet. Lagret rensades fram och undersöktes genom handgrävning. Under L410 fanns ett utjämningslager som till stor del bestod av utdraget murbruk och ljus lera. Därunder framträdde en källargrund som var orienterad i östvästlig riktning. Källargrunden bestod av två separata delar, A463 och A489, som anlagts vid olika tillfällen men som byggts samman till en källare. Väggen i den västra delen av källaren, A463, var välmurad och hade en jämn, putsad yta medan väggen i den östra delen, A489, var uppförd med större, mer ojämna stenar och hade därför en mer ojäm, putsad yta. I den västra källarväggen fanns även tre regelbundet placerade nischer med 0,5 meters bredd och ett mellanrum av 0,5 meter. Väggarna i de båda delarna verkade även ha en något olikartad vinkel. Vid övergången mellan de båda källarna fanns ett parti där väggputs saknades och här kan ha funnits en mellanvägg. Igenfyllnadslagren inom källargrunden och i källarens yttre nedgrävning delundersöktes dels

genom grävnheter i kvartsmeterstora rutor och dels genom fria grävnheter. En djupare grävnheter grävdes vid övergången mellan de båda byggnadsdelarna för att fånga källarens djup samt förhållandet mellan båda väggkonstruktionerna.

Källaren hade blivit igenfylld med lager som innehöll rikligt med tegelkross, tegeltakpannor och sten. I källarens västra del fanns igenfyllnadslagret L418 och i den östra L438. Båda verkade representera samma igenfyllnadsskede. Underst fanns ett igenfyllnadslager med inslag av större stenar, L582. Eftersom utrymmet var begränsat kunde man bara gräva djupare inom en mindre yta. Källarväggens puts upphörde här på ett djup av 0,95 under markytan. Något tydligt golvlager kunde inte noteras men detta kan bero på den begränsade undersökningsytan. Möjligen kan ett skikt med mindre stenar ha utgjort en del av en golvytta. Mot källargrundens norra sida fanns en yttre nedgrävning som överst var igenfylld med ett grusigt lager, L509. Därunder fanns en fyllning med sten, L518 och därunder ytterligare ett grusigt lager, L616. Den yttre nedgrävningen grävdes inte ned till botten. I schaktets nordöstra del fanns ett brandpåverkat lager, L560, och en stenpackning, A567, vars sammanhäng var något oklara. Förmodligen har de ingått i den yttre nedgrävningen till källargrunden. Markytan vid schaktet hade en nivå av 166,2 m ö h och den lägsta, grävda punkten i schaktet låg på 165,2 möh.

Figur 26: Plan över schakt 406, övre delen

Figur 27: Plan över schakt 406, under delen.

De byggnadslämningar som påträffades bör ha ingått i den norra väggen i ett av bostadshus som låg längs Storgatans norra sida. Husets datering är oklar men det har tagits i bruk någon gång efter 1658 och bör ha rivits efter stadsbranden 1843 eller möjligen efter branden 1832. Förmodligen rör det sig om ett hus som brukats under lång tid, något som även antyds av att man kan urskilja två byggnadsskeden i källaren. Vid en jämförelse med

kartan från 1783 kan man se att det påträffade huset hört till kvarterets andra tomt räknat från väster som har nr 118 på kartan. Huset som vid denna tid ägdes av handelsmannen Nettelblad bör ha utgjort ett av de representativa boningshus som låg längs denna del av Storgatan. Källarens konstruktion förefaller vara påkostad med putsade väggar och väggnischer i den västra delen av källaren.

Figur 28: Den framrensade källarväggen med del A463 närmast och A489 längre bort i bild. Foto från väster.

Figur 29: I den västra delen av källaren, A463, var väggen försedd med regelbundet placerade nischer. Foto från söder.

Bevaringsförhållandena inom schaktet var goda och några sentida störningar förekom inte. Lagren var ganska torra och grusiga och bevaringsförhållanden för organiskt material är antagligen något sämre än i schakten med mer finkorniga kulturlager. Hela schaktet berördes av källargrunden och lämningar äldre än 1658 har förmodligen grävts bort.

Makrofossilanalys:

PM670 från L582, botten av igenfyllnadslager. Provet togs i vad som kan vara en golvnivå men detta är något osäkert. I provet påträffades 5 fröer/frukter. Några brända sädeskorn bör vara omlagrat hushållsavfall medan obrända fynd av dill och hampa kan vara spår av förvaring av produkter eller utsäde.

L410, utjämningslager

Längd: 5,25 m. Bredd: 2,45 m. Tjocklek: 0,03 - 0,05 m

Sotigt, siltlager under modern sättsand, måttligt humös fyllning, kol, tegel och inslag av ben, keramik och glas. Lagret tunnare ut mot nordöst. Skilde sig från underliggande lager, A418, A424, A438 och A509 genom att underliggande innehöll mindre sot och tegel. Lagret handrensades och undersöktes i sin helhet inom schaktets begränsning.

L418 igenfyllnadslager

Längd: 3 m. Bredd: 0,8 m. Tjocklek: 0,05 x 0,30 m.

L418 var ett igenfyllnadslager i källarens västra del i anslutning till väggpartiet A463. Fyllningen bestod av grusig, brun, måttligt humös silt med måttliga mängder murbruk och små inslag av kol, tegel och enstaka fynd. Lagret överlagrades av L410. Tjockleken var ojämn och varierade mellan 0,05-0,30 meter. I öster övergick lagret till det stratigrafiskt samtida lagret L438. Under dessa båda lager fanns ytterligare ett igenfyllnads- och raseringslager, L582. En grävning G581 (R579) grävdes för att få en uppfattning om lagrets tjocklek.

L424, konstruktionslager

Längd: 6,1 m. Bredd: 1,7 m. Tjocklek: 0,05 - 0,12 m.

Lager L424 bestod av ljusbeige murbruk som låg ovanpå källargrundens båda partier A463 och A489. Murbruket var delvis löst och fragmenterat men det fanns även hårda partier som var förankrade i den murade källarväggs ovansida. I den östra delen mättes en sådan koncentration av murbruk in som L538. Lagret överlagrades av AL 410. Lagret representerar den översta bevarade nivån av källaren.

L438, igenfyllnadslager

Längd: 3,1 m. Bredd: 0,9 m.

L438 utgjorde igenfyllnadslager i den östra delen av källaren och anslöt till väggpartiet A489. Lagret kännetecknades av mörkt brungrå, kraftigt humös grusig sand med rikliga mängder tegel (tegelbrockor och taktegel). Teglet var ofta sintrat samt hade inslag av kol och stenar av en storlek upp till 0,2 m. Här påträffades fynd av keramik, kritpipsfragment och kakelugnsfragment. Genom lagret grävdes två fria grävnheter G587 och G594 och man kunde med hjälp av dessa konstatera att lagrets hade en ojämn tjocklek liknande den i L418, dvs ett djup av 0,05 till 0,30 m.

A463, källargrund

Längd: 3,8 m. Bredd: 1,3 m.

A463 var det västra partiet av källargrundens två sammanbyggda murpartier. Vägglinjen gick i öst-västlig riktning och bestod av murade, tillhuggna stenar. Källarens innersida var jämn och putsad. I källarväggen fanns tre fyrkantiga nischer ca 0,6 x 0,5 meter stora som var anlagda med motsvarande mellanrum. Källargrundens utsida, mot den yttre nedgrävningen var oregelbunden. I samband med raseringen hade källaren hade fyllts upp med igenfyllnadslaget L582 i botten och lagren L418 och delvis L438 i den övre delen. Vid övergången mot den östra delen av källarväggen, A489, fanns ett parti som saknade vägghugget och det är möjligt att här funnits en mellanvägg. Vid övergången mot A489 grävdes en fri grävnheter G587 för att få en uppfattning om källarens djup. På cirka 0,95 meters djup tog den putsade väggen slut. I botten återfanns stenar som möjligen kan ha utgjort ett stenlagt golv men detta var svårt att avgöra inom den begränsade grävytan.

A489, källargrund

Längd: 2,3 m. Bredd: 1,35 m.

A498 var det östra partiet av källarväggen som var sammanbyggd med det ovan beskrivna väggpartiet A463. Vägglinjen gick i öst-västlig riktning men hade en vinkel som något avvek från det andra murpartiet. Vägghugget var uppbyggt av murade stenar där både natursten och tillhugget stenmaterial ingick. De murade stenarna var även något större än stenmaterialet i det västra väggpartiet A463. Även denna källarvägg var putsad men en grövre kalkputs och väggytan var mer ojämn och buktande. Källargrundens utsida mot den yttre

nedgrävningen var grov och oregelbunden liksom hos A463. I plan var källargrundens något bredare i sin västra del. Källaren var igenfylld med L582 i botten samt lager L438 därovanför. Som nämnts ovan fanns ett parti utan vägghugget mellan de båda väggpartierna och här kan ha funnits en mellanvägg.

L509, fyllnadslager

Längd: 4,1 m. Bredd: 0,7 m. Tjocklek: 0,05-0,01 m.

L509 utgjorde den översta nivån i den fyllning som fanns i källargrundens yttre nedgrävning. Lagret bestod av grusig, måttligt humös silt, inslag av murbruk, enstaka tegel och fynd. Lagret skilde sig från det överliggande utjämningslaget L410 genom mindre inslag av sot och tegel. Lagret överlagrades en oregelbunden stenpackning A518 som fanns på en lägre nivå i samma yttre nedgrävning.

A518, stenpackning

Längd: 3 m. Bredd: 0,7 m.

A518 utgjordes av en anhopning med sten med en diameter av upp till 0,6 meter stora stenar. Stenarna var löst liggande och utgjorde sannolikt utfyllnads material i nedgrävningen för källargrunderna A463 och A489. Under stenarna skymtade ett mörkt fyllnadslager L616.

L538, konstruktionslager

Längd: 0,7 m. Bredd: 0,7 m. Tjocklek: 0,12 m.

L538 var en del av lagret med murbruk, L424, där det fanns en kraftigare ansamling av detta ovanpå källarmuren A498. Lagret låg under L410 och över källarmuren.

L560, fyllnadslager

Längd: 1,3 m. Bredd: 0,8 m. Tjocklek: 0,2 m.

Kraftigt sot och kollager med rikliga inslag av tegelbrockor och taktegel, en del sintrad. Lagret tycks fylla upp den yttre nedgrävningen för källarens östra del, A489. Tolkningen av lagret är dock något oklar. Fyllningen påminde delvis om L438 men L560 var sotigare. Lagret undersöktes delvis genom en fri grävnheter G574, som dock enbart grävdes ned till 0,2 m djup. Lagret överlagrades av sättsand.

A567, stenpackning

Längd: 0,9 m, Bredd: 0,65 m.

Stenpackningen A567 framkom öster om källargrund A489. Den undersöktes inte och har

en oklar funktion.

L582, igenfyllnads-/raseringslager

L582 utgjordes av raseringsmaterial som fanns i botten av källargrunden A463/A489. Fyllningen var omrörd och bestod av grus med inslag av ljust beige, siltig lera. Fyllningen innehöll även rikligt med raserad sten, med en storlek av upp till 0,4 m, samt tegel. Inslaget av tegel var dock lägre än i L438. En grävhet, G587, grävdes i lagret. Det är oklart om detta lager grävdes ned till botten. På ca en meters djup uppträdde mindre stenar som tolkades som ett möjligt källargolv. L582 överlagrades av L438 och L489.

L616, fyllnadslager

Längd: 3,7 m. Bredd: 0,8 m. Tjocklek: 0,1-0,2 m
L616 var ett fyllnadslager i nedre delen av den yttre nedgrävningen för källargrunden A463/A489. Lagret kännetecknades av svagt humös, grusig silt med måttliga mängder kol samt inslag av tegel. L616 låg under stenpackningen A518. En grävhet G673 grävdes i en kvartsmeterruta (R671) i lagrets västra del. L509, A518 och L616 utgjorde fyllningar i källargrundens yttre nedgrävning.

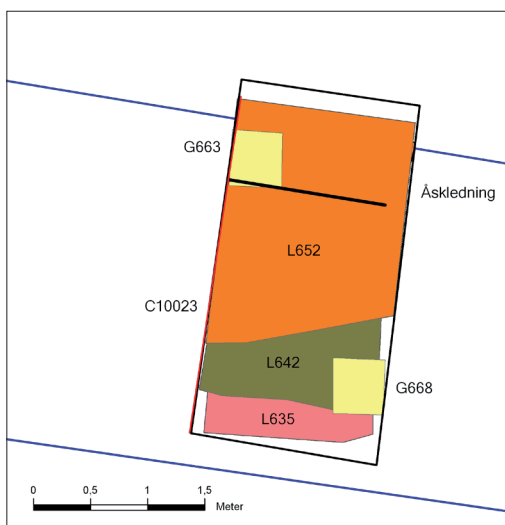
Schakt 630

SV-hörnet: X6303921,82 Y488349,62

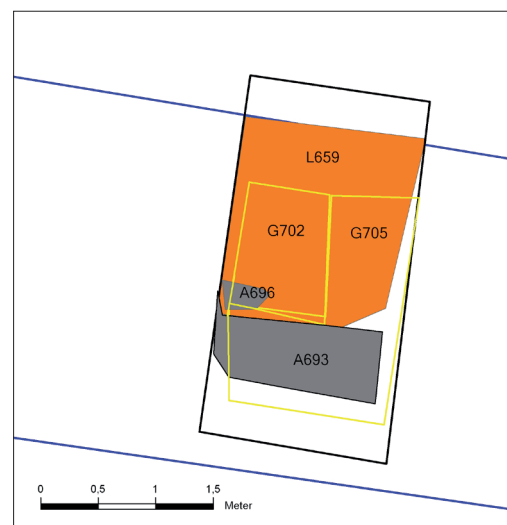
Längd: 3,5 m. Bredd: 1,6 m.

Schakt 630 var ett mindre schakt som togs upp i torgets nordvästra del strax söder om en kioskbyggnad. Schaktet togs upp i nordsydlig riktning. Gatsten, sättsand och bärlager banades först av med grävmaskin. På ett djup av 0,20 meter framkom utjämningslager som i ytan hade något olika karaktär och som mättes in som L635, L642 och L652. Dessa lager undersöktes först genom att två kvartsmeterrutor grävdes ned till ca 0,5 meters djup. Man kunde då konstatera att det fanns andra underliggande konstruktioner varefter de översta lagren togs bort med grävmaskin. Skillnaderna mellan utjämningslagren verkade främst bero på sammansättningen i underliggande lager och konstruktioner.

Under L635 i schaktets södra del framkom muren till en källargrund, A679, som utgjorde den södra väggen i en källare, A693. Fortsättningen av källaren upptog schaktets mitt och norra del. Källaren hade blivit igenfylld med fyllnadslager som delvis undersöktes genom handgrävning. Den övre delen av fyllningen, L659, bestod till stor del av tegelkross och sten medan den nedre delen, L689, innehöll mer murbruk och inrasad sten från delar av takvalvet. I den övre delen av L689 fanns en horisont med inslag av mörkt humöst material. Den ena grävheten berörde

Figur 30: Plan över schakt 630, övre delen.

Figur 31: Plan över schakt 630, undre delen.

Figur 32: Det sydvästra hörnet av källaren A679 med fundamentet för kryssvalvet i källarens hörn. Foto från nordöst.

källarens sydvästra hörn och här handgrävdes ned till ett djup av 1,2 m under markytan utan att man nådde botten av källaren. Den västraschaktväggen sammanföll med källarens västra innervägg, medan grävenhetens södra sida följde källarens sydvägg. Man kunde här se att väggen varit jämn och putsad. På båda väggarna kunde man se att källaren haft ett kryssvalv och att taket i valvet legat en knapp halvmeter under dagens markyta. Valvbågarna hade burits upp av ett fundament, A696, som var placerat i det sydvästra hörnet. Markytan vid schaktet låg 166,7 m ö h och den lägsta grävda ytan i schaktet fanns på en nivå av 165,5 m ö h.

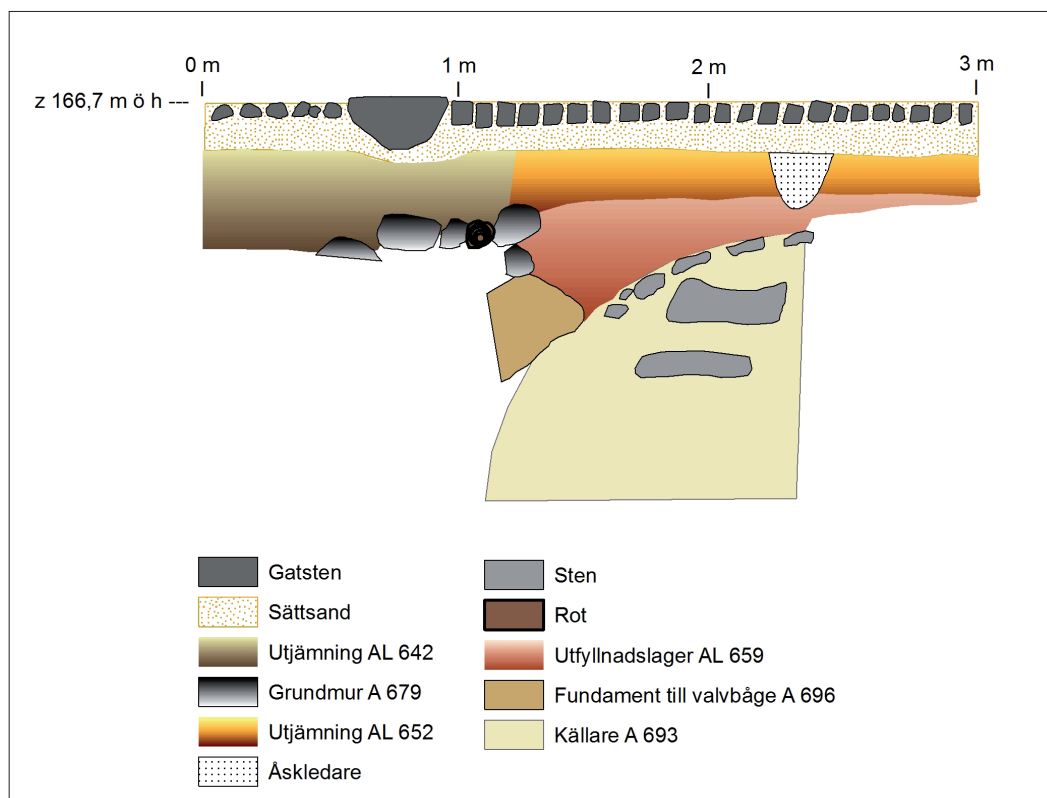
Liksom i det tidigare undersökta schakt 406 upptogs så gott som hela schaktet av en källare. Även denna källare bör höra samman med bebyggelsen som funnits inom torgets norra del före 1843. Vid en jämförelse med 1783 års karta ser man att schaktet berör den norra änden av den tomt som ligger inom kvarterets sydvästra hörn. På denna karta finns en byggnad markerad som legat i östvästlig riktning och som haft gaveln mot Kungsgatan som då hette Kringelgatan. Det förefaller rimligt att källaren hör till denna byggnad eller till en motsvarande. Man kan dock notera att om källaren hört till det avbildade huset så har den i så fall inte omfattat hela husets längd. Gården innehades vid tiden för kartans upprättande av handelsmannen Wiberg. Husets läge inom tomten kan i sig antyda att det skulle kunna vara ett uthus men den påkostade

källaren gör att man inte bör utesluta att det kan ha varit ett bostadshus eller en välbyggd magasinsbyggnad. Det är rimligt att anta att huset raserats efter branden 1832 eller 1843. De olika fyllningslagren i källaren antyder att det undre lagret, L689, utgörs av de hoprasade resterna efter huset och källarens tak. Det mellanskikt med humöst material som fanns i övre delen av detta lager kan ha avsatts medan källargropen stått öppen en tid efter raseringen. Den övre fyllningen, L659, utgörs av förmodligen av fyllnadmassor som påförts då man gjort området i ordning för att utvidga torget och uppföra residenset.

Bevaringsförhållandena i schaktet får betraktas som goda eftersom det med undantag av en åskledare inte fanns några senare störningar. Inom sådana ytor som varit bebyggda med hus som haft källare kan man dock inte räkna med att lager äldre än 1600-tal kan vara bevarade.

L635, utjämningslager

Längd: 1,4 m. Bredd: 0,45m. Tjocklek: 0,4 m. L635 framträdde efter det att sättsand och bärlager tagits bort med grävmaskin. I ytan hade lagret en förhållandevis ljus färg men avgränsades i norr av ett sotigare lager, A642. Lagret var heterogent och bestod av grusig, måttligt humös silt som blev mörkare längre ned i lagret. Delar av L642 låg över L635. Lagret överlagrades i sin tur väggen till en källargrund, A679. En kvartsmeterruta (R666) med grävenhet G668

Figur 33: Sektionsritning från källaren i schakt 630. Profilen visar den västra schaktväggen. Lägga märke till hur den halvcirkelformade putsade ytan ansluter valvstenen A696 som satt i källarens sydvästra hörn. Profil mot väster (C10023).

grävdes i övergången mellan L635 och L642. I rutan iaktogs småsten, tegelkross samt enstaka kakelugnsfragment, keramik och glas. Efter rutgrävning togs lagret togs bort med grävmaskin.

L642, utjämningslager

Längd:1,5 m. Bredd: 0,75 m.

L642 var ett svartbrunt med inslag av träkol som i sin nedre del övergick det underliggande L635. Sannolikt en sotigare lins inom L635. Framkom under sättsanden. Efter rutgrävning togs lagret bort med grävmaskin.

L652, utjämningslager

Längd:2,1 m. Bredd: 1,6 m. Tjocklek: 0,2 m.

L652 framkom direkt under de sentida lager som togs bort med maskin. Lagret utgjorde ett utjämningslager ovanför det utfyllnadslager A659 som fanns inom den övre delen av källaren A693. Fyllningen var mörkbrun och måttligt humösmed karaktär av grusig matjord. Genom lagret var en åskledare dragen i öst-västlig riktning. Nedgrävningen till denna var smal. Efter rutgrävning togs lagret bort med grävmaskin.

L659, igenfyllnadslager

Längd:1,7 m. Bredd:1,5 m. Tjocklek:0,77 m.

Lager L659 utgjorde ett utfyllnadslager inom källaren A693. Lagret fyllde den övre delen av källaren och bestod av raseringsmaterial med en fyllning av mellankraftigt humös, grusig sand med rikligt inslag av tegelbrockor, murbruk, kakelugns fragment, samt måttliga inslag av sten i varierande storlekar. Mängden murbruk tycktes tillta mot lagrets botten. I schaktets nordvästra del grävdes en kvartsmetererruta, G663, för hand (R661). Rutan grävdes först ned till 0,2 meter av lagrets djup. Därefter övergicks till att gräva en större fri grävenhet G705. Detta gjordes delvis med maskin och delvis för hand ned till ca 0,6 meter av lagrets djup. Inom L659 grävdes även grävenheten G702. L659 överlagrade ett undre utfyllnadslager, L689, med ett större inslag av humöst material. L659 framkom under utjämningslagret L652.

A679, vägg till källargrund

Längd:1,4 m. Bredd:1,2 m.

A679 utgjordes av en grundmur längs den södra sidan av källaren A639. Källaren var orienterad i

östvästlig och schaktet kom att beröra källarens sydvästra hörn. Grundmuren hade en bredd av 0,5- 1,2 meter och föreföll vara bredast i öster. Stenstorleken i muren varierade och en del av stenarna i det övre skiktet tycktes ha rubbats på grund av rötter. Väggens innersida väl slät och hade en putsad yta. Eftersom källaren i övrigt hade en tydlig konstruktion rensades A679 inte fram lika hög grad som källaren i schakt 406.

L689, utfyllnadslager

Längd: 0,75 m. Bredd: 0,5 m.

L689 utgjorde ett undre igenfyllnadslager i källaren A693. Lagret bestod i sin övre del av kraftigt humös siltmed inslag av träkol. I jämförelse med det ovanliggande L659 så var detta lager mörkare, åtminstone i den övre delen, och dominerades inte av tegel. Lagret innehöll större klumpar murbruk samt flata stenar med murbruk som bör vara från källarens inrasad takvalv. Lagret undersöktes i grävningen G702 men kunde enbart grävas 0,3 m ned i lagret. Möjligen har det humösa lagret tillkommit under en tids övergivande efter rasering av källare A 693. Lagret grävdes ej ned till botten varför inget källargolv har kunnat påvisas.

A693, källare med kryssvalv

Längd: 1,5 m. Bredd: 1,0 m.

Källaren A693 upptog större delen av schaktet med källargrundens södra sida belägen i schaktets södra del. Källarens sydvästra hörn låg inom

schaktet och undersöktes i grävningarna G705 och G702. Den västra schaktväggen sammanföll med källarens västra vägg ca 1,5 meter av denna vägg frilades. Längs grävningens sydsida kunde även ca 1 meter av den södra källarväggen tas fram. Man kunde här se att väggarna varit jämna och hade en putsad yta. På båda väggarna kunde man genom putsens halvbågeform se att källaren haft ett välvt tak och att taket i valvet legat en knapp halvmeter under dagens markyta. I det sydvästra hörnet fanns ett utskjutande fundament, A696, som valvbågarna vilat på vilket visar att källaren haft ett kryssvalv. Längs den västra väggen kunde man även se flata stenar som sannolikt utgjorde resterna efter valvtaket. Källaren kunde inte undersökas ned till botten men utifrån grävningarna kunde det konstateras att väggarna var minst 1,2 meter höga. Källaren var igenfylld med en undre fyllning, L689, och en övre fyllning, L659.

A696, fundament till valvbåge

Längd: 0,43 m. Bredd: 0,24 m. Tjocklek: 0,35 m.

Denna större sten var inmurad i det sydvästra hörnet av källaren A693. Den var utstickande och täckt med murbruk. Både mot den västra och södra väggen kunde man se att ytterligare stenar varit fastmurade ovanför denna och kalkputsens utbredning visade att valvbågar från båda sidor hade anslutit till fundamentet.

Figur 34: Närbild av den västra väggen i källaren A630 med fundamentstenen till kryssvalvet i hörnet. Foto från nordöst.

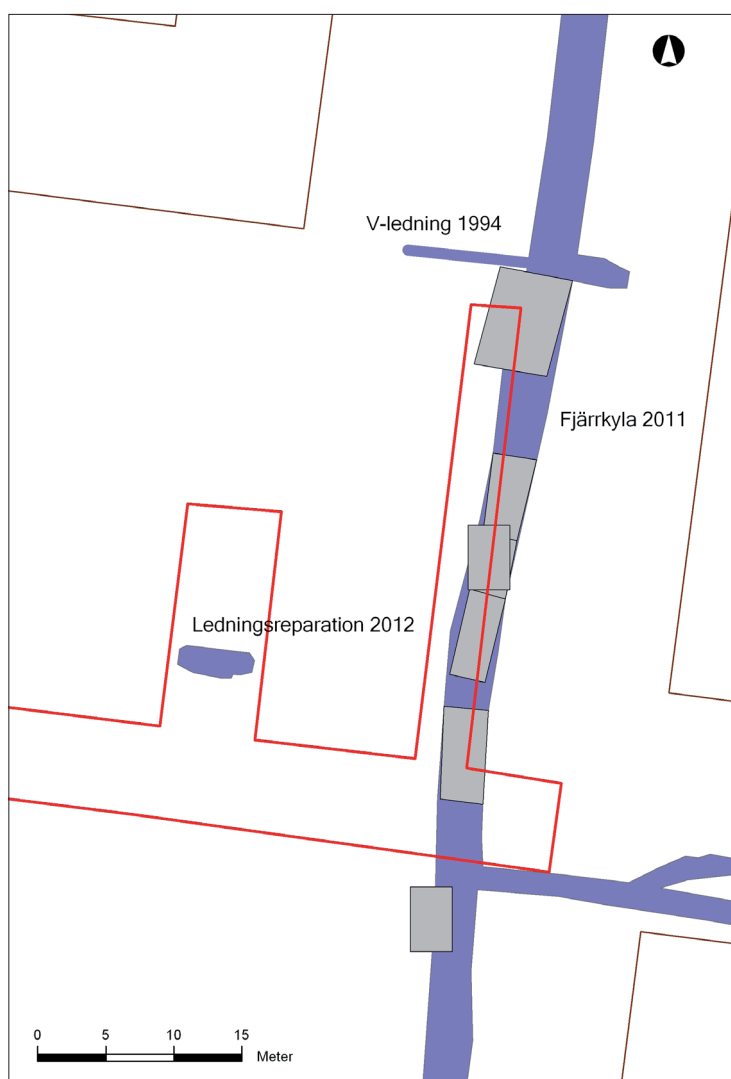
Tidigare undersökningar i den nordöstra delen

Förundersökningsområdets nordöstra del omfattade två ytor som utgjorde paralleller till de ytor som fanns inom den motsatta sidan av torget. Från den östvästliga förundersökningsytan längs gång- och cykelvägen sträckte sig därför en förundersökningsyta norrut i jämnhöjd med residensets östra sida. Längs med den västra sidan av Kronobergsgatan fanns sedan, liksom längs Kungsgatan, ett smalare förundersökningsområde som sträckte sig norrut till i jämnhöjd med residenset. Inom denna nordöstra del av förundersökningsområdet har tidigare utförts några schaktningsövervakningar vilket gör att

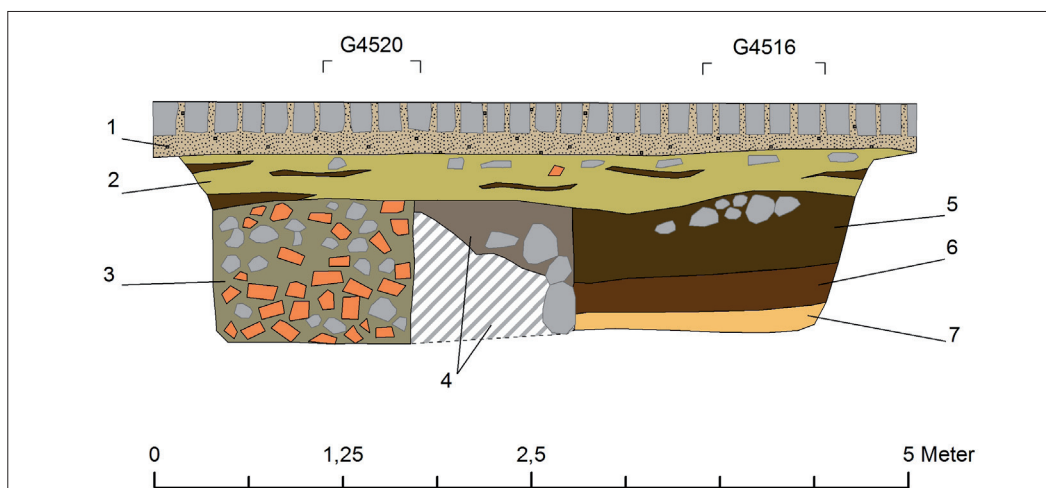
det finns dokumentation av kulturlager och konstruktioner från flera sammanhang. Eftersom detta material finns att tillgå ansågs det inte nödvändigt att gräva några nya schakt. Här nedan följer en sammanfattning av resultaten från tre tidigare undersökningar med relevans för förundersökningsområdet.

Schaktet vid matmarknaden 2012

I oktober 2012 hölls en matmarknad på Stortorget då man råkade sönder en teleledning inom torgets nordöstra del. Ett 6 x 2 meter stort schakt som låg i östvästlig riktning grävdes därför för att kunna göra reparationsarbeten. Detta låg inom den nu aktuella förundersökningsytan ca 7 meter norr om gång- och cykelvägen.

Figur 35: Plan över ytorna för de tidigare gjorda undersökningar inom torgets nordöstra del som refereras till i texten. I schaktet för fjärrkyla i Kronobergsgatan har källargrundernas ungefärliga utbredning markerats.

Figur 36: Sektionsritning som visar lager och källargrund i schaktet för elreparationen 2012. Profil mot norr.
Lagerbeskrivning: nr 2 - torrlagret., nr 3 - källaren, nr 5 och 6 - kulturlager

Större delen av schaktet yta var sedan tidigare stort genom ledningsgrävningen men vissa bevarade lagerpartier kunde grävas och en fem meter lång sektion mot norr dokumenterades. Resultaten från denna undersökning kommer att rapporteras tillsammans med resultaten från de schaktgrävningar för fjärrkyla som gjordes 2012.

Under gatstenen och moderna sättsandslager fanns överst ett ljus, svagt humöst lager med sand och grus som täckte hela schaktet. Lagret innehöll linser av mörkare material samt inlag av småsten på vissa nivåer. Detta lager tolkades som ett underlag till 1800-talets torgyta där eventuellt flera torgnivåer kan finnas bevarade.

Som framgår av sektionen fanns en källargrund i schaktets västra del. Den grundmur som avgränsat källaren mot öster var en dryg meter bred och bestod av murad sten med kalkbruk. Mot insidan av källaren fanns en slät innervägg som bestod av en större sten med en plan yta. Källaren hade blivit igenfylld med raseringsmassor som dominerades av tegel. Botten på källaren nåddes inte vid undersökningen. Ett 1700-tals mynt påträffades i fyllningen och ett annat i själva stengrunden.

I schaktets östra del fanns under ”torgnivån” bevarade kulturlager med ett djup av 0,9 meter. Kulturlagrets övre del utgjordes av ett mörkt, kraftigt humöst lager som innehöll sot och kol vilket ibland förekom i linser. I den övre delen av detta lager fanns även inlag av sten. Under detta lager fanns ett något ljusare, måttligt humöst

lager som hade större inslag av grus. Detta lager hade odlingskaraktär. Under detta kom orörd, grusig morän. Söder om sektionen, inom det parti som stördes av ledningsdragningen fanns eventuellt början på ytterligare en stengrund som legat öster om den källare som syntes i sektionen.

Källargrunden bör vara en del av den bebyggelse som låg inom torgets norra halva från 1658 och fram till 1843. Fyndet av ett 1700-tals mynt i raseringsmassorna antyder dock att huset kan ha rivits redan under detta århundrade. Av 1783 års karta framgår att här bör ha gått en gräns mellan två tomter. Denna gräns skulle kunna avspelas av källargrundens avgränsning åt öster. Av undersökningen framgick att det finns välbevarade lager norr om ledningssträckan. Antagligen gäller detta även för partiet söder om ledningen.

Fjärrkyla i Norrgatan 2011

Under 2011 utfördes schaktningsövervakningar i Kronobergsgatan i samband med att man lade ned en ledning för fjärrkyla. I regel omfattade den arkeologiska insatsen enbart dokumentation av schaktväggarna. I den del av gatan som låg i jämnhöjd med Stortorget norra del lades fjärrkyle-ledningen ned längs gatans västra sida. Ledningsschaktets berör förundersökningsområdet och enligt inmätningarna går schaktet 0,5 till 2 meter in i förundersökningsområdets östra sida. De arkeologiska resultaten finns redovisade i rapporten Fjärrkyla i Växjö 2011 (Hansson 2012).

Vid schaktningsövervakningen 2011 kunde man konstatera att ledningsdragningen berörde flera källargrunder. Först påträffades en källargrund från ett hus som bör ha legat söder om den äldre Storgatan och som legat omedelbart sydöst om det aktuella förundersökningsområdet. Denna källare kunde dateras till 1600-tal. Från det att ledningsdragningen passerat norr om gång- och cykelvägen fanns lämningar av flera efter varandra liggande källare. Dessa källargrunder har hört till den bebyggelse som legat inom det nuvarande Stortorgetets norra del och källarna har ingått i den rad med hus som legat längs Kronobergsgatans västra sida. Här fanns fyra separata källargrunder som låg efter varandra. Eftersom de har ingått i samma tomt, den Ekelinska gården, är det möjligt att de har haft förbindelse mellan varandra. I den mest välbyggda och välbevarade källaren fanns byggnadsrester som visade källaren haft ett tunnvalv. Ledningsschaktet gick mitt i källargrunderna, i deras längdriktning och källarnas långsidor syntes inte i schakten. Källarnas inbördes kronologi är svårbedömd. En av dem antogs vara från 1600-tal medan de övriga bedömdes vara från 1700-talet.

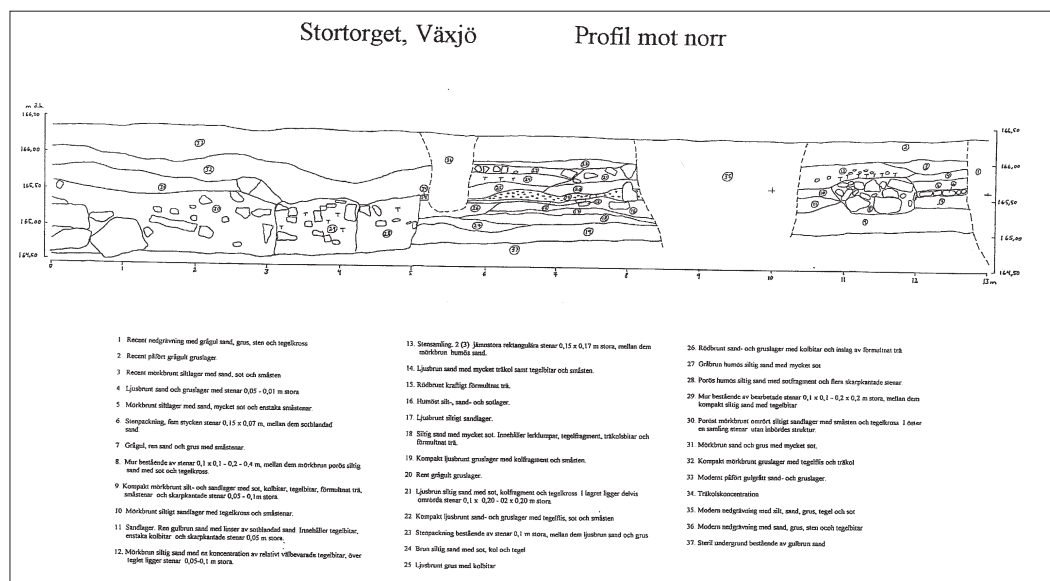
Resultaten från fjärrkyleschaktet är särskilt relevanta för den nu aktuella nordsydgående förundersökningsytan som ligger parallellt med Kronobergsgatan. Med utgångspunkt från den tidigare undersökningen kan man anta att det finns bevarade källargrunder längs hela denna

förundersökningsyta med undantag för ett sex meter långt parti i den norra delen samt ett avsnitt som bryts av en korsande ledning. Delvis har dessa lämningar dock förstörts vid samma ledningsgrävning. Det som kan vara bevarat är källargrundernas västra sida som ligger inom den aktuella ytan. Eventuellt kan även intilliggande gårdsytor eller äldre lager kulturlager finnas bevarade vid sidan av källargrunderna. Man kan alltså anta att denna del av förundersökningsytan innehåller intensiva lämningar men att dessa delvis skadats vid den tidigare ledningsdragningen.

Schaktningsövervakning i Stortorgetets nordöstra del 1994

I samband med att man grävde för en dagvattenledning i den nordöstra delen av Stortorget gjordes en schaktningsövervakning 1994. Det tretton meter långa schaktet gick i östvästlig riktning från Kronobergsgatan mot residenset. Undersökningen omfattade enbart en profildokumentation. Det dokumenterade schaktet låg ca två meter norr om den nu aktuella förundersökningsytan. Resultaten finns redovisade i en rapport av Peter Skoglund (1994).

I schaktets västra del påträffades en nedgrävd källargrund med en bevarad trappa. Denna källare har legat längre österut än de som påträffades vid den senare undersökningen i fjärrkyleschakten. I schaktets östra del fanns stratifierade kulturlager med ett djup av 1,4 meter. Markytan i anslutning

Figur 37: Sektionsritning som visar lagerbilden vid undersökningen för vattenledning 1994 i torets nordöstra horn. Schaktväggen mot norr. Ur Skoglund 1994.

till schaktet låg på en nivå av 166,4 m ö h och den lägsta lagernivån låg på 164,8 m ö h. Några medeltida fynd påträffades inte men man antog att de understa lagren kunde vara från denna tid. Resultatet från undersökningen visar att det finns bevarade källare och lager i den nordöstra delen av torget inte långt från det aktuella förundersökningsområdets nordöstra del.

Fynd

Vid förundersökningen tillvaratogs ett fyndmaterial på sammanlagt 86 fyndposter. De lager som innehöll flest fynd var i regel de igenfyllnadslager som hörde till den yngre bebyggelsen från 1600-talets mitt och framåt. De medeltida kontexter som undersöktes var förhållandevis fyndfattiga och innehöll främst mindre mängder djurben, slagg, järnföremål, bränd lera och små fragment av tegel. Några daterande medeltida fynd påträffades inte. I en av de äldre gatunivåerna i schakt 729 påträffades en mindre keramikskärva som skulle kunna vara äldre rödgods (F86). En mer noggrann bedömning skulle behöva göras för en säker bestämning. Det förmodat medeltida lager som innehöll mest fynd var L217, ett tramlager på en tidig gatunivå. Detta var också ett av få äldre lager där en något större yta grävdes i plan. Här påträffades djurben, järnföremål och även smidesslagg som ingick i stenläggningen. Små mängder bränd lera och tegel påträffades i de äldre lagren.

Fyndmaterialet från den yngre bebyggelsen kunde dateras till 1600-tal och fram till 1800-tal. I igenfyllnadsmassorna fanns stora mängder, tegel, taktegel samt kakelugnsfragment. Det fanns både svart kakelugnskakel och grönt. Keramiken från

dessa lager dominerades av yngre rödgods. Man kunde här urskilja typer som var representativa både för 16- och 1700-tal. Det förekom även yngre varianter av stengods samt fajans. Ett fåtal föremål i kopparlegering påträffades bland annat en knappål, ett mindre bleck och en bronssmälta. Skärvor från glaskärl påträffades i de yngre lagren samt fragment av fönsterglas. I igenfyllnadslagren i schakt 406 gjordes flera fynd av smält fönsterglas som bör vara spår av brand. De begränsade grävytorna i källargrunderna gjorde att det inte fanns möjlighet att bedöma fyndförekomsten i källarnas golvlager.

Analyser

De analyser som utfördes i samband med förundersökningen var vedartsanalys, ¹⁴C-analys samt makrofossilanalys. Syftet med provtagning och analyser var att datera de påträffade lämningarna, framför allt de lägre fyndfattiga nivåerna, samt att bedöma möjligheterna av att använda makrofossilt material i tolkningen av lager och konstruktioner.

Vedartsanalys

Vedartsanalysen utfördes av Erik Danielsson, Vedlab (Bilaga 2). Analysen syftade till att få fram lämpligt daterbart material för ¹⁴C-analys men även till att bidra till tolkningen av lager och konstruktioner. Bland resultaten kan man notera att man i de olika gatunivåer som påträffades i den södra delen av schakt 729 hade lagt ut enris samt kvistar av björk och ek. Förmodligen för att göra gatan, som även innehöll mycket gödsel, mer lättframkomlig. Det obrända träet som påträffades i botten av det avsatta kulturlagret

Anl.	ID	Anläggnings-Typ	Prov-mängd	Analyserad Mängd	Trädslag	Utplockat för ¹⁴ C-dat.	Övrigt
L356	PK371	Avfalls eller bebyggelselager	5,1g	0,3g 4 bitar	Björk 4 bitar	Björk 47mg	Kol
L217	PK372	Lager ovanpå väg	1,5g	<1mg 1 bit	Al 1 bit	Al <1mg	Kol
L733	PK826	Kulturlager ovanpå lergolv	29,7g	10,2g 7 bitar	Tall 1 bit Tallbark 6 bitar	Tall 49mg Bark 562mg	Obränt
L830	PK833	Väglager?	8,7g	8,2g 10 bitar	En 10 bitar	En 800mg	Obränt
L835	PV836	Rislager under vägyta	88g	82,5g 12 bitar	En 12 bitar	En 291mg	Obränt
L835	PK839	Rislager under vägyta	3,2g	1,4g 6 bitar	Björk 5 bitar Ek 1 bit	Björk (kvist) 54mg	Obränt

Figur 38: Tabell över vedartsbestämda prover.

L733 utgjordes av tall med inslag av bark. Detta visar att träet förmodligen inte var spår av något golv.

¹⁴C-analys

Vid förundersökningen gjordes fyra stycken ¹⁴C-analyser. Dessa utfördes som snabbanalyser av University of Georgia, Center for Applied Isotope Studies (bilaga 1). För ¹⁴C-analys valdes prover som kunde ge svar på dateringen av de äldre gatu- och bebyggelselagren som påträffades i den östvästliga delen av förundersökningsområdet. Från schakt 200 valdes ett kolprov från det bebyggelserelaterade L356 norr om gatan och ett från L217 som låg ovanpå den stenlagda gatunivån. Resultatet av dessa analyser blev dock något svårtolkat. Kolprovet från gatan gav en datering till förromersk järnålder och förmodligen kan detta röra sig om omdeponerat kol från förhistorisk verksamhet. Dateringen från L356 till sen vikingatid/tidig medeltid skulle kunna vara från en tidig bosättning på platsen men sammanhanget får betraktas som något svårtolkat.

Från schakt 729 valdes ett prov av obränt trä från L733 som var från ett avsatt golvlager ovanpå ett lergolv. Detta lager har ingått i ett hus som legat norr om den gamla Storgatan och som hörde till den översta bevarade nivån som påträffades i schaktet. Analysen gav en datering till 13- eller tidigt 1400-tal. Det analyserade träet bestod av stamved av tall vilken kan ha en förhållandevis

hög egenålder. Lager 835, som utgjordes av ett gatulager med gödsel, avfall och ris ovanpå en stenläggning, kunde dateras till 1300-tal. Det daterade materialet var här en kvist av björk med låg egenålder.

Makrofossilanalys

En makrofossilanalys utfördes av Jens Heimdahl, Riksantikvarieämbetet UV Mitt. Analysen omfattade fem jordprov och syftade främst till att bedöma bevaringsförhållanden för makrofossilt material och bedöma förutsättningarna för att kunna använda sådant material i en större tolkning. De analyserade proverna kom i huvudsak från kontexter som även ¹⁴C-daterades. Ett jordprov analyserades från den lägsta nivån i källaren i schakt 406 för att få en bild av bevaringsförhållandena även i dessa sammanhang. Den följande texten är en något förkortad version av Jens Heimdahls analysrapport (bilaga 3).

Innehållet i proverna diskuteras här separat för vart och ett av de provtagna kontexterna. Generellt kan sägas att bevarandegraden är mycket god i lager med finkorniga eller tätare organiska sediment (PM 739 och 837), och sämre i lager som domineras av grovsand (PM 338, 370 och 670), men även i dessa sandiga lager är bevarandegraden tillräckligt god för att visst organiskt material skall ha bevarats.

Avfalls- eller bebyggelselager (P370)

Lagret, osäkert daterat till sen vikingatid/

Objekt	Analysnr	BP-ålder	1 sigma	Prob.%	2 sigma	Prob.%	Daterat material
L356 avfalls/ bebyggelse-lager, P371	UGAMS 14703	1000+-25	990-1040 AD	68,2	980-1050 AD 1080-1150	77,8 17,6	Träkol, björk
L217, gatulager, P372	UGAMS 14704	2130+-25	205-105 BC	68,2	350-300 BC 210-50 BC	10,9 84,5	Träkol, al
L733, avsatt lager ovanpå lergolv, P826	UGAMS 14705	560+-20	1325-1345 AD 1390-1415 AD	29,1 39,1	1310-1360 AD 1380-1430 AD	45,5 49,9	Obr. trä, stamved av tall
L835, gatulager, P831	UGAMS 14706	650+-20	1290-1310 AD 1360-1385 AD	26,8 41,4	1280-1320 AD 1350-1390 AD	42,0 53,4	Obr. trä, kvist av björk

Figur 39: Tabell över ¹⁴C-dateringar från förundersökningen.

tidig medeltid, som ligger under en yngre stenpackning, domineras av grovsand med stora mängder ben och träkol, men var i övrigt fattigt på organiskt material. Bland annat hittades fisk, träflis, mossa och löv samt ett par hallonfröer. Innehållet präglas främst av köksavfall och kanske även inslag av latrinavfall (bär i städer har ofta det ursprunget).

Medeltida tramplager på stenlagd väg (P338)

Även detta prov domineras av sand och är fattigt på organiskt material. Främst dominerar träkol, träflis och ben. Bland det organiska materialet finns fröer av hallon och smultron som kan tolkas som spår av latrinavfall.

Botten av tidigmodern källare 1650-1840 (P670)

Provet domineras av grovsand, som kan ha utgjort källarens golv. Om så är fallet kan innehållet i denna sand representera en tramphorisont i källargolvet och därigenom spegla källarens användning eller sammanhang. I materialet fanns enstaka förkolnade sädeskorn – d.v.s. spår av spisavfall som sannolikt inte hör samman med källarens användning utan är omlagrat. Däremot påträffades också en humle- och en dillfrukt i oförkolnat tillstånd som t.ex. kan utgöra spår av förvaring av humle och kryddor i källaren, alt. Förvaring av fröer ämnade att säas i en hushållsnära odling.

Medeltida risbelagd gata (P 837)

I fält observerades flera lager i en betrampad gata, möjligen stadens huvudgata av sträckningen att döma, som växelvis belagts med ris och grus för att förbättra underlaget när detta blivit för bemängt med dynga och kladd. När det gäller det makroskopiska innehållet så är det dock bara ca 17% av frömaterialet som har ett tafonomiskt ursprung i kreaturdynga. Istället domineras det organiska materialet av blandat avfall, främst hushållsavfall från bryggeriverksamhet. Bryggerispåren förekommer i form av nötter av pors, kanske även de mer ovanliga inslaget av kråkbär, och möjligen enbär. Enbären skulle också kunna komma från enris som observerades under grävningen, och som dominerade de analyserade fragmenten i vedartsanalysen (se bilaga 2) men som inte förekom i några betydande mängder i detta prov. Annat hushållsavfall finns i form av hasselnöt och träkol, och inslaget av hallon kan tyda på spår av latrinavfall. Även hampakärnan skulle kunna komma från latrinmaterial

(kärnorna kunde ätas som medicin), eller spegla hur ett närliggande hushåll odlat hampa.

Eftersom inslaget av bryggeriavfall är så stort i gatumaterialet är det rimligt att fråga sig om vägen verkligen representerar en allmän väg, eller om det snarare skulle kunna vara en väg/passage inom en enskild tomt. Att dumpa avfall på gator var inte tillåtet, och det är ovanligt att hitta så pass tydliga spår av det, men kunde väl ske inom tomternas hägn. I vilket fall ha gatumiljön som provtagits legat i omedelbar anslutning till ett ölbryggande hushåll. Om det i framtida undersökningar visar sig vara en allmän huvudgata så är dess bruk som avfallsplats värd att uppmärksamma och undersöka närmare.

Tramphorisont i lergolv av okänd datering (P739) Ungefär 73% av frömaterialet från detta golv har ett tafonomiskt ursprung i kreaturdynga som visar att golvet legat nära en stallmiljö. I anslutning till golvet fanns också en samtida härd, och det är antagligen från denna som spåren efter bränt hushållsavfall kommer i form av bränt spannmål (skalkorn, råg och havre), bondböna och kryddor som oregano. Till hushållsavfallet kan vi också räkna de brända åkerogräs som sannolikt funnits tillsammans med spannmålen (klätt, jordrök etc.). Även i detta material förekommer hallon och smultron som kan ha sitt ursprung i latrinavfall.

Härden, lergolvet och den brända maten talar för att det rör sig om ett kokhus, eller kanske ett bostadshus, men den starka inslaget av dynga på golvet talar om något annat. Normalt sett hölls miljöer i vilka man lagade mat renare än så här, och möjligen kan den udda kombinationen spegla en förändrad användning av byggnaden. Kanske användes den först som kokhus, och i ett senare skede som en bod nära en stallmiljö?

Sondering av historiskt källmaterial

För att kunna bedöma möjligheten av att kombinera arkeologiskt material med historiska källor har Håkan Nordmark, historiker vid Smålands museum/Kulturparken Småland, gjort en översyn över källäget när det gäller uppgifter om den bebyggelse som legat inom den norra delen av dagens torg. Denna genomgång syftar inte till att skriva någon historik utan att bedöma vilka arkivmaterial som skulle kunna innehålla uppgifter. Nordmark har kommit fram till följande:

Genom det bevarade kartmaterialet går det ganska enkelt att säga vem som ägde en tomt eller gård vid ett visst givet tillfälle. Stadskartan från 1783 visar exempelvis att förundersökningsområdet berör tomtarna som tillhör (och eventuellt också bebos och används av): Handelsman Wiberg (tomt117 på kartan), Handelsman Nettelblad (tomt118), Handelsman Casparsson (tomt119), Guldsmed Dyk, (tomt120), Professorskan Smideberg (tomt121) och Ekelind (tomt122), (se fig. 8).

En liknande sammanställning som ovan går naturligtvis att göra för tidigare och senare kartor. Som exempel kan nämnas kartan från 1697 och den från 1726 (där också tomtarnas längd och bredd är utsatta) samt den från 1838 då man efter branden skjuter berörda kvarter något norrut - delar av dessa nya nordligare tomtarna berörs också av det aktuella förundersökningsområdet.

För att få reda på mer om hushållens storlek och vilka som bodde och verkade på aktuella tomter och hus måste en genomgång av kyrkboksmaterialet göras. Husförhörlängderna ger en ganska god bild av detta.

Husförhörlängden för tiden 1784 till 1789 visar till exempel för tomten 117 ovan att den då ägdes av änkan "Fru Ingrid Wiberg". Uppenbarligen har handelsmannen Wiberg lämnat jordelivet mellan kartans upprättande och husförhörlängdens upprättande. Under den femårsperiod som längden förs (1784-89) har följande personer bott där vid något tillfälle eller hela tiden: änkan Wibergs barn Gustav, Petter, Sven, Sara Lena, Stina Catharina, Juliana, Lena Stina och Jonas.

Dessutom har Jungfrun Cajsas Lisa Delander bott där, liksom ett antal pigor och andra hyresgäster. Bland hyresgästerna märks "madam Britta Catharina Duse" som har den egna pigan Lisa i sitt hushåll och "Ingenieuren Girolla" som också tycks ha haft folk hos sig. Frans Girolla var för övrigt lantmätare och kan mycket väl ha varit med när Abraham Bergius gjorde kartan över Växjö 1783. Uppenbarligen har det funnits minst tre, kanske fyra hushåll i den Wibergska gården, vi kan dessutom räkna med att det har funnits en hop skolgossar och gymnasister inhysta i aktuell gård – dessa tas i stort sett aldrig upp i. Under perioden har åtminstone ett 25-tal personer bott i Wibergs gård, dock inte samtidigt.

Med mer arbete går det dessutom att ta reda på mer exakta flyttdatum in och ut i Wibergs gård genom flyttlängderna för aktuell tid, men det kan vara ett ganska styvt jobb. En snabb titt på husförhörlängden för övriga tomter från kartan 1783 visar att handelsmännen har bodbetjänter och guldsmeden Dyk har gesäller boende hos sig. Handelsmannen Jacop Casparsson har dessutom en "tobaksspinnare" som inneboende – Casparsson var nämligen den siste innehavaren av tobaksspinneriet i Växjö.

I död- och begravningsboken för åren 1766-1806 hittar vi handelsman Carl Wiberg antecknad som död den 27 februari 1784 "efter en lång och tåränd feber, 58 år gammal".

För att komma åt inventarier i handelsbodarna och guldsmedens verkstad tillsammans med mer personligt lösöre går det också att söka i bouppteckningarna i samband med dödsfall (exempelvis handelsman Wibergs). Detta kan vara mödosamt, men är ofta givande

I bouppteckningen över Wiberg finns mycket att hämta (6/4 1784). Det mest spännande, förutom alla åkerlyckor och annat som han ägde runt staden är kanske det som står i samband med att alla möbler räknas upp och värderas. Möblerna tas nämligen upp rumsvis och man kan således få en uppfattning om rumsindelning och rummets användning. Förteckningen nämner följande rum (där det alltså finns värderade möbler): dagligt rummet, förmaket, "Contoiret", nedre salen, "Landmätarens rum" (ovan nämnde Frans Girolla), vindskammaren, övre salen, "Rummet nästintill" [övre salen], rummet åt gården och klädeskammaren. Tidigare i bouppteckningen

beskrivs just denna fastighet som ”Hörngården och tomten samt tillhörande ladugård belägen vid Norra gatan”. Ladugården är förmodligen den som på 1783 års karta är in ritad med gaveln åt Kringelgatan – alltså inte Norra gatan. På samma karta markeras också en gårdsgård åt grannen Nettelbladh. Här har troligen de djur som tas upp i bouppteckningen understundom vistats (två hästar, sex kor och ”3ne stycken små swin”) då de inte gått på lyckorna runt staden.

I övrigt räknas i stort sett alla inventarier upp ifrån guld- och silversaker till enkla järn- och träredskap. Porslin och glas är också medtaget. Lagret i Wibergs affär går också igenom och värderas, där finns tyg, garner och band av olika kvalitet, även knappar och nålar, färg och färgämnen, kryddor av allehanda slag såsom saffran, muskot pommeransknoppar, citronskal, socker och salt. Även vin, fisk, tobak och bleckprodukter av olika kvalitet finns i lager. Mycket, mycket mer räknas upp. Bouppteckningen omfattar drygt 25 tätskrivna foliosidor. Längre fram kommer ett utslag där änkan (med barnens medgivande) tar hand om allt och sitter i orubbat bo trots att det finns myndiga söner, men detta var förmodligen ett sätt att hålla ihop företaget.

Genom läsning av stadshistoriker över stadengår också att vinna kunskap om handelsmännen och deras verksamhet. Carl Wiberg kom till exempel att bli den främste handelsmannen i staden efter att han 1756 beviljats burskap för att driva oxhandel, denna affär utvidgade han som framgått av bouppteckningen. Han blev oerhört förmögen och enligt uppgift ägde han vid sin död tre hela gårdar i staden och hälften av en fjärde gård. Hans förmögenhet uppskattades till närmare 49 000 daler silvermynt. Av hans söner kom tre att ägna sig åt handel i Växjö och ytterligare en drev en färgeriverksamhet.

Carl Wiberg var också stadens representant i riksdagen 1778, vid följande två riksdagar var det Casparsson och Nettelbladh som representerade staden i riksdagen, mellan dessa två rådde ofta stora tvister – att de sedan bodde grannar vid torget gjorde att denna konflikt märktes.

I just denna genomgång är det tomten 117 på kartan från 1783 som stått i fokus, och då särskilt herren i huset som avlider året efter kartan upprättats. Samma sak går att göra för

samtliga tomter och dessutom kan man göra nedslag tidigare och senare för att på så sätt se ägarskiften och eventuell förändring av tomternas användning, även om det inte är troligt att man exempelvis flyttar guldsmedens verkstad hur som helst, denna överlättes troligen tillsammans med fastigheten.

I samband med stadsbränderna bör det också finnas rapporter som beskriver skadorna, det är kanske främst bränderna 1799 och 1838 som är aktuella. Möjligen kan det också i enstaka fall finnas brandförsäkringshandlingar, men då främst från 1800-talet.

Tolkning

Bebyggelsestruktur och kronologi

Vid förundersökningen inom Stortorget påträffades lämningar i stor del av schakten och man kan anta att det finns omfattande stadslager bevarade inom de ytor som berörs vid en planerad omgestaltning av torget. Genom jämförelser med det äldre kartmaterialet kan man grovt indela lämningarna i två huvudskeden beroende på om de hör till tiden före eller efter stadsregleringen 1658. Till det äldre skedet hör framför allt de lämningar som påträffades i den breda östvästliga förundersökningsytan. Utifrån det äldre kartmaterialet kunde man anta att denna yta berörde övergången mellan den äldre Storgatan och den bebyggelse som legat norr om denna gata före 1658. Detta kunde bekräftas vid schaktundersökningen där man fann skiljelinjen mellan gatan och den äldre bebyggelsen både i schakt 200 och schakt 729. Den senare fasen, bebyggelsen efter 1658, berördes i de schakt som togs upp i förundersökningsområdets nordvästra del där man påträffade två källargrunder. I förundersökningsområdets nordöstra del har man tidigare funnit omfattande lämningar av samma slag.

Medeltida lämningar

I både schakt 200 och schakt 729 frilades delar av

den äldre Storgatan. Lagerbilden i schakt 200 var tunnare och här fanns enbart en eller två tydligt urskiljbara tidiga gatunivåer. Den tydligaste gatunivån var belagd med en småstenspackning som även innehöll smidesskällor. Ovanpå stenläggningen fanns ett avsatt tilltrampat lager som innehöll avfall och djurben. En ¹⁴C-datering från detta lager gav en tidsbestämning till förhistorisk tid som inte bör höra samman med gatans brukningstid. Under stenläggningen fanns ett grusigt lager som även det tolkades som en gatunivå. I schakt 729 var flera olika nivåer av den äldre gatan bevarade. Två av dessa gatunivåer hade stenbeläggning varav den undre påminde om den i schakt 200. Här fanns även flera grusiga väglager samt mellanlager som innehöll dynga. I de blötare lagren hade man påfört ris och kvistar för att underlätta framkomligheten. Det lägsta undersökta lagret utgjordes av vad som tolkades som en grusig vägyta men grävningen kunde här inte göras ned till orörd nivå och ytterligare vägnivåer kan finnas. Enbart mycket små ytor av dessa väglager undersöktes. En kvist från lagret strax ovanför den undre stenläggningen kunde dateras till perioden 1280 till 1390. Man kan därför anta att de åtminstone de mellersta vägnivåerna hör till högmedeltid. Jordprov från gatulagren genomgick makrofossilanalys som visade på avfallsmaterial i båda proven. Det från schakt 200 innehöll ganska få fröer medan det från schakt 729 innehöll mycket rikligt med fröer. Bland annat påträffades vad som kan vara avfall från ölbrygging. Det kraftiga inslaget av avfall

i schakt 729 menar Jens Heimdahl kan antyda att lagret snarare skulle vara från en gårdsyta eller en mindre gränd eftersom man inte var tillåten att slänga avfall på gatan. Jämförelserna med 1600-talets karta och gatans likartade läge i de båda schakten gör det mindre troligt att denna gata skulle vara någon annan än den tidiga Storgatan. Bristen på reglerad avfallshantering är dock värd att notera.

På samma sätt som man i schakt 200 och 729 fick fram delar av den medeltida gatan fick man i båda schakten även fram delar av den bebyggelse som legat omedelbart norr om den gamla Storgatan. I schakt 200 var de äldre lagren förhållandevis tunna. Norr om den stenlagda gatan fanns här ett lager av bebyggelsekaraktär dock utan spår av bevarade byggnadsrester och det är inte säkert att det stått något hus intill gatan. Lagerskiftet mellan gatan och tomtmarken var dock tydlig. Det makrofossila materialet antydde att det rörde sig en tilltrampad gårdsyta eller kvartermark med anhopat avfall. Ett kolprov från detta lager gav en datering till 980-1150. Det är dock svårt att bedöma vad denna datering representerar och det är möjligt att kolprovet kommer från verksamhet som föregått bebyggelsen. I norra delen bröts lagret av yngre lämningar. Bebyggelselagren i schakt 729 var däremot tydligare. Tvärsöver schaktets mitt låg ett antal syllstenar som visade skiftet mellan gatan och tomtmarken. Syllstenarna markerade vägglinjen i ett hus som legat norr om vägen. Inne i huset fanns en eldstad

Figur 40: I schaktet 729 låg de medeltida lagren strax under torggatan. Huslämning sedd från N.

samt ett tilltrampat lager från huset brukningstid. Det avsatta brukningslagret låg ovanpå ett golv av ljus lera. Ett makrofossilprov från lagret innehöll rikligt med fröer som visade att man hållit på med matlagning runt eldstaden. Man kan därför anta att byggnaden varit ett boningshus eller ett kokhus. Rikliga spår av gödsel antyder dock att man förmodligen övergått till att bruka huset som stall. Trä från övergången mellan lergolvet och det ovanliggande lagret kunde dateras till 1310-1430. Kolprovet var av tall som kan ha en hög egenålder vilket man bör beakta. Lagret förefaller stratigrafiskt ligga nära stratigrafiskt det daterade gatulagret men på en något högre nivå. Lager, anläggningar och analyser visar alltså att det funnits bebyggelse i form av ett boningshus eller kokhus som legat omedelbart norr om den medeltida gatan. Dessa välbevarade bebyggelseämningar bör dateras till 13- eller 1400-tal.

I de schakt där bebyggelse från perioden efter 1658 påträffades fanns inte några spår av medeltida lämningar. Man kan dock notera att det i det schakt som togs upp för en elreparation hösten 2012 fanns bevarade kulturlager vid sidan av en källargrund. Lagren har inte daterats men fynd av 16- till 1800-tals karaktär saknades i fyndmaterialet. Lagren skulle kunna vara äldre än stadsregleringen och det är rimligt att sådana lager kan finnas bevarade även inom kvartersmarken i de avsnitt som inte berörts av källargrunder.

Medeltida lämningar har i Växjö tidigare påträffats i ett fåtal sammanhang och då oftast genom enstaka fynd eller genom ¹⁴C-analyser av lager vid schaktningsövervakningar. Med undantag av de under 2013 pågående undersökningarna norr om Karolinerhuset så har den typ av lämningarna som påträffades i schakt 200 och 729, det vill säga ytmässigt frilagda medeltida lager, inte tidigare undersökts i staden. Det som skapade förutsättningar för att de medeltida lagren bevarats var det faktum att lämningarna hamnat under Storgatan i samband med stadsregeringen 1658. Som tidigare nämnts kan man anta att motsvarande äldre lämningar som legat något längre norrut grävts bort av den bebyggelse med källargrunder som legat längs med Storgatan från 1658 och fram till 1843. Det förefaller som om de medeltida lämningarna är bäst bevarade i förundersökningsytans östra del medan det är möjligt att lagren delvis har schaktats ned

eller jämnats i den västra delen. I schakt 200 kan detta ha ägt rum redan under 1600-talet. Längre västerut saknades äldre bevarade lager helt. De medeltida lämningar som finns inom förundersökningsområdet är förmodligen några av de få som finns kvar från den gamla staden.

Bebyggelsen efter 1658

Som tidigare nämnts visar det äldre kartmaterialet att den norra delen av Stortorget var bebyggt fram till stadsbranden 1843 och först därefter skapades dagens stora torgyta. Jämförelser med de rektifierade kartorna visade att det kvarter som hörde till rutnätsstaden anlades strax norr om den östvästliga förundersökningsytan. Lämningar från denna bebyggelse påträffades därför i schakt 406 och 630 inom torgets nordvästra del. Även i det schakt som 2012 togs upp för ett reparationsarbete inom förundersökningsområdets nordöstra del påträffades en källargrund. I anslutning till förundersökningsområdets östra del har man vid tidigare undersökningar funnit bebyggelse från perioden 16- till 1800-tal. Vid schaktövervakning för en fjärrkylledning i Kronobergsgatan 2011 kunde man konstatera att det fanns flera efter varandra liggande källare inom, eller i kanten av det den aktuella nordöstra förundersökningsytan. Alla de nu nämnda källarna ligger inom kvartersmarken såsom den reglerades 1658. Några rester efter senare bebyggelse påträffades alltså inte i den östvästliga förundersökningsytan som legat söder om tomtmarken. Ett undantag var den stengrund som påträffades i den norra delen av schakt 200. Det är dock möjligt att denna lämning inte utgör grundmuren till ett hus utan kan vara en del av foten till en trappa eller någon annan utskjutande del från en byggnad.

Det som karakteriserar de bevarade lämningarna från tiden mellan 1658 och torgets slutliga utformning 1848 är förekomsten av källargrunder. I schakt 406 fanns en källare där man kunde urskilja två byggnadsfaser. Den västra delen var mycket väl murad och väggen var försedd med regelbundet placerade nischer medan den östra delen hade en mer ojämnt murad vägg utan nischer. Båda källarna hade putsade väggar men mellan de båda väggpartierna fanns ett avsnitt utan puts och det är möjligt att här funnits en mellanvägg. Även källaren i schakt 630 var välbyggd och hade jämna, putsade väggar.

Figur 41: Källaren med spår av kryssvalv i schakt 630. Foto från väster.

Denna källare hade haft kryssvalv och i hörnet av källaren fanns ett utskjutande fundament som valvet vilat på. Båda källargrunderna var murade med murbruk. Det begränsade utrymmet gjorde att det var svårt att fastställa källarnas golvnivå. Möjligen nåddes golvet i källaren i schakt 406 men ytan var alltför liten för att man skulle kunna skapa sig en uppfattning om det fanns intakta golvlager. Innehållet i ett analyserat makroprov från denna nivå antyder att det makrofossila materialet kommer dels från rasmassor, dels från vad man kan anta vara lagrade produkter. Källarväggarna i schakt 630 var bevarad upp till full takhöjd och här nådde man inte ned till någon golvyta.

Källaren i schakt 406 bör ha hört till ett av de boningshus som låg utmed Storgatan. Den detaljerade kartan från 1783 visar att det fanns en kontinuerlig räckla med borgarhus längs gatans norra sida. Det är därför inte förvånande att man här finner en välbyggd källare. Vid den tidigare utförda schaktövervakningen i Kronobergsgatan kunde man konstatera att de hus som låg längs denna sida av kvarteret alla var försedda med källare. Dessa var av olika konstruktion och ålder men de föreföll att ha blivit sammanbyggda. Mer förvånande var att det hus som påträffades i schakt 630 var försett med källare. Denna källare har legat inne i kvarteret i ett hus som förmodligen varit orienterat i östvästlig riktning. På kartan från 1783 finns här markerad en byggnad med gavel mot nuvarande Kungsgatan men den nu

undersökta källaren har inte sträckt sig så långt åt väster. Utifrån de historiska källorna antar Håkan Nordmark att det skulle kunna vara en lagård. Detta är mindre troligt att den aktuella byggnaden med källargrunden skulle ha haft denna funktion.

Genomgången av historiska källor visar att många av de borgare som bodde i kvarteret var förhållandevis förmögna handelsmän och hantverkare. De källare som finns kvar från bebyggelsen återspeglar ett behov av förvaringsutrymmen för handelsvaror. Källarnas ofta påkostade utformning bör höra samman med lagerlokalernas betydelse för verksamheten. Växjö under 16- och 1700-tal beskrivs ofta som en stagnerad stad. Martin Hansson har betonat att de många källare som anläggs från 1600-talet och framåt snarare speglar en stad med en växande handel (Hansson 2012:48). Utifrån förundersökningen är det svårt att avgöra dateringen för de båda nypåträffade källarna. Vid undersökningen i Kronobergsgatan antogs att en av dessa var från 1600-tal medan övriga var anlagda under 1700-tal. Den källare som påträffades i schaktet för elreparationen 2012 kunde dateras till 1700-talet. Vid en större undersökning av denna typ av lämningar skulle byggnadsarkeologisk metod kunna ge viktiga bidrag till att förstå byggnadernas utveckling och funktion.

Förutom källargrunderna påträffades även

vissa rester efter Storgatan i dess sträckning efter regleringen 1658. I schakt 200 fanns en stenläggning som tolkades som en bevarad del av en stenlagd gata. Här fanns även grusiga och sandiga lager som kan höra samman med gatunivåer från denna tidsperiod. Förhållandevis lite lämningar verkar dock finnas kvar av de yngre gatunivåerna i Storgatans sträckning. Vid undersökningen i schakt 200 påträffades flera stolphål som var nedgrävda på en förhållandevis hög nivå i vad man kan anta är 16- eller 1700-talets gatunivå. Platsen kan tyckas märklig för stolphål men det är möjligt att det rör sig om spår efter byggnadsställningar som uppförts mot byggnaderna norr om gatan. De bebyggelselämningar som finns kvar under torgets norra del bör vara de enda sammanhängande lämningar som finns kvar av stadens bebyggelse från perioden 1658 till 1843.

Störningar och bevaringsförhållanden

Stortorget har ofta antagits vara den del av Växjö gamla stad där äldre lämningarskulle kunna ha bevarats i högre utsträckning än i staden i övrigt. Det finns få kända ingrepp som gjorts inom torget i modern tid och antalet kända ledningsdragningar är begränsat. En 1,5 meter bred ledning med bland annat telekommunikation går över torget i östvästlig riktning. Det var invid denna ledning som reparationsarbeten utfördes under 2012 vilket gav en överblick över lagerbilden i ett avsnitt av torgets nordöstra del. I övrigt förekommer främst ledningar för belysning och dessa ligger framför allt runt torgets sidor och söder om gång- och cykelvägen. I den del av förundersökningsytan som ligger längs med Kungsgatan finns flera ledningar och det förefaller rimligt att marken här är omgrävd till stor del. Längs den nordöstra sidan mot Kronobergsgatan har ledningen för fjärrkyla lagts längs med, och delvis inom, det aktuella förundersökningsområdet vilket innebär att ytan delvis är störd.

I de schakt som togs upp vid förundersökningen fanns opåverkade eller i huvudsak bevarade lager inom fyra av sex schakt. De mest påtagliga skadorna fanns i den östvästliga förundersökningsytan västra del närmast Kungsgatan. I schakt 376 och schakt 711 kunde man konstatera att det

saknades lager som var äldre än 1800-tal. Under påförda sandiga och grusiga lager kom här den opåverkade grusiga moränen på en förhållandevis hög nivå. Det förefaller därför snarast som om man schaktat ned denna del av torget och att man då har hyvlat av äldre lager. Det finns uppgifter om att man gjorde utjämningsarbeten på torget under 1910-talet och det var i samband med en mynnskatt påträffades i torgets norra del. Det är möjligt att man då jämnat ut naturliga höjdskillnader vilket bör ha inneburit att man sänkte markytan inom torgets nordvästra del. Det kan vara spåren av detta som syns i schakt 376 och 711. Med tanke på att lagerdjupet för de äldre nivåerna var lägre i schakt 200, vid torgets mitt, än i det östliga schakt 729 kan möjligen antyda att man gjort en liknande markutjämning redan i samband med 1600-talets stadsreglering.

I schakt 200 fanns i huvudsak välbevarade lager men det fanns även störning från en äldre elledning samt störningar i schaktets norra del som orsakats vid senare omläggningar av torget. Schakt 729 får betraktas som helt opåverkat vilket även gäller schakt 406. I schakt 630 fanns en grunt nedgrävd åskledare i övrigt var även detta schakt orört. De undersökningar som tidigare gjorts i, eller i anslutning till, torgets nordöstra del gjordes oftast i anslutning befintliga ledningar men visade att det fanns bevarade stadslager.

Bevaringsförhållanden för fynd kan generellt sett betraktas som goda. Makrofossilanalyserna visade att bevaringsförhållandena för fröer och organiskt material var bättre i de mer finkorniga kulturlagren i områdets östra del än i de grövre sandlagren eller gruslagren. Förmodligen gäller denna skillnad även andra typer av organiska fyndmaterial.

I Växjö stad finns få ytor som kan innehålla bevarade lämningar från den äldre staden eftersom större delen av den moderna kvartersmarken är urschaktad. I gatumarken påträffas ibland bevarade lämningar men dessa är ofta kraftigt fragmenterade. I jämförelse med detta är lämningarna inom Stortorget mycket välbevarade. En särskilt värdefull faktor är att det finns stora ytor med sammanhängande lämningar. Bevaringsförhållandena för äldre lämningar inom Stortorget får därför, med undantag av vissa skadade partier betraktas som ovanligt goda.

Kunskapspotential

De stadslager som finns inom förundersökningsområdet utgörs till stor del av välbevarade lämningar både från stadens medeltida skede och från perioden efter den nya stadsplanen 1658. Inom den breda östvästliga förundersökningsytan, framför allt inom den centrala och östra delen, finns bevarade lämningar från den medeltida Storgatan och den bebyggelse som legat omedelbart norr om denna. Här finns mycket goda förutsättningar att få ny kunskap om den medeltida bebyggelsen i staden och att förstå bebyggelsens framväxt och struktur. Förundersökningsområdet har legat centralt inom den medeltida staden i den del som brukar betraktas som hantverkarnas och köpmännens stadsdel väster om Guldsmedbäcken. Lagergrävning av medeltida bebyggelse och gatulager har, med undantag av den pågående undersökningen vid Karolinerhuset, aldrig tidigare gjorts i Växjö. Undersökningar inom förundersökningsområdet skulle väsentligt öka kunskapen om stadens tidiga historia. Jämförelser mellan den medeltida bebyggelsens i denna del av staden och den i kyrkans stadsdel invid Karolinerhuset i öster skulle ge möjligheter att få ny kunskap omkring grundläggande frågor som rör stadens grundande, framväxt och karaktär.

Under Stortorgetets norra del finns även bevarade lämningar från ett av stadens kvarter i den form bebyggelsen hade från stadsregleringen 1658 och fram till torgets omformning efter branden 1843. Bebyggelsen har haft ett centralt läge i staden och kvarteret har bebotts av många av stadens mer förmögna köpmän och hantverkare. Det som bevarats av bebyggelsen är framförallt ett stort antal källargrunder. Här finns mycket goda förutsättningar att få ny kunskap om Växjö från mitten av 1600-talet till mitten av 1800-talet. Sonderingen av historiskt källmaterial visar att det finns ett rikt och detaljerat historiskt material åtminstone från 1700-talet och framåt. En kombination av arkeologiskt och historiskt arbetssätt skulle ge mycket goda förutsättningar att få kunskap om stadens historia. Här kan även finnas en möjlighet att på individnivå följa människor från den gamla staden. Mycket få moderna undersökningar av lämningar från perioden 1600 till 1850 har utförts i Växjö. De lämningar som finns inom förundersökningsområdet från denna tidsperiod

får, liksom de medeltida lämningarna, anses ha en mycket hög kunskapspotential.

Utvärdering

Förundersökningen har, enligt undersökarens egen mening, kunnat svara mot de uppställda syften som fanns för projektet. Genom schaktgrävning och användning av dokumentation från tidigare undersökningar har man kunnat få en god bild av lämningarnas utbredning, karaktär och bevarandegrad. Genomgången av historiska källor gav ett värdefullt komplement med möjlighet att bedöma förutsättningarna för ett historiskt-arkeologiskt arbetssätt.

Med tanke på att Stortorget antagits kunna innehålla bevarade lämningar från den gamla staden utformades förundersökningen så att man skulle undvika större ingrepp men samtidigt få en tillräckligt god överblick för att kunna utvärdera lämningarna. Några nya schakt togs därför inte upp i förundersökningsområdets östra del där det finns uppgifter från tidigare undersökningar att tillgå. Vid schaktgrävningen grävdes ofta enbart provrutor genom kulturlager och utgrävning av större ytor undveks. En nackdel med detta var att man inte i någon av de undersökta källarna kunde frilägga något tydligt golvlager vilket hade varit betydelsefullt för bedömningen av dessa lämningar. Det fanns på grund av tidsbrist inte heller möjlighet att i undersökningens slutskede gräva ned till bottennivåerna av de medeltida lagren i schakt 729. Genom ¹⁴C-analys kunde bebyggelse- och gatulager i anslutning till den äldsta Storgatan dateras till 13- till 1400-tal. Av fyra ¹⁴C-dateringar visade sig dock två vara svårtolkade. Det är här möjligt att det skulle varit bättre att använda makrofossilt material för datering. Något som inte gjorts i detta fall eftersom snabb vedarts- och snabb ¹⁴C-analys möjliggjorde att få fram dateringar inom ramen för rapporttiden. Möjligheten att även framöver på kort tid kunna få fram makrofossilt material för datering bör därför undersökas. Generellt sett kunde förundersökningen besvara de angivna frågeställningarna utan att alltför stora ingrepp gjordes i de värdefulla lämningarna.

Förslag till åtgärder

Förundersökningen visade att omfattande lämningar i form av kulturlager och byggnadskonstruktioner finns dolda under mark inom förundersökningsområdet. Om man planerar att utföra grävningsarbeten i den omfattning som har föreslagits behöver först en arkeologisk slutundersökning göras inom de berörda ytorna. En sådan undersökning skulle med tanke på de bevarade lämningarna bli förhållandevis omfattande. Stortorget bör vara den enda kvarvarande platsen i Växjö där omfattande och sammanhängande stadslager finns bevarade och lämningarna bedöms ha en ovanligt hög kunskapspotential. Inom vissa delar av förundersökningsområdet, framför allt i den västra delen, finns ytor som saknar bevarade lämningar och inom dessa partier kan en vidare undersökning göras i form av schaktningsövervakning. Dessa delar är dock begränsade.

De markgrepp som planeras inom förundersökningsområdet berör ett djup av 1,5 respektive 0,7 meter. Vid ledningsarbeten i gatumark brukar man ofta göra arkeologisk utgrävning ned till en nivå som är aktuell för ledningsdragning och om det finns kvarvarande lager i schaktbotten lämnas dessa kvar utan undersökning. Inom ett område som det aktuella är det dock frågan om man vid en exploatering bör undvika att enbart undersöka den övre delen av lämningar som fortsätter på ett större djup. Möjligheten att antikvariskt skydda kvarvarande underliggande lämningar är begränsad och risken för att dessa i framtiden kommer att förstöras utan undersökning är betydande. Man bör därför överväga att vid en eventuell slutundersökning undersöka alla berörda lager lämningar ned till botten oavsett exploateringsdjup. Detta med tanke på lämningarnas höga kunskapspotential.

Man brukar ofta mena att dolda fornlämningar har ett lågt bevarandevärde eftersom det är förts i och med en undersökning som deras kunskapsvärde kan utnyttjas. Då det gäller lämningarna inom Stortorget behöver man beakta att dessa utgör de sista större, sammanhängande lämningarna efter Växjö gamla stad. Det kan därför finnas ett värde i att bevara lämningar för framtida undersökningar så att möjligheterna till ny kunskap inte töms ut alltför snabbt. Man bör

därför noga överväga innan man undersöker och tar bort denna typ av ovanliga lämningar. Det är även viktigt att man diskuterar möjligheterna av att genomföra förändringar inom torget på ett sådant sätt att underliggande lämningar inte berörs. Arbeten ned till ett djup av 0,3 meter kan utföras utan arkeologiska insatser.

Tekniska och administrativa åtgärder

Lst Dnr:	431-3755-2012
KPS Dnr:	110-2012-00372
Landskap:	Småland
Län:	Kronoberg
Socken:	Växjö
RAÄ:nr	170:1
Fastighet:	Växjö 10:14
Koordinatsystem:	Sweref 99 TM
Höjdsystem:	RH 2000
Koordinater:	X 6303875 Y 488380
Intrasisprojektnr:	SM 2013:3
Typ av undersökning:	Arkeologisk förundersökning
Typ av exploatering:	Upprustning av torg bl a med anläggande av vattenspel
Uppdragsgivare:	Växjö kommun
Ansvarig institution:	Smålands museum/Kulturparken Småland
Fältarbete:	2013-02-22 till 2013-05-07, sammanlagt 16 arkeologdagar
Personal:	Johan Åstrand och Ivonne Dutra Leivas (Kalmar läns museum)

Referenser

- Berg, H.& Svalenius, I. (red.) (1956). Växjö stads historia. Tiden fram till 1718. Växjö: [Drätselkontoret]
- Hansson, M. 1994. Arkeologisk förundersökning i samband med schaktningsarbete för ”Dackes dröm”. Stortorget, Växjö, RAÄ 170. Smålands museum rapport 1994:18.
- Hansson, M. 1996. Arkeologisk förundersökning. VA-schakt Storgatan – Klostergatan. Smålands museum rapport 1996:5.
- Hansson, M. 1997. Om biskopens stad och medeltidens landsbygd. I: Hansson, M (red.) Gårdar, åkrar och biskopens stad. 3000 år i Kronobergs län. Växjö.
- Hansson, M. 2012. Fjärrkyla i Växjö 2011. Arkeologisk förundersökning i samband med grävningarna för fjärrkyla och VA. RAÄ 170 Växjö stad. Smålands museum rapport 2012:10.
- Larsson, Lars-Olof, 1991 Växjö genom 1000 år. Stockholm.
- Lindström, H. & Vejde, P. G (red.) (1942). Växjö stads historia. [2].. Växjö: [Drätselkontoret]
- Skoglund, P 1994. Arkeologisk förundersökning Stortorget Växjö. Smålands museum rapport.
- Åhman, E, 1983. Växjö. Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museer. Rapport. Medeltidsstaden 46.
- Åhman, E. 1997. Kv Lejonet 4, RAÄ 170. Arkeologisk undersökning. Växjö stad, Kronobergs län. Smålands museum rapport 1997:1.
- Åstrand, J. 2010. Residensets trädgård. Arkeologisk schaktningsövervakning, RAÄ 170. Smålands museum rapport 2010:7.
- Åstrand, J. 2011. Residensets östra entré. Kulturlager från det medeltida Växjö. Smålands museum rapport 2011:4.
- Åstrand, J & Alering, Å. 2012. Karolinerhuset. Arkeologisk förundersökning norr om Karolinerhuset. RAÄ 170, Växjö socken, Växjö kommun, Kronobergs län. Smålands museum rapport 2012:11.
- OTRYCKT MATERIAL
Kartor över Växjö stad av lämpligt slag finns från åren 1697, 1723, 1783 och 1838
- Husförhållanden för Växjö stad finns för perioden 1716-1729 samt från 1784 i obruten följd fram till 1899 då man går över till församlingsböcker istället.
- Död- och begravningsböcker för Växjö stad finns i obruten längd från 1726 och framåt.
- Bouppteckningar finns i Växjö rådhusrätt och magistrats arkiv från 1720-talet till 1900-talets början. I fallet Carl Wiberg återfinns bouppteckningen i volymen FIIIa:3

Bilagor

Bilaga 1 - ^{14}C -analys

Bilaga 2 - Vedartanalys

Bilaga 3 - Makroskopisk analys

Bilaga 4 - Fyndlista

Bilaga 5 - Anläggningslista och lista på grävnheter

Bilaga 6 - Historisk sondering

The University of Georgia

Center for Applied Isotope Studies

RADIOCARBON ANALYSIS REPORT

June 28, 2013

Johan Astrand
Kulturparken Smaland (Smalands museum)
Box 102
SE-351 04 Vaxjo
Sweden

Dear Mr. Astrand

Enclosed please find the results of ^{14}C Radiocarbon analyses and Stable Isotope Ratio $\delta^{13}\text{C}$ analyses for the sample received by our laboratory on February 26, 2013

UGAMS#	Sample ID	Material	$\delta^{13}\text{C}, \text{‰}$	^{14}C age, years BP	\pm
14703	PK 371	charcoal	-27.4	1000	25
14704	PK 372	charcoal	-25.4	2130	25
14705	PK 826	wood	-25.5	560	20
14706	PK 839	wood	-27.7	650	20

The wood and charcoal samples were treated with 5% HCl at the temperature 80°C for 1 hour, then it was washed and with deionized water on the fiberglass filter and rinsed with diluted NaOH to remove possible contamination by humic acids. After that the samples were treated with diluted HCL again, washed with deionized water and dried at 60°C. For accelerator mass spectrometry analysis the cleaned samples were combusted at 900°C in evacuated / sealed ampoules in the presence of CuO.

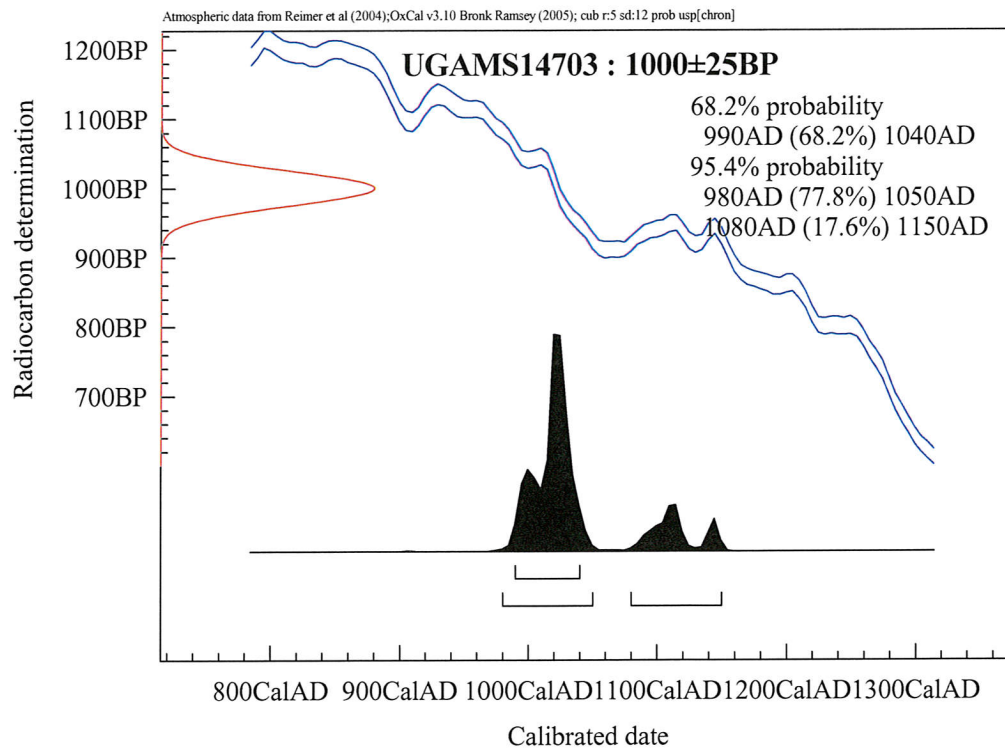
The resulting carbon dioxide was cryogenically purified from the other reaction products and catalytically converted to graphite using the method of Vogel *et al.* (1984) Nuclear Instruments and Methods in Physics Research B5, 289-293. Graphite $^{14}\text{C}/^{13}\text{C}$ ratios were measured using the CAIS 0.5 MeV accelerator mass spectrometer. The sample ratios were compared to the ratio measured from the Oxalic Acid I (NBS SRM 4990). The sample $^{13}\text{C}/^{12}\text{C}$ ratios were measured separately using a stable isotope ratio mass spectrometer and expressed as $\delta^{13}\text{C}$ with respect to PDB, with an error of less than 0.1‰.

The quoted uncalibrated dates have been given in radiocarbon years before 1950 (years BP), using the ^{14}C half-life of 5568 years. The error is quoted as one standard deviation and reflects both statistical and experimental errors. The date has been corrected for isotope fractionation.

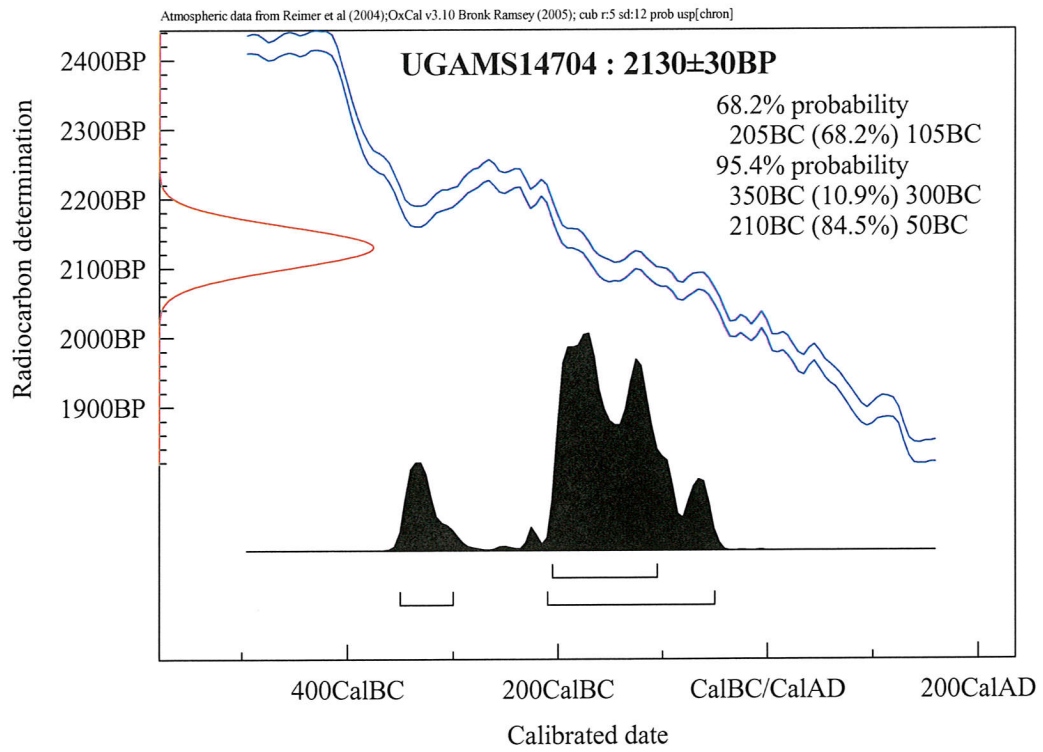
Sincerely,

Dr. Alexander Cherkinsky

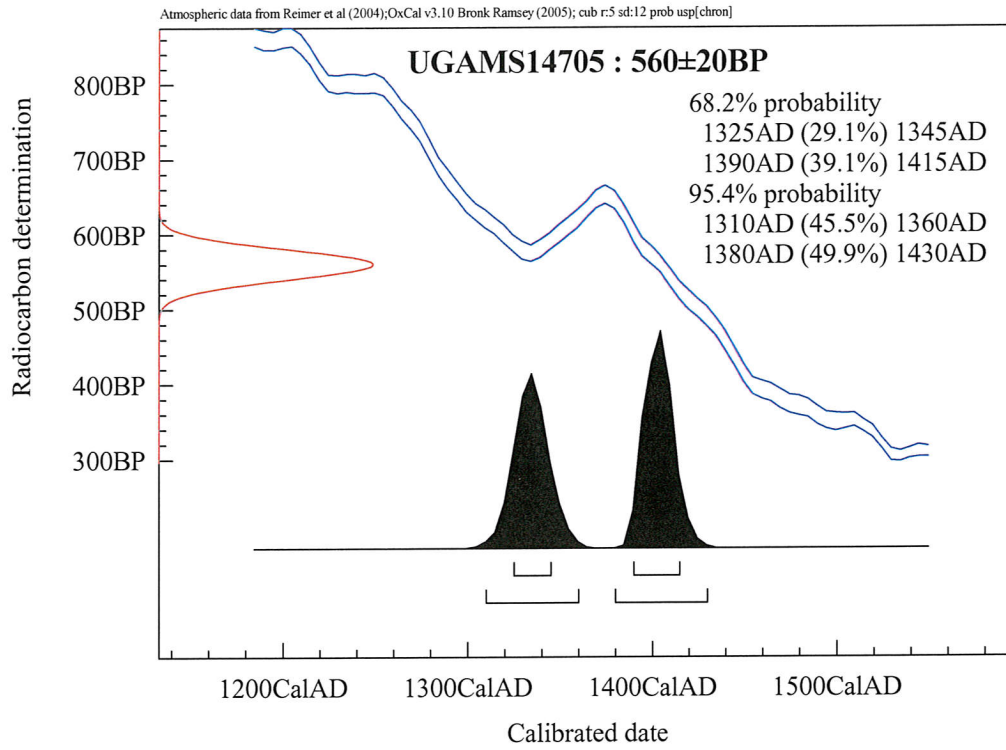
Bilaga 1

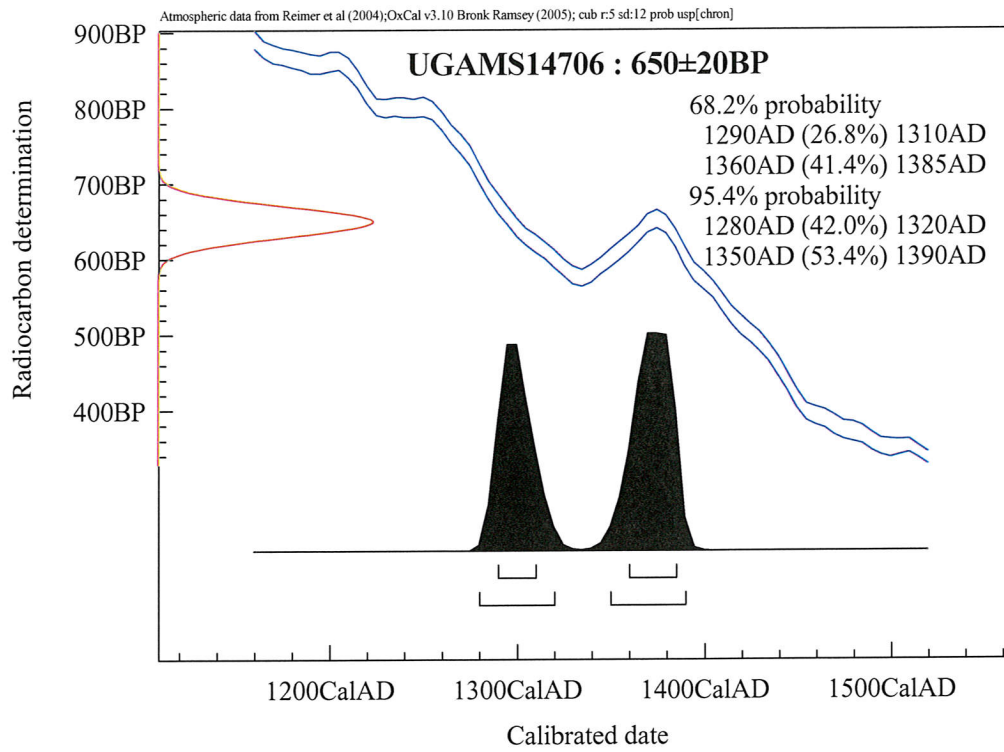
Bilaga 1

Bilaga 1

Bilaga 1

VEDLAB

Vedanatomilabbet

Vedlab rapport 1327

**Vedartsanalyser på material från Småland, Växjö sn.
Raä 170 Stortorget FU.**

VEDLAB

Vedanatomilabbet

Vedlab rapport 1327

2013-06-03

Vedartsanalyser på material från Småland, Växjö sn. Raä 170 Stortorget FU.

Uppdragsgivare: Johan Åstrand/Smålands Museum

Arbetet omfattar två kolprover och fyra vedprover från undersökningarna av förväntat medeltida stadslager.

Proverna innehåller Al, björk, en, ek och tall.

PK 371 kommer förmodligen inte från bebyggelseämningar eftersom björk knappast används för sådana ändamål.

PK 826 innehåller mest bark vilket gör att det känns lite tveksamt som golvest, åtminstone inte ett plankolv. Proverna PK 833, PV 836 och PK 839 innehåller ris och tunna kvistar. En bör ha stått emot röta längre än björk men är antagligen mer arbetsamt att samla in.

PK 826 kan ev. ge en hög egenålder. Jag plockade ur det provet ut både stamved och bark för datering. Övriga prover bör ge dateringar med låg egenålder.

Analysresultat

Anl.	ID	Anläggnings- typ	Prov- mängd	Analyserad Mängd	Trädslag	Utplockat för ¹⁴ C-dat.	Övrigt
L356	PK371	Avfalls eller bebyggelselager	5,1g	0,3g 4 bitar	Björk 4 bitar	Björk 47mg	Kol
L217	PK372	Lager ovanpå väg	1,5g	<1mg 1 bit	Al 1 bit	Al <1mg	Kol
L733	PK826	Kulturlager ovanpå lergolv	29,7g	10,2g 7 bitar	Tall 1 bit Tallbark 6 bitar	Tall 49mg Bark 562mg	Obränt
L830	PK833	Väglager?	8,7g	8,2g 10 bitar	En 10 bitar	En 800mg	Obränt
L835	PV836	Rislager under vägyta	88g	82,5g 12 bitar	En 12 bitar	En 291mg	Obränt
L835	PK839	Rislager under vägyta	3,2g	1,4g 6 bitar	Björk 5 bitar Ek 1 bit	Björk (kvist) 54mg	Obränt

Erik Danielsson/VEDLAB
Kattås
670 20 GLAVA
Tfn: 0570/420 29
E-post: vedlab@telia.com
www.vedlab.se

Bilaga 2

De här trädslagen förekom i materialet

Art	Latin	Max ålder	Växtmiljö	Egenskaper och användning	Övrigt
Al Gråal Klibbal	<i>Alnus sp.</i> <i>Alnus incana</i> <i>Alnus glutinosa</i>	120 år	Klibbalen är starkt knuten till vattendrag. Gråalen är mer anpassningsbar	Motståndskraftigt mot fukt. Brinner lugnt och ger mycket glöd.	Klibbalen kom söderifrån ca 5000 f.Kr. Gråalen vandrar in norrifrån ett par tusen år senare
Björk Glasbjörk Vårtbjörk	<i>Betula sp.</i> <i>Betula pubescens</i> <i>Betula pendula</i>	300 år	Glasbjörken är knuten till fuktig mark gärna i närhet till vattendrag. Vårtbjörken är anspråkslös och trivs på torr näringsfattig mark. Båda arterna är ljuskrävande.	Stark och seg ved. Redskap, asklut, träkol. Ger mycket glöd.	Glasbjörk bildar även underarten Fjällbjörk. Förutom veden har nävern haft stor betydelse som råmaterial till slöjd.
Ek	<i>Quercus robur</i>	500-1000 år	Växer bäst på lerhaltiga mulljordar men klarar också mager och stenig mark. Vill ha ljus, skapar själv en ganska luftig miljö med rik undervegetation med tex hassel.	Hård och motståndskraftig mot väta. Båtbygge, stängselstolp, stolpar, plogar, fat. Energirik ved ger mycket glöd.	Ekollonen har använts som grisfoder. Trädet har ofta ansetts som heligt och kopplat till bla Tor. Man talar ofta om 1000-års ekar men de är sällan över 500 år.
En	<i>Juniperus communis</i>	2000 år	Anspråkslös, gärna soliga växtplatser	Veden seg och motståndskraftig mot röta. Stängselstolpar, kärl	Den aromatiska veden har använts till rökning av kött och fisk. Den höga åldern uppnås bara i undantagsfall.
Tall	<i>Pinus silvestris</i>	400 år	Anspråkslös men trivs på näringsrika jordar. Den är dock ljuskrävande och blev snabbt utkonkurrerad från de godare jordarna när granen kom	Stark och hållbar. Konstruktionsvirke, stolpar, pålar, båtbygge, kärl (ej för mat) takspån, tjärbloss, träkol, tjärbränning	Underbarken till nödmjöl, årsskott kokades för C-vitaminerna. Även som kreatursfoder

Uppgifter om maximal ålder, växtmiljö, användning mm är hämtade ur: Holmåsen, Ingmar Träd och buskar. Lund 1993. Gunnarsson, Allan Träden och människan. Kristianstad 1988. Mossberg, Bo m.fl. Den nordiska floran. Brepol, Turnhout 1992.

Vedartsanalysen görs genom att studera snitt- eller brottytor genom mikroskop. Jag har använt stereolupp Carl Zeiss Jena, Technival 2 och stereomikroskop Leitz Metalux II med upp till 625 gångers förstoring. Mikroskopfoton är tagna med Nikon Coolpix 4500. Referenslitteratur för vedartsbestämningen har i huvudsak varit Schweingruber F.H. Microscopic Wood Anatomy 3rd edition och Anatomy of European woods 1990 samt Mork E. Vedanatomi 1946. Dessutom har jag använt min egen referenssamling av förkolnade och färska vedprover.

Makroskopisk analys av jordprover från RAÄ 170, Stortorget i Växjö, FU. Teknisk rapport

Jens Heimdahl, UV Mitt 2013-07-01

Under den arkeologiska förundersökningen av kulturlagren vid Stortorget i Växjö, RAÄ 170, (Växjö sn, Växjö kommun, Småland) våren 2013, togs 5 jordprover i olika strata för analys av makroskopiskt innehåll med fokus på växtrester. Proverna har analyserats under juni 2013. Lämningen karaktäriseras av stadskulturlager från medeltid och tidigmodern tid, och inför den makroskopiska analysen efterfrågas vad materialet kan säga om lämningarnas allmänna karaktär. Vilken typ av miljöer karaktäriseras i stadsgårdar, gator och byggander; och vilka aktiviteter kan vi se spår av i materialet?

Metod och källkritik

Provtagningen genomfördes av arkeologerna under utgrävningen. De innehöll torrvolymen om mellan 1-2 liter jord per prov. I laboratoriet preparerades jorden genom flotation enligt metod beskriven av Wasylikowa (1986) och våtsiktades med 0,25 mm maskvidd. Även den kvarvarande flotationsresten av tyngre minerogent material våtsiktades och genomsöktes efter artefakter. Efter floteringen samlades proverna upp och förvarades i vatten till dess de analyserades. Identifieringen av materialet skedde under ett stereomikroskop med 7-100 gångers förstoring. Den makroskopiska analysen har främst behandlat växtmakrofossil (som inte är ved eller träkol), men även puppor, fekalier, smältor, slagg, ben mm har eftersökts.

Den provtagna kulturlagerstratigrafien utgörs främst av lager som definierats med skarpa kontakter vilket visar att den postdepositionella bioturbationen (omrörningen av maskar och rötter) varit begränsad, och i de flesta fall försumbar. Materialet kan sålunda bedömas ligga *in situ* sedan lagrets tillkomst och eventuell omlagring av material har således skett *innan* depositionstillfället. Undantaget är främst rottrådar som bedöms ha penetrerat vissa lager.

Analysresultat

I bifogade tabell har en del av materialet (det som inte är förkolnade fröer och frukter) kvantifierats enligt en grov relativ skala 1-3 prickar, där 1 prick innebär förekomst av enstaka (ca 1-5 st) fragment i hela provet. 2 prickar innebär att materialet är vanligt – att det i stort sett hittas i alla genomletningar av de subsamplingar som görs. 3 prickar innebär att materialet är så vanligt att de kan sägas vara ett av de dominerande materialen i provet och man hittar det var man än tittar.

Diskussion

Innehållet i proverna diskuteras här separat för vart och ett av de provtagna kontexterna. Generellt kan sägas att bevarandegraden är mycket god i lager med finkorniga eller tätare organiska sediment (PM 739 och 837), och sämre i lager som domineras av grovsand (PM 338, 370 och 670), men även i dessa sandiga lager är bevarandegrade tillräckligt god för att visst organiskt material skall ha bevarats.

Avfalls- eller bebyggeslager (PM 370)

Lagret, osäkert daterat till 1000-/1100-talet, som ligger under en stenpackning, domineras av grovsand med stora mängder ben och träkol, men var i övrigt fattigt på organiskt material. Bl.a. hittades fisk, träflis, mossa och löv samt ett par hallonfröer. Fragmenten av kol och ben är stora och visar att sanden haft detta innehåll innan det att stelnläggningen kommit på plats (det har alltså inte tryckts ner i sanden mellan stenarna). Innehållet präglas främst av köksavfall och kanske även inslag av latrinavfall (bär i

Bilaga 3

städer har ofta det ursprunget). Om sanden är deponerad som sättsand till stenläggningen kan den tolkas som hämtad från en trampad bakgårdsmiljö i staden.

Medeltida tramplager på stenlagd väg (PM 338)

Även detta ett prov domineras av sand och fattigt på organiskt material. Främst dominerar träkol, träflis och ben. Bland det organiska materialet finns fröer av hallon och smultron som kan tolkas som spår av latrinavfall.

Medeltida risbelagd gata (PM 837)

I fält observerades flera lager i en betrampad gata, möjligen stadens huvudgata av sträckningen att döma, som växelvis belagts med ris och grus för att förbättra underlaget när detta blivit för bemängt med dynga och kladd. När det gäller det makroskopiska innehållet så är det dock bara ca 17% av främaterialet som har ett tafonomiskt ursprung i kreatursdynga. Istället domineras det organiska materialet av blandat avfall, främst hushållsavfall från bryggeriverksamhet. Bryggerispåren förekommer i form av nötter av pors, kanske även de mer ovanliga inslaget av kråkbär, och möjligen enbär. Enbären skulle också kunna komma från enris som observerades under grävningen, och som dominerade de analyserade fragmenten i vedartsanalysen (se bil. 2) men som inte förekom i några betydande mängder i detta prov. Annat hushållsavfall finns i form av hasselnöt och träkol, och inslaget av hallon kan tyda på spår av latrinavfall. Även hampakärnan skulle kunna komma från latrinmaterial (kärnorna kunde ätas som medicin), eller spegla hur ett närliggande hushåll odlat hampa.

Eftersom inslaget av bryggeriavfall är så stort i gatumaterialet är det rimligt att fråga sig om vägen verkligen representerar en allmän väg, eller om det snare skulle kunna vara en väg/passage inom en enskild tomt. Att dumpa avfall på gator var inte tillåtet, och det är ovanlig att hitta så pass tydliga spår av det, men kunde väl ske inom tomternas hägn. I vilket fall ha gatumiljön som provtagits legat i omedelbar anslutning till ett ölbryggande hushåll. Om det i framtida undersökningar visar sig vara en allmän huvudgata så är dess bruk som avfallsplats värd att uppärksamma och undersöka närmare.

Botten av tidigmodern källare 1650-1840 (PM 670)

Provet domineras av grovsand, som kan ha utgjort källarens golv. Om så är fallet kan innehållet i denna sand representera en tramphorisont i källargolvet och därigenom spegla källarens användning eller sammanhang. I materialet fanns enstaka förkolnade sädeskorn – d.v.s. spår av spisavfall som sannolikt inte hör samman med källarens användning utan är omlagrat. Däremot påträffades också en humle- och en dillfrukt i oförkolnat tillstånd som t.ex. kan utgöra spår av förvaring av humle och kryddor i källaren, alt. Förvaring av fröer ämnade att sås i en hushållsnära odling.

Tramphorisont i lergolv av okänd datering (PM 739)

Ungefär 73% av främaterialet från detta golv har ett tafonomiskt ursprung i kreatursdynga som visar att golvet legat nära en stallmiljö. I anslutning till golvet fanns också en samtida härd, och det är antagligen från denna som spåren efter bränt hushållsavfall kommer i form av bränt spannmål (skalkorn, råg och havre), bondeböna och kryddor som oregano. Till hushållsavfallet kan vi också räkna de brända åkerogräs som sannolikt funnits tillsammans med spannmålen (klätt, jordrök etc.). Även i detta material förekommer hallon och smultron som kan ha sitt ursprung i latrinavfall.

Härden, lergolvet och den brända maten talar för att det rör sig om ett kokhus, eller kanske ett bostadshus, men den starka inslaget av dynga på golvet talar om något annat. Normalt sett hölls miljöer i vilka man lagade mat renare än såhär, och möjligen kan den udda kombinationen spegla en förändrad användning av byggnaden. Kanske användes den först som kokhus, och i ett senare skede som en bod nära en stallmiljö?

Referenser

Wasylkowska, K., 1986: Analysis of fossil fruits and seeds. I Berglund, B. E. (ed.): *Handbook of Holocene Palaeoecology and Palaeohydrology*. John Wiley & Sons Ltd. 571-590

Bilaga 4

Fyndnummer	Id	Material	Sakord	Vikt	Antal	Fragmenteringsgrad	Anmärkning	Relation	Rel. Klass/subklass
1	10001	Glas	Fönsterglas	1	1	Fragment		214	Grävenhet i L204
2	10002	Järn	Föremål	15	1	Fragment	Järnklump	214	Grävenhet i L204
6	10006	Järn	Slagg	258	0		Smidesslagg	217	Lager
7	10007	Järn	Fibula	4	1	Fragment		217	Lager
8	10008	Ben	Avfall	87	0	Fragment	Djurben	217	Lager
9	10009	Järn	Spik	37	2	Defekt		217	Lager
11	10011	Järn	Föremål	26	2	Fragment		217	Lager
12	10012	Ben	Avfall	54	0	Fragment	Djurben	217	Lager
21	10021	Järn	Slagg	0	3	Defekt	Bottenskällor	217	Lager
3	10003	Ben	Avfall	1	0		Bränt ben	221	Grävenhet i L204
4	10004	Glas	Bägare	1	1	Fragment	Mynning(?)	221	Grävenhet i L204
5	10005	Bränd lera	Tegel	11	0	Fragment		221	Grävenhet i L204
19	10019	Bränd lera	Tegel	185	0	Fragment		278	Lager
20	10020	Bränd lera	Lerklining	5	0	Fragment		354	Fyndenhet i L278
10	10010	Bränd lera	Tegel	60	0			355	Fyndenhet i L217
14	10014	Ben	Avfall	14	0	Fragment	Djurben	356	Lager
15	10015	Bränd lera	Lerklining	2	0	Fragment	Osäker	356	Lager
16	10016	Järn	Föremål	4	1	Fragment		356	Lager
17	10017	Järn	Spik	22	1	Defekt		356	Lager
18	10018	Järn	Slagg	16	0	Fragment	Smidesslagg	356	Lager
13	10013	Brons	Föremål	1	1		Bleck (?)	364	Fyndenhet i L356
59	10063	Brons	Nål	1	1	Intakt	Knappnål	410	Lager
60	10064	Keramik	Kritpipa	4	2	Fragment	Skaft	410	Lager
61	10065	Glas	Fönsterglas	3	5	Fragment		410	Lager
62	10066	Keramik	Rödgoods	11	1	Fragment		410	Lager
63	10067	Ben	Avfall	8	2	Fragment		410	Lager
65	10069	Keramik	Fajans	4	4	Fragment	Varav en sintrad	410	Lager
66	10070	Glas	Bägare	3	2	Fragment		410	Lager
67	10071	Järn	Spik	8	2	Defekt		410	Lager
78	10082	Keramik	Rödgoods	11	3	Fragment		418	Lager
79	10083	Glas	Flaska	3	2	Fragment		418	Lager
80	10084	Keramik	Kritpipa	5	2	Fragment	Skaft	418	Lager
81	10085	Keramik	Fajans	5	2	Fragment		418	Lager
82	10086	Bränd lera	Tegel	53	1	Fragment	Sekundär bränd	418	Lager
83	10087	Bränd lera		20	1	Fragment		418	Lager
84	10088	Ben	Avfall	1	1	Fragment		418	Lager
45	10048	Bränd lera	Tegel	276	2	Fragment		438	Lager
46	10049	Bränd lera		110	3	Fragment		438	Lager
47	10050	Bränd lera	Tegel	348	4	Fragment	Sekundär sintrad taktegel	438	Lager
48	10052	Keramik	Kritpipa	7	4	Fragment	Skaft	438	Lager
49	10053	Glas	Fönsterglas	8	5	Fragment	Smältglas	438	Lager
50	10054	Järn	Spik	8	1	Defekt		438	Lager
51	10055	Keramik	Rödgoods	10	1	Defekt	Mynning	438	Lager
76	10080	Glas	Flaska	5	5	Fragment		438	Lager
77	10081	Brons	Föremål	1	1		Smälta ?	438	Lager
72	10076	Keramik	Rödgoods	9	3	Fragment		509	Lager
73	10077	Glas	Butelj	12	1	Fragment		509	Lager
74	10078	Keramik	Stengods	2	1	Fragment		509	Lager
75	10079	Järn	Spik	10	1			509	Lager
30	10033	Bränd lera	Tegel	900	6	Fragment	Sekundär sintrad taktegel	582	Lager
31	10034	Järn	Spik	13	1	Intakt		582	Lager

Bilaga 4

Fyndnummer	Id	Material	Sakord	Vikt	Antal	Fragmenteringsgrad	Anmärkning	Relation	Rel. Klass/subklass
36	10039	Bränd lera		229	7	Fragment		582	Lager
37	10040	Bränd lera		193	10	Fragment		642	Lager
22	10025	Järn	Föremål	285	3	Defekt	Fast korridorad spik + beslag	659	Lager
23	10026	Järn	Spik	91	5	Defekt		659	Lager
24	10027	Glas		48	6	Fragment	Bl a smält glasmassa	659	Lager
25	10028	Keramik	Fajans	5	3	Fragment	Tre kärl	659	Lager
26	10029	Keramik	Stengods	92	2	Defekt	Två kärl	659	Lager
27	10030	Glas	Butelj	12	2	Fragment	Två flaskor	659	Lager
28	10031	Järn	Slagg	30	1	Fragment	Smidesslagg (?)	659	Lager
29	10032	Bränd lera	Tegel	17	1	Fragment	Glasserad	659	Lager
57	10061	Bränd lera	Tegel	32	1	Fragment	Kraftigt sintrad	659	Lager
58	10062	Bränd lera		47	2	Fragment		659	Lager
52	10056	Glas		7	3	Fragment	Smält glas	663	Grävenhet i L659
53	10057	Keramik	Fajans	1	1	Fragment		663	Grävenhet i L659
54	10058	Bränd lera		966	36	Fragment		663	Grävenhet i L659
55	10059	Järn	Spik	77	1	Defekt		663	Grävenhet i L659
56	10060	Bränd lera	Tegel	122	1			663	Grävenhet i L659
38	10041	Bränd lera	Lerklining	11	1	Fragment		668	Grävenhet i L642
39	10042	Bränd lera	Tegel	10	1	Fragment		668	Grävenhet i L642
40	10043	Keramik	Rödgoods	5	1	Fragment		668	Grävenhet i L642
41	10044	Keramik	Fajans	1	1	Fragment		668	Grävenhet i L642
42	10045	Järn	Spik	8	1	Defekt		668	Grävenhet i L642
43	10046	Glas	Butelj	1	1	Fragment		668	Grävenhet i L642
44	10047	Ben	Avfall	1	1	Fragment		668	Grävenhet i L642
33	10036	Bränd lera		603	13	Fragment		689	Lager
34	10037	Bränd lera	Tegel	129	1	Fragment	Taktegel	689	Lager
35	10038	Keramik	Fajans	2	1	Fragment		689	Lager
64	10068	Bränd lera	Tegel	12	1	Fragment		738	Grävenhet i L733
68	10072	Järn	Föremål	36	1	Intakt	Krampa	738	Grävenhet i L733
69	10073	Keramik	Rödgoods	17	1	Defekt	Mynning	738	Grävenhet i L733
70	10074	Ben	Avfall	1	1	Fragment		738	Grävenhet i L733
71	10075	Bränd lera	Tegel	3	1	Fragment		738	Grävenhet i L733
85	10089	Bränd lera	Tegel	1	1	Fragment		828	Grävenhet i L827
86	10090	Keramik	Rödgoods	1	1	Fragment	Möjligen äldre rödgods	840	Stenläggning

Bilaga 5

Anläggningslista och lista på grävnheter

Arkeologisk objekt och grävnheter finns beskrivna i rapporttexten under respektive schakt.

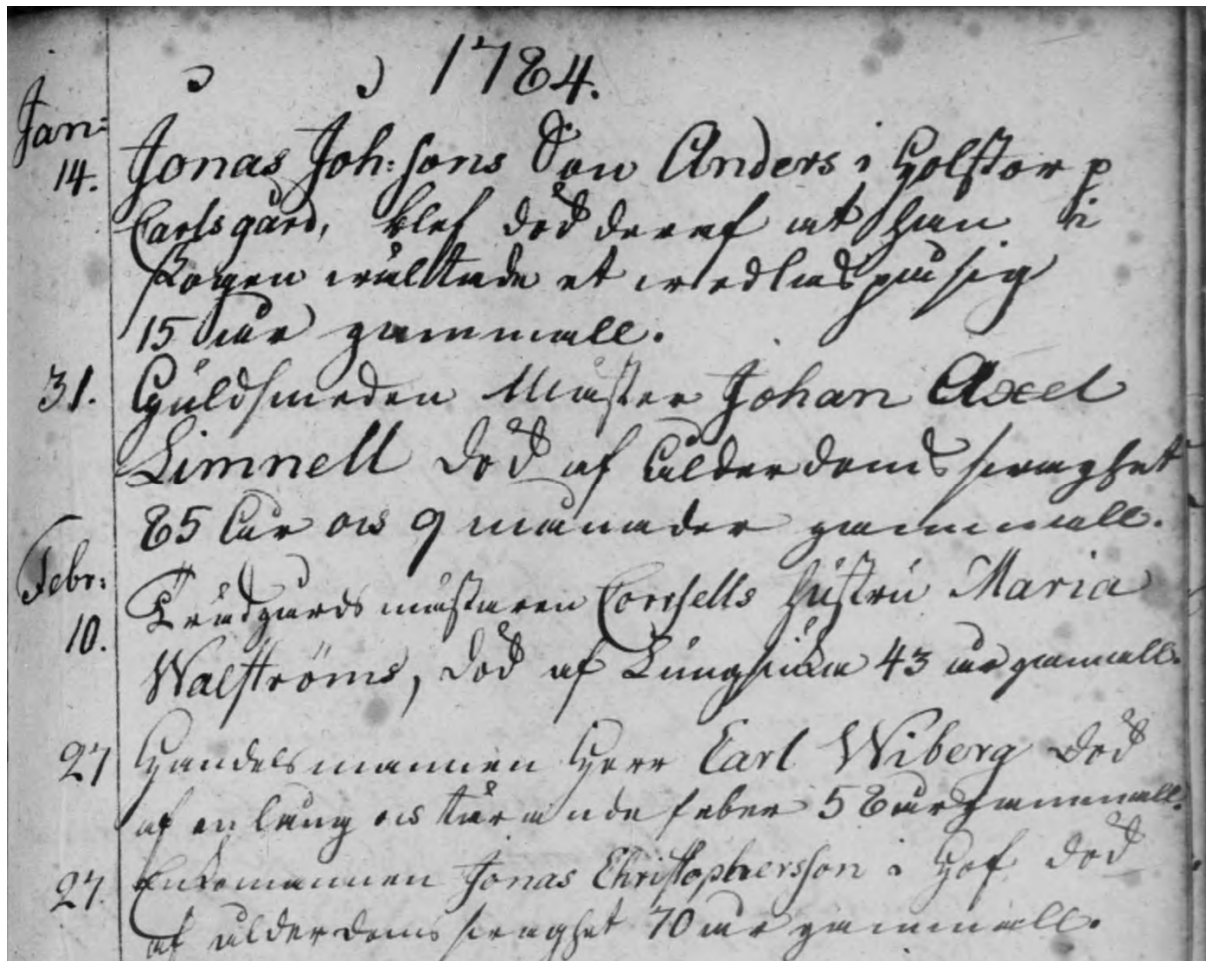
Anläggningslista

Anl nr	Typ	Schakt
204	Lager	S200
208	Ledning_å	S200
215	Lager	S200
217	Lager	S200
223	Stolphål	S200
232	Stolphål	S200
240	Gata	S200
263	Störning	S200
278	Lager	S200
287	Stolphål	S200
324	Stenläggning	S200
339	Husgrund	S200
351	Käpphål	S200
352	Käpphål	S200
353	Käpphål	S200
356	Lager	S200
360	Lager	S200
365	Toppmått alv	S200
380	Lager	S376
410	Lager	S406
418	Lager	S406
424	Lager	S406
438	Lager	S406
463	Husgrund	S406
489	Husgrund	S406
509	Lager	S406
518	Stenpackning	S406
538	Lager	S406
560	Lager	S406
567	Stenpackning	S406
582	Lager	S406
616	Lager	S406
635	Lager	S630
642	Lager	S630
652	Lager	S630
659	Lager	S630
664	Ledning_å	S630
679	Husgrund	S630
689	Lager	S630
693	Källare	S630
696	Byggnadsdetalj	S630
715	Lager	S711
725	Lager	S711
733	Lager	S729
740	Lager	S729
751	Gata	S729
752	Sten	S729
759	Sten	S729
767	Sten	S729
774	Sten	S729
784	Sten	S729
792	Sten	S729
802	Sten	S729
813	Lager	S729
815	Härd	S729
827	Lager	S729
830	Lager	S729

Bilaga 5

835	Lager	S729
840	Stenläggning	S729
841	Lager	S729
10092	Syllstensrad	S729

Grävenhet	Schakt
214	S200
216	S200
218	S200
221	S200
222	S200
308	S200
384	S376
389	S376
394	S376
574	S406
581	S406
587	S406
594	S406
663	S630
668	S630
673	S406
702	S630
705	S630
721	S711
724	S711
738	S729
750	S729
814	S729
828	S729
831	S729
832	S729
10024	S406

Utdrag ur Växjö stads död- och begravningsbok för år 1766-1806 C:2

Wiberg är det första av de två dödsfallen 27/2 1784